

INFORME ESPECIAL

L'ESCOLA:

ESPAI DE CONVIVÈNCIA I CONFLICTES

SÍNDIC DE GREUGES
DE
LA COMUNITAT VALENCIANA

Alacant, 2007

ÍNDEX GENERAL

Presentació de l'informe	9
Introducció	15
1. Justificació de l'estudi.....	17
2. Actuacions prèvies. Informació de l'Administració educativa	18
3. Realització d'estudi de camp sobre els comportaments d'assetjament escolar entre iguals en l'àmbit educatiu.....	26
1. Revisió d'estudis anteriors	31
1.1. Els estudis d'incidència del maltractament entre iguals.....	33
1.2. Els estudis sobre altres conflictes de convivència.....	39
2. Metodologia	45
2.1. Estudi quantitatiu.....	48
2.1.1. Objectiu.....	48
2.1.2. Disseny.....	48
2.1.3. Instruments.....	49
2.1.4. Participants.....	50
2.1.5. Recollida de dades.....	53
2.1.6. Anàlisis estadístiques.....	54
2.2. Estudi qualitatiu.....	54
2.2.1. Objectiu.....	54
2.2.2. Participants.....	55
2.2.3. Recollida d'informació.....	56
2.2.4. Anàlisi de la informació.....	58
3. Resultats de l'estudi quantitatiu	63

3.1. La valoració de la convivència en els centres.....	65
3.1.1. L'opinió de l'alumnat.....	65
3.1.2. L'opinió del professorat.....	69
3.1.3. L'opinió de les famílies.....	74
3.2. El maltractament entre iguals per abús de poder.....	78
3.2.1. La incidència segons les víctimes.....	78
3.2.2. La incidència segons els agressors i les agressores.....	80
3.2.3. La incidència segons els testimonis.....	81
3.2.4. Qui agredix i qui ajuda.....	87
3.2.5. La incidència segons el professorat.....	94
3.2.6. La resposta al maltractament per part del professorat.....	98
3.2.7. La incidència segons les famílies.....	99
3.2.8. Factors de risc predictors del maltractament.....	101
3.3. Altres conflictes de convivència.....	104
3.3.1. Els conflictes entre professorat i alumnat.....	104
3.3.2. Les causes dels conflictes.....	109
3.3.3. Les solucions dels conflictes.....	113
3.4. Valoració global de l'educació.....	117
4. Resultats de l'estudi qualitatiu.....	121
4.1. Categorització de les dades.....	123
4.2. Resultats.....	124
4.2.1. La convivència en els centres.....	124
4.2.2. Les diferents representacions que mantenen famílies, professorat i alumnat.....	126
4.2.3. Les causes de l'assetjament escolar: factors desencadenants i condicionants.....	133
4.2.4. Distintes manifestacions del maltractament.....	135
4.2.5. Línies d'actuació.....	136
5. Conclusions.....	141
6. Reflexions amb relació a l'informe.....	151
6.1. La convivència en els centres escolars.....	154

6.2. Els conflictes en els centres escolars.....	157
6.2.1. El maltractament entre iguals per abús de poder.....	157
6.2.2. Altres conflictes de convivència escolar.....	162
7. Recomanacions.....	167
8. Referències bibliogràfiques.....	175
9. Annexos.....	185
Annexo I Qüestionaris utilitzats en l'estudi.....	185
Annexo II Instruccions enviades als centres per a l'aplicació dels qüestionaris	221
Annexo III Relació completa dels mapes conceptuals utilitzats en l'estudi.....	233
Annexo IV Nota sobre les taules de dades.....	246
Annexo V CD <i>Violència en els videojocs</i>	247

PRESENTACIÓ

La institució del Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana, com a defensora dels drets de les persones i, en particular, dels col·lectius més vulnerables, un dels quals és el dels menors d'edat, ha sigut sensible a una problemàtica que posa en joc la dignitat d'aquells: el maltractament entre iguals en l'àmbit escolar.

Si hi ha un lloc on els nens han de trobar-se fora de perill quant a comportaments i actituds violentes, a més de dins la família, és, sens dubte, a l'escola, a la qual assistixen, no solament per a la mera adquisició de coneixements, sinó també per a aprendre a conviure sense violència i amb respecte a totes les persones, independentment de com siguen.

L'escola, per tant, ha de ser un lloc on es puga practicar i aprendre la convivència entre persones diferents, un lloc de relació del qual ha de quedar exclòs qualsevol tipus de violència, discriminació o humiliació. Però, com estàvem dient, no es tracta solament d'una qüestió d'educació, sinó també, i sobretot, d'una qüestió que afecta els drets essencials dels nens i de les nenes, de les famílies i del professorat.

En els últims anys ha sigut creixent la preocupació social pels actes de violència escolar, que en alguns casos han assolit una gravetat d'una magnitud tal que podríem qualificar-la d'«alarma social».

En este context, ens va semblar oportú iniciar una queixa d'ofici per conèixer més de prop la realitat dels nostres centres escolars i, sobre este coneixement, plantejar una sèrie de recomanacions que pogueren ajudar a millorar el clima i la convivència en els centres.

Tot i que, en principi, vam pensar dur a terme una investigació més restringida que la que finalment hem fet, que estiguera més d'acord amb les limitacions personals i pressupostàries que afecten la nostra institució, i la qual ens duria a visitar solament alguns centres docents representatius de tot el conjunt, prompte vam comprendre que, fins i tot per a un treball tan aparentment poc ambiciós, calia disposar d'una col·laboració externa especialitzada en la matèria. I, així, vam encarregar l'estudi de camp a un equip d'experts dirigits per la professora Elena Martín, que, baix la denominació Fundació Santa María – Idea, han dut a bon port esta tasca.

L'informe que ara presentem no solament tracta ? encara que sí que és el seu objectiu central? de la violència entre iguals en l'àmbit escolar, la qual cosa ja és coneguda de forma habitual per tothom amb el nom de *bullying*, sinó que, en la primera part de l'informe analitzem la convivència i el clima escolar, és a dir, el conjunt de relacions interpersonals que tenen lloc en l'àmbit de la comunitat educativa: relacions entre iguals, però també les relacions entre els professors i les professores i l'alumnat, i entre este i les famílies. També hi hem tingut en compte la manera d'actuar dels equips directius dels centres educatius amb relació a la prevenció i intervenció sobre qualsevol forma de violència escolar.

El cos central de l'informe està constituït, per tant, per la investigació duta a terme per la Fundació Idea sobre una mostra de 118 centres escolars de la nostra Comunitat, mitjançant qüestionaris, entrevistes i grups de discussió. Però també hi hem tingut en compte les queixes rebudes en la institució relatives a situacions d'assetjament escolar i les aportacions de les XX Jornades de Coordinació de Defensors del Poble Autonòmics amb el Defensor del Poble; estes Jornades van ser organitzades per la nostra institució a Alacant, a l'octubre de 2005, i van tenir com a tema central els problemes que afecten la infància i la joventut, i s'hi va tractar de manera específica la problemàtica de la violència escolar en una de les taules redones. Igualment hi hem tingut en compte la informació rebuda de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport; volem dir que la nostra institució va ser la seu de la presentació del Pla PREVI (Pla de Prevenció de la Violència Escolar) per part del conseller d'Educació.

A més a més, adjuntem a este treball un informe sobre la violència en els videojocs realitzat pel Síndic de Greuges en col·laboració amb Artefinal. La importància d'aportar esta

investigació es troba tant en la influència que la realitat virtual pot tenir en el comportament dels nostres adolescents com per la violació de drets humans que molts d'estos jocs proposen, d'una manera tal que atempten contra la vida, la integritat física i moral, la dignitat, etc. A sobre d'això, animen a discriminar la dona i també a ser racistes i xenòfobs.

Amb tot, creiem que l'aportació més significativa de la investigació es troba en el fet que esta s'ha fet extensiva, no solament als centres d'educació secundària, sinó també als centres compresos en el tercer cicle d'educació primària, sobre els quals hi ha menys dades perquè habitualment no són objecte d'investigació i estudi. En definitiva, en l'estudi van participar 79 centres de primària i 39 de secundària, i la mostra està formada per: 6.056 alumnes (2.822 del tercer cicle de primària i 3.234 de l'ESO), 1.689 professors i professores (1.089 de primària i 600 de l'ESO), 111 directors o directores (74 de primària i 37 de l'ESO), i 4.417 famílies (2.200 de l'alumnat de primària i 2.217 de l'alumnat de l'ESO).

Una altra novetat d'este informe, digna de ser assenyalada respecte d'altres treballs similars, és que s'ha consultat l'opinió de les famílies que fins ara havien estat al marge dels estudis referits, amb la qual cosa es tanca el cercle de la comunitat educativa, ja que s'ha recollit l'opinió de l'alumnat, del professorat i dels directors i directores dels centres educatius.

La primera conclusió a què arribem en el present treball és que la comunitat escolar valora positivament el clima de convivència que hi ha als centres escolars, sobretot en el cas del professorat; és a dir, que la situació actual dels nostres centres educatius no ha de ser qualificada d'alarmant. Cal, per tant, llançar un missatge tranquil·litzador a la societat sobre la base de les raons que exposem en el capítol de conclusions i recomanacions d'este informe.

Ara bé, el que acabem de dir, tot i ser cert, no ha de dur-nos a l'error de negar que hi ha símptomes preocupants d'una cruïlla social que es reflectix en l'àmbit escolar, en què s'estan traspasant límits que evidencien la necessitat de prendre mesures, però també de reflexionar sobre quins valors estem transmetent. Un examen superficial dels resultats de la investigació posa de manifest que la convivència en les nostres escoles dista molt encara d'aproximar-se a un nivell mínim exigible. El fet cert és que en els centres educatius investigats es produïxen situacions de maltractament: el 45 per 100 de l'alumnat enquestat patix agressions verbals

amb una certa freqüència i més del 17 per 100 manifesten haver patit agressions físiques directes. Per tant, caldrà posar tots els mitjans que tinguem al nostre abast perquè el deteriorament de la convivència no progresse i corregir estes situacions.

Certament no es poden admetre actes de violència a l'escola. Cap alumne ha de patir maltractament de cap tipus ni per part dels seus companys ni per part dels seus professors. I, en este sentit, el missatge que la nostra institució vol transmetre com a suport a la comunitat educativa és el següent: tolerància zero a qualsevol classe de violència en la societat i en l'escola mitjançant l'adopció de mesures, no solament ni fonamentalment repressores, sinó sobretot preventives, i enfrontar-nos i comprometre'ns a transmetre valors ètics i democràtics no solament amb la paraula sinó amb l'actitud i el comportament diari. En esta tasca tota la societat està cridada a col·laborar, totes les institucions i sobretot les administracions tenen la responsabilitat de donar suport a l'escola i proporcionar-li els mitjans i els recursos òptims per a dur endavant un veritable projecte educatiu.

Ens queda, finalment, donar les gràcies públicament a totes les persones que han col·laborat en l'elaboració d'este informe: a l'equip d'investigació de la Fundació Santa María-Idea, als directores i a les directores dels centres analitzats amb qui ens vam reunir abans d'iniciar l'estudi, als milers de famílies, docents, i alumnes que han respost els qüestionaris, a totes aquelles persones que han participat en els grups de discussió, als qui van participar en les jornades de coordinació, als qui ens han fet arribar les seues queixes... Tant de bo hàgem sabut recollir les seues aportacions en l'informe i este resulte útil per a tots els que constituïxen la comunitat educativa.

El present estudi ha sigut coordinat per l'adjunt segon d'esta institució, el Sr. Carlos Morenilla Jiménez.

Emilia Caballero Álvarez
Síndica de Greuges de la
Comunitat Valenciana

INTRODUCCIÓ

1. Introducció. Justificació de l'estudi

En els últims anys, els diversos mitjans de comunicació s'estan fent ressò de diversos episodis de violència escolar o violència juvenil en les aules.

Segons estos mitjans, estem assistint, de manera progressiva, a situacions de conflictes, agressions i amenaces a alumnes en les aules d'alguns centres docents de la Comunitat Valenciana.

El Síndic de Greuges, d'acord amb l'art. 38 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, és l'alt comissionat de les Corts Valencianes que ha de vetlar pels drets reconeguts en el títol I de la Constitució espanyola en l'àmbit competencial i territorial de la Comunitat Autònoma Valenciana.

El títol I de la Constitució, en l'art. 27, reconeix el dret a l'educació. En l'àmbit de la Comunitat Valenciana, correspon a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport el compliment d'este mandat constitucional.

2. Actuacions prèvies. Informació de l'Administració educativa

Amb estos antecedents, d'acord amb l'art. 9.1 de la Llei la Generalitat 11/1988, de 26 de desembre, reguladora d'esta institució, es va resoldre iniciar, en data 8 d'octubre de 2004, una queixa d'ofici sobre la situació de violència en les aules.

Amb l'objecte d'iniciar les nostres investigacions, en data 10 de novembre de 2004 vam sol·licitar a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana que ens remetera informació suficient sobre les qüestions següents:

1. Si l'Administració educativa ha organitzat o ha participat en jornades, congressos, seminaris, o ha realitzat estudis epidemiològics o intercanvi d'experiències amb altres administracions, o qualsevol altra actuació per a tenir un coneixement general del problema de la violència escolar.
2. Quins mecanismes o protocols d'actuació o de col·laboració s'han establert, si s'escau, amb altres administracions públiques (especialment amb els serveis socials municipals i amb la Conselleria de Sanitat) per valorar si els episodis de violència sorgits obeïxen a factors externs, no escolars, pròpiament dits.
3. Existència o no de plans de formació que capaciten el professorat, els equips directius dels centres escolars i la inspecció educativa amb relació a la prevenció i l'actuació una vegada detectat el problema. En el mateix sentit que això anterior, si hi ha plans o actuacions dirigides a la formació de les famílies.
4. Existència de mitjans personals diferents dels docents, com ara:
  - a) Equips d'orientació psicopedagògics.
  - b) Equips de treballadors socials.
  - c) Personal encarregat de la vigilància dels espais físics en què es poden produir episodis de violència.

5. Existència d'algun pla o projecte global de prevenció de la violència escolar en els centres educatius de la Generalitat Valenciana. En cas afirmatiu, indiqueu si en l'elaboració d'estos plans han intervingut tots els sectors implicats (centres, alumnes i associacions de pares i mares).
6. Pel que fa als alumnes, indiqueu quines actuacions s'estan duent a terme per a abordar el problema de la violència escolar, com ara la formació de l'alumnat en valors de tolerància, respecte a la diversitat i a la dignitat humana; l'acció dels tutors de control dels alumnes amb problemes, el seu seguiment; fomentar la participació d'alumnes a través de "comitès de convivència" o alumnes mediadors", l'existència en els centres escolars de programes dirigits específicament als agressors i a les víctimes, entre d'altres.
7. Mesures adoptades, si s'escau, amb relació a la vigilància dels espais (patis d'esbarjo o lavabos) especialment proclius a episodis de violència, l'eliminació o la reducció d'espais de difícil vigilància i, si s'escau, instruccions dirigides als serveis d'inspecció educatius per a garantir estes actuacions.
8. Nombre d'expedients disciplinaris oberts a alumnes en els centres sostinguts amb fons públics durant el curs 2003/04 per la comissió de faltes greus i molt greus en els termes del Decret del Consell 246/1991, de 23 de desembre, sobre drets i deures dels alumnes i els docents de nivells no universitaris de la Comunitat Valenciana.
9. Nombre d'assumptes relatius a episodis de violència escolar que van ser remesos a la Fiscalia de Menors durant el curs 2003/04.
10. Qualsevol altra dada que consideren de significació especial per a millorar la resolució de la queixa.

D'acord amb la nostra petició, l'Administració educativa, al mes de desembre de 2004, va remetre dos informes, el primer de la Direcció General d'Ensenyament i el segon de

l'Institut Valencià d'Avaluació i Qualitat Educativa (IVAQUE). Seguidament donem compte d'ambdós informes:

La directora de l'IVAQUE, en data 12 de desembre de 2004, ens indicava el que seguix:

“El document de queixa núm. 041759 remés pel Síndic de Greuges fa referència, en el punt 5, a si hi ha algun projecte global de prevenció de la violència escolar en els centres educatius de la Generalitat Valenciana, i, si n'hi ha, ens demanen que indiquem si en l'elaboració d'eixos plans han intervingut tots els sectors implicats (centres, alumnes i associacions de pares i mares).

Com a contestació a este requeriment vam informar que, sobre la base de la publicació del Decret 233/2004, de 22 d'octubre, pel qual es crea l'Observatori per a la Convivència Escolar en els Centres de la Comunitat Valenciana, este es concep com un instrument al servei de tota la comunitat educativa a fi de conèixer, analitzar, planificar i coordinar la intervenció per a la resolució i prevenció dels problemes de convivència.

La seua finalitat, per tant, serà la de contribuir a la millora del clima escolar fomentant la resolució pacífica dels conflictes i els processos d'integració de l'alumnat en els centres, tal com s'establix en el Pla d'actuacions per a la qualitat del sistema educatiu (2003/2007).

La seua posada en marxa significa una iniciativa institucional de gran transcendència en el disseny i l'organització de les estratègies per a la creació d'una escola en què el conflicte passe de ser un problema a ser un desafiament educatiu, i en què siguem capaços d'integrar tot l'alumnat des d'un marc de respecte i d'igualtat, i en què es generen instruments per a la investigació, l'anàlisi i les mesures de prevenció.

Dins les funcions de l'Observatori, i tal com recull el decret de creació, està la d'intervenir, a partir de les dades recollides i proporcionades per les unitats corresponents, proposant solucions concretes i prevenint els conflictes.

Així mateix, haurà d'orientar el personal docent, l'alumnat i les famílies en la finalitat pròpia de l'Observatori, que no és una altra que la de contribuir a la millora del clima escolar.

A este efecte, s'està treballant en una pàgina web dirigida a l'alumnat, el professorat i les famílies, la qual, a més d'oferir cursos en línia sobre mediació escolar i tècniques per a prevenir el Bullying, servirà de fòrum per a recollir opinions, aportacions i denúncies per part d'estos col·lectius.

L'Observatori haurà d'estar format, en virtut del seu article 4, per un ple, presidit pel titular d'Educació, Font de Mora, en què hauran d'estar representades la Presidència, les conselleries de Cultura, Educació i Esport, la de Benestar Social, Sanitat i Justícia i Administracions Públiques, el Consell Escolar Valencià, la Federació Valenciana de Municipis i Províncies i un representant del comité d'experts. El comité d'experts haurà d'estar format per professionals de l'educació, la pedagogia, la psicologia i la psiquiatria, i donarà suport amb plans d'intervenció concrets des de la investigació.

Competix a l'IVAQUE el disseny general del projecte, definir les estratègies per al funcionament de l'Observatori, informar la comunitat educativa sobre els assoliments aconseguits i divulgar els diversos projectes realitzats, com també coordinar totes les línies d'actuació de l'Observatori”.

Per la seua banda, el director general d'Ensenyament de la Conselleria d'Educació, en un informe del 14 de desembre de 2004, assenyalava el que segueix:

“Davant el seu escrit, amb data d'entrada 15 de novembre, li adjunte la informació que hem pogut recaptar de les direccions territorials de Cultura, Educació i Esport i dels diversos òrgans directius d'esta Conselleria sobre la situació de violència en les aules:

- 1. El Decret 233/2004, de 22 d'octubre, del Consell de la Generalitat Valenciana, crea l'Observatori per a la Convivència Escolar en els Centres de la*

Comunitat Valenciana (DOGV 27-10-2004). L'observatori esmentat ha començat a funcionar i se n'ha constituït el ple i la comissió d'experts.

2. La Conselleria de Cultura, Educació i Esport, juntament amb la Conselleria de Sanitat i de Benestar Social, va publicar en el 2003 El paper de l'àmbit educatiu en la detecció i l'abordatge de situacions de desprotecció o maltractament infantil, que és un manual en què es planteja la col·laboració institucional i pretén ser un document auxiliar i de referència per als educadors. Incorpora un protocol d'observació amb indicadors.

3. La Comissió d'Experts de l'Observatori per a la convivència està preparant una sèrie de tallers que incidiran en la formació dels implicats en el fenomen de la violència.

4. Els tres col·lectius indicats en a) b) i c) són docents:

- Els equips d'orientació són a la Comunitat Valenciana els departaments d'orientació dels instituts d'educació secundària regulats pel Decret 234/1997, de 2 de setembre, (DOGV 08-091997) en els apartats 84 a 87.*
- Els equips de treballadors socials formen part a la Comunitat Valenciana dels serveis d'orientació educativa, psicopedagògica i professional (SEOEPP) que atenen sectoritzadament els centres d'educació primària. Estos equips multiprofessionals estan regulats pel Decret 131/1994, de 5 de juliol, (DOGV 28-07-1994). Tots els centres mantinguts amb fons públics disposen d'un servei psicopedagògic escolar de referència amb un treballador social integrat en l'equip i coordinat amb el professorat dels centres.*

- *El personal encarregat de la vigilància en els espais físics en què es poden produir episodis de violència està determinat en el punt 7 d'este informe i són també docents.*

5. *El Pla està incorporat en els objectius de l'Observatori per a la convivència escolar. Ha sigut informat el Consell Escolar Valencià i el seu president és membre del Ple de l'Observatori.*

6. *Un dels motius dels quals es poden derivar conflictes en l'aula és la desmotivació de l'alumnat, especialment rellevant als 15 anys d'edat, atés que l'alumnat d'estes característiques està obligat a romandre un any més escolaritzat (fins als 16 anys) i el sistema l'obliga a cursar un currículum comú (el de 2n o 3r de l'ESO). Per combatre este problema, la Conselleria va publicar l'Ordre de 18 de juny de 1999, que regula l'atenció a la diversitat en l'ESO (DOGV del 29 de juny), la qual preveu els programes d'adaptació curricular en grup (PACG). Este PACG el cursa l'alumnat de 15 anys amb dificultats d'adaptació a l'activitat escolar i comportaments que dificulten la convivència en el centre. Per a això, el professorat que impartix estos programes ha de tenir clares les actuacions següents:*

- a) *Establir un pla d'acció tutorial que promoga el desenvolupament d'aquelles habilitats que faciliten una resolució dialogada dels conflictes.*
- b) *Donar una preponderància en el currículum a l'educació en valors, i destacar aquells relacionats amb l'educació per a la pau i la prevenció dels conflictes.*
- d) *Elaborar unes normes de convivència i disciplina, amb la participació de l'alumnat, que contribuïsquen a prevenir els conflictes.*

La impartició d'estos programes ha anat acompanyada de la potenciació de la "mediació" com a estratègia per a la resolució pacífica dels conflictes escolars.

Així, les activitats de formació del professorat des dels CEFIRE han donat lloc a l'aparició d'equips de mediadors en diversos centres com un factor més de prevenció de la violència escolar.

Des del curs 1999-2000 s'han impartit 315 PACG, que han atés 4000 alumnes de la Comunitat Valenciana.

D'altra banda, cada centre escolar, en aplicació del Decret 246/1991, té elaborat un reglament de règim intern que regula les relacions humanes dels membres de la comunitat. De la mateixa manera, dins de cada consell escolar, en cada centre, hi ha una comissió de convivència composta per pares, professors i alumnes, creada pel Decret 246/1991.

7. En educació primària l'esbarjo és considerat un espai lectiu i la seua custòdia forma part de l'horari del professorat (Ordre de 21 de juliol 1992. DOGV 31-08-1992).

En secundària, des de la generalització de la LOGSE, i amb relació a l'Acord de plantilles (Acord de 19 de maig de 1999) amb les organitzacions sindicals, en la Resolució de 15 de juny de 2001 (DOGV 29-06-2001) completada i prorrogada per la Resolució de 30 de juny de 2004 (DOGV 21-07-2004) s'establix:

a) En l'apartat 5 s'indica que la tutoria comprendrà per a l'alumnat dues hores lectives setmanals, una amb un grup complet i l'altra de grup petit o individual.

b) En l'apartat 5.3, entre les funcions del tutor en les sessions de grup petit o individual, s'indica "estudi de situacions que puguen afectar la convivència del grup quan sorgixen de comportaments individuals", entre d'altres.

c) *En l'apartat 46 sobre la jornada laboral del professorat, en les set hores individuals setmanals s'indica que les hores de guàrdia impliquen entre un i tres períodes horaris per professor i que correspon al professor de guàrdia "atendre els grups d'alumnat que es troben sense professor i orientar les seues activitats, vetlar per l'ordre i el bon funcionament del centre durant l'horari lectiu de l'alumnat i durant els esbarjos, i anotar en el comunicat corresponent, quan finalitze el període de guàrdia, qualsevol altra incidència que s'hi haja pogut produir."*

d) *En el mateix apartat i respecte de les hores de tutoria per al professorat, a més de les dues hores lectives, s'inclouen fins a tres hores setmanals complementàries, una vegada cobertes les guàrdies i les guàrdies d'esbarjo, per a l'atenció de pares, mares o tutors legals de l'alumnat i per a la col·laboració amb el departament d'orientació o el SEOEPP quan així es requerisca.*

e) *L'apartat 47 determina les funcions del professorat que forma part del departament d'orientació i la seua distribució d'horari que preveu funcions d'orientació en el centre, amb l'alumnat, amb els seus pares, mares o tutors legals i amb la resta de la comunitat educativa.*

8. Dades remeses per les direccions territorials

<i>Direcció Territorial</i>	<i>Alacant</i>	<i>Castelló</i>	<i>València</i>
<i>Nre. d'expedients disciplinaris oberts en el curs 2003-2004</i>	708	569	1.963

9. Dades remeses per les direccions territorials

Alacant: 2 casos remesos per la Inspecció Educativa a la Fiscalia de Menors.

Castelló: 0 procedents de l'àmbit escolar.

València: indica que de tots els expedients disciplinaris oberts, solament 28 van ser sancionats amb "inhabilitació definitiva per a cursar estudis en el centre."

3. Realització d'estudi de camp sobre els comportaments d'assetjament escolar entre iguals en l'àmbit educatiu

Al mes d'agost de 2005, esta institució va informar l'Administració educativa que estava previst realitzar, al si de la queixa d'ofici 41/2004 (núm. d'expedient 041759) sobre violència escolar, un estudi de camp sobre els comportaments d'assetjament escolar entre iguals en l'àmbit educatiu, que havia d'aportar elements necessaris per a la correcta tramitació de l'expedient de queixa, per la qual cosa es va suspendre la tramitació de la queixa fins que es realitzara l'estudi esmentat i s'obtingueren els resultats referits anteriorment.

En concret, en el PLEC DE PRESCRIPCIONS TÈCNIQUES QUE REGIRAN L'ADJUDICACIÓ DEL CONTRACTE PER A LA REALITZACIÓ D'UN ESTUDI EPIDEMIOLÒGIC DEL BULLYING A LA COMUNITAT VALENCIANA s'especificaren els següents criteris d'elaboració de l'estudi:

1. OBJECTE

El contracte tindrà com a objecte realitzar un estudi epidemiològic entre iguals en l'àmbit escolar (Bullying) de la Comunitat Valenciana.

2. QÜESTIONS PRÈVIES: ÀMBIT D'ACTUACIÓ

a) Àmbit material

- *L'estudi haurà de comprendre tots els nivells educatius obligatoris (educació primària i educació secundària).*

- *L'estudi haurà d'afectar centres educatius mantinguts amb fons públics: centres públics i centres privats concertats.*

b) Àmbit territorial

- *L'estudi haurà d'oferir dades generals sobre la incidència del Bullying a la Comunitat Valenciana amb dades individualitzades per a cada una de les tres províncies.*

c) Àmbit temporal

- *L'estudi haurà d'estar conclòs en el termini de 9 mesos, comptadors a partir de la data d'adjudicació.*

3. PRECISIONS METODOLÒGIQUES

Sense perjudici de la llibertat de confecció de la proposta de l'estudi en l'àmbit metodològic, els licitadors hauran de procurar, de manera especial, tenir en compte les següents precisions metodològiques:

- *Que l'estudi siga confeccionat de manera que permeta obtenir directament la informació necessària dels mateixos escolars.*
- *Que l'estudi siga confeccionat de manera que permeta obtenir directament o indirectament informació dels pares, professors i altres professionals involucrats amb el problema.*
- *Que l'estudi siga confeccionat de manera que oferisca resultats sobre la incidència del Bullying en els diversos sectors poblacionals, especialment, edat, sexe, nacionalitat i lloc de residència.*
- *Que l'estudi confeccionat mostre la connexió del fenomen analitzat amb les diferències i confrontacions existents entre grups i colles (tant escolars com externs).*

- *Quan es confeccione la recollida d'informació o quan es dissenyen els instruments, especialment dirigits a l'alumnat, caldrà tenir en compte la realitat lingüística dels centres (versions en valencià i en castellà).*

4.OBJECTIUS

- *Conèixer la incidència real del fenomen del maltractament entre iguals en la població escolar.*

- *Morfologia concreta dels actes del maltractament entre iguals.*

- *Analitzar els diversos climes i realitats escolars i tractar de destacar els factors positius de convivència (contextos escolars positius) i, al contrari, els factors que agreugen la violència i les seues conseqüències (contextos escolars negatius).*

- *Analitzar i valorar l'actitud de la resta del grup escolar, que no és objecte d'agressió ni és agressor, davant este fenomen, com també la incidència d'eixa actitud grupal en el manteniment o la solució del problema.*

- *Valorar la incidència de l'entorn social i familiar en la gènesi, el manteniment i la solució d'estos conflictes.*

- *Valoració dels escolars i de la resta de la comunitat escolar (especialment professors) sobre els mecanismes de la resolució de conflictes en les mateixes aules (comitès de convivència, alumnes mediadors, etc.) i la seua eficàcia.*

- *Valoració dels escolars i de la resta de la comunitat escolar (especialment professorat) sobre l'eficàcia dels expedients oberts en els centres educatius, insistint especialment en l'evolució posterior que això té en la dinàmica del grup.*

5. CARACTERÍSTIQUES DE L'INFORME

L'equip adjudicatari va elaborar un informe final que presentarà, en el termini establert, a la institució del Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana per a incorporar-lo com a estudi sociològic previ de l'informe especial que esta institució elaborarà i publicarà sobre el fenomen del maltractament entre iguals i les respostes institucionals davant d'este".

A partir d'este moment s'inicia la tramitació d'expedient administratiu de contractació: Estudi Epidemiològic sobre el fenomen del maltractament entre iguals en l'àmbit escolar de la Comunitat Valenciana.

Després de realitzar els tràmits administratius oportuns, el 5 de desembre de 2005, la mesa de contractació de l'expedient va adjudicar a la Fundació Santa Maria-IDEA l'elaboració de l'informe.

Durant el mes de març de 2006, en diverses localitats de la Comunitat Valenciana es van dur a terme reunions en què estaven presents els directors i les directores dels centres seleccionats, personal de l'empresa que realitzaria l'estudi de camp i personal del Síndic de Greuges.

Concretament, es van dur a terme vuit reunions:

- Dues reunions el dia 23 de març a la ciutat de Valencia (en el CEIP Cervantes i en l'IES Vicent Blasco Ibáñez).
- Dues reunions el dia 24 de març: en l'IES Doctor Balmis de la ciutat d'Alacant i en l'IES Victoria Kent d'Elx.
- Una reunió el 27 de març en l'IES Josep Maria Parra d'Alzira.
- Una reunió el 29 de març en la Direcció Territorial de Castelló.

- Dues reunions el 30 de març, la primera en l'IES Maria Ibars de Dénia i la segona en el CEIP Cervantes de Gandia.

A estes reunions van acudir pràcticament tots els directors i directores responsables dels centres seleccionats. En les reunions se'ls explicava l'objectiu de l'estudi, la metodologia i el calendari, com també es resolien tots els dubtes que pogueren sorgir i se'ls facilitava un número de telèfon de contacte per a dubtes futurs.

El treball de camp va ser realitzar per l'empresa seleccionada entres els dies 31 de març i 21 d'abril de 2006, i, quan va estar acabat, va començar la fase de processament de la informació.

El resultat de l'estudi va ser remés a esta institució en data 8 de novembre de 2006.

A continuación, procedemos a dar cuenta del Informe Epidemiológico, realizado por la Fundación Santa María - IDEA.

REVISIÓ D'ESTUDIS ANTERIORS

1. REVISIÓ D'ESTUDIS ANTERIORS

El present estudi té com a objectiu conèixer la situació dels centres escolars d'educació primària i secundària pel que fa als conflictes de convivència i, especialment, quant als problemes de maltractament entre iguals per abús de poder (*bullying*). Abans de passar a exposar la metodologia de l'estudi de camp i els seus resultats, pot resultar d'ajuda per al lector disposar d'un breu resum dels estudis que s'han realitzat a l'estat espanyol sobre estos temes.

Per a això, en este primer capítol presentarem una relació de les investigacions, tant sobre el maltractament entre iguals com d'altre tipus de conflictes de convivència en el marc escolar, i exposarem aquells resultats en els treballs que han mostrat una coincidència de resultats.

1.1. ELS ESTUDIS D'INCIDÈNCIA DEL MALTRACTAMENT ENTRE IGUALS

Els treballs pioners d'Olweus (1973, 1983, 1999) a Noruega i Suècia tardaren temps a tenir la seua traducció a Espanya. Els primers estudis sobre el maltractament es van dur a terme per Viera, Fernández i Quevedo (1989) amb una mostra d'estudiants madrilenys. Durant els anys noranta destacaren els treballs d'Ortega i col·laboradors (Ortega, 1992; Ortega i Mora-Merchán, 1995, 1997; Ortega i del Rey, 2001) i l'informe del Defensor del Poble (2000). Tanmateix, en l'última dècada han proliferat enormement les investigacions en este camp.

En primer lloc, cal fer referència als dos únics estudis d'àmbit nacional de què disposem. El treball encarregat pel Defensor del Poble i UNICEF en l'any 1999 constituïx, sens dubte, un referent obligat, perquè es tracta del primer estudi d'esta naturalesa i pel rigor de la seua

metodologia. En esta investigació, una mostra representativa d'estudiants dels quatre anys de l'educació secundària obligatòria van contestar un qüestionari basat en el d'Olweus, però amb novetats importants, que també va ser emplenat per les caps i els caps d'estudis dels tres-cents centres de la mostra. En el moment de redactar el present informe s'està realitzant el segon estudi encarregat pel Defensor del Poble i UNICEF, els resultats del qual permetran comparar la situació del maltractament en els centres amb una diferència de set cursos.

L'altre estudi nacional és el que va dur a terme el Centre Reina Sofia per a l'Estudi de la Violència en l'any 2005, també amb estudiants d'educació secundària obligatòria de tot Espanya (Serrano i Iborra, 2005). El sistema de recollida de dades va ser una entrevista telefònica en què 800 subjectes contestaven 32 preguntes sobre situacions de violència en general i específicament d'assetjament entre companys.

A més d'estos treballs d'àmbit nacional, se n'han realitzat múltiples d'autonòmics, dels quals presentem tot seguit una relació per ordre alfabètic. A Andalusia hi ha els diversos estudis de Rosario Ortega i els seus col·laboradors en el context del projecte *Sevilla Anti-Violencia Escolar (SAVE)* i del posterior i més ampli *Proyecto Andalucía Anti-Violencia Escolar (ANDAVE)* (Ortega, 1992; Ortega i Mora-Merchan, 1995, 1999; Ortega i del Rey, 2001). Recentment, a Granada, Durán (2003) ha estudiat també este fenomen en la seua tesi. A Aragó, Carlos Gómez Bahillo (2005) ha coordinat un treball recent en què l'alumnat, les famílies i el personal docent d'una mostra representativa de l'últim cicle de l'educació primària i de l'educació secundària obligatòria han contestat uns qüestionaris sobre convivència i conflictes en els centres. El Consell Escolar d'Andalusia va dur a terme un estudi en el 2005 a través d'un qüestionari als membres dels consells escolars dels centres públics concertats de primària i secundària (Consell Escolar d'Andalusia, 2006). A la Comunitat Autònoma de les Illes Balears també s'han fet estudis d'incidència de maltractament i d'altres conflictes escolars amb un qüestionari molt similar al de l'informe del Defensor del Poble, amb docents i estudiants d'educació primària i secundària (Orté i March, 1996; Orté, 1998; Orté i altres, 1999, 2000). Pel que fa a Catalunya, els departaments d'Ensenyament i Interior de la Generalitat van impulsar una investigació sobre comportaments conflictius dels joves escolaritzats entre 12 i 18 anys. Entre altres conductes antisocials s'hi analitzava el consum de drogues, les agressions al professorat, els robatoris, el

vandalisme i el maltractament entre iguals (Generalitat de Catalunya, 2002). A Castella-Lleó, Avilés i Monjás (2005) van recollir dades d'alumnes dels quatre cursos de l'ESO de cinc instituts de Valladolid.

Miguel Ángel Zabalza va dirigir un estudi per encàrrec del Consell Escolar de Galícia en una mostra de centres d'educació primària i secundària de Galícia. La investigació inclogué els directors, els docents i l'alumnat, i es va dur a terme mitjançant qüestionaris, entrevistes i grups de discussió (Zabalza, 1999). El Servei d'Inspecció Tècnica de la Rioja ha elaborat, per la seua banda, un informe sobre l'assetjament escolar combinant una anàlisi de 70 casos de víctimes i d'agressors amb qüestionaris a docents, alumnat, orientadors i equips directius de centres d'educació primària, ESO, batxillerat i formació professional (Sáenz i altres, 2005). A la Comunitat de Madrid es va dur a terme el primer estudi sobre el maltractament en l'any 1989, un estudi que es va avançar de molt a la resta i a una de les autores del qual cal agrair haver impulsat este tipus de treballs a Espanya. Viera, Fernández i Quevedo (1989) aplicaren un qüestionari a estudiants de 10, 12 i 14 anys. Gutiérrez (2001) va realitzar una investigació utilitzant l'entrevista com a instrument sobre el maltractament en alumnes, tant de l'últim cicle de l'educació primària com dels quatre cursos de la secundària obligatòria. Molt més recentment, l'Institut d'Innovació Educativa i Desenvolupament Directiu ha realitzat un estudi, conegut com *Informe Cisneros VII*, sobre violència i assetjament escolar amb estudiants des d'educació primària fins a batxillerat en 222 aules de la Comunitat de Madrid (Oñate, Piñuel i Zabala, 2005). Per la seua banda, el Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid (2006) va encarregar a l'Institut IDEA un estudi sobre convivència en els centres en què es va aplicar un qüestionari a l'alumnat de l'últim cicle de l'educació primària i de l'educació secundària obligatòria, com també als seus docents.

A Múrcia, una altra de les primeres investigadores en este camp, Fuensanta Cerezo (Cerezo i Esteban, 1992), va aplicar el procediment de la nominació de pares per identificar agressors i víctimes amb alumnes entre 10 i 16 anys en quatre centres escolars. Per la seua banda, l'Institut Navarrés de la Dona va dur a terme un estudi sobre el maltractament entre iguals, en què feia un èmfasi especial en la variable gènere, amb estudiants de l'ESO de 18 centres, mitjançant un qüestionari (Hernández Frutos i altres, 2002). A la Comunitat Autònoma del País Basc, en 2004, el Departament d'Ocupació i Seguretat Social, el Departament

d'Educació, Universitats i Investigació i el Departament de Cultura del Govern Basc van realitzar un treball sobre l'educació per a la convivència i la pau en els centres escolars (Govern basc, 2004). Així mateix, Oñederra i els seus col·laboradors (2005) van realitzar una investigació amb estudiants de tercer cicle de primària i d'ESO. Recentment, l'Ararteko ha encarregat a l'institut IDEA un estudi de convivència en centres d'educació secundària en què es va utilitzar una mostra representativa d'estudiants, famílies, docents i directors, i una metodologia que combinava qüestionaris amb entrevistes i grups de discussió (Ararteko, 2006). A la Comunitat Valenciana, la Federació d'Ensenyament de Comissions Obreres va encarregar a García López i Martínez Céspedes (2001) un estudi en una mostra representativa de centres en què els estudiants de 3r de l'ESO, els directors, els orientadors i els docents contestaren un qüestionari sobre diversos tipus de conflictes en els centres (vandalisme, consum de drogues, agressions al professorat) i sobre les conductes de maltractament entre iguals. Finalment, a la Ciutat Autònoma de Ceuta s'han realitzat també dos estudis. El primer, de Pareja (2002), va combinar qüestionaris amb grups de discussió i es va dur a terme en 17 centres de secundària. El segon, realitzat per Ramírez (2006), es va fer en dos centres d'educació primària que també impartien el primer cicle de l'ESO, mitjançant un qüestionari a l'alumnat.

Si sintetitzem els resultats més rellevants d'estos treballs i les tendències més consistents, podem afirmar que:

- El maltractament entre iguals és un fenomen que compartix alguns aspectes amb altres conductes antisocials, ja que es tracta d'una agressió, però que té una especificitat perquè es tracta d'un conflicte entre iguals (Del Barrio, Martín, Almeida, Barrios, 2003). Allò que caracteritza les relacions entre parells és la simetria i, en el cas del maltractament, és precisament esta reciprocitat la que es trenca. Es produïx, per tant, un abús per part d'un subjecte que deixa de ser un igual (Olweus, 1993).
- El maltractament és, doncs, un fenomen que se situa en el pla de les relacions interpersonals. No es tracta d'un problema d'agressió esporàdic sinó de la perversió d'una relació continuada (Olweus, 1993, Rigby, 1996; Smith i altres, 1999).
- El maltractament no pot entendre's com un problema que es genera perquè determinades persones tenen certs "trets" individuals. Tot i ser cert que algunes característiques fan més probable el fet d'arribar a esdevenir víctima o agressor? han d'entendre's, per tant, com a factors de risc? , no és menys cert que un mateix alumne pot exercir estos papers en un tipus de centre i d'aula i no fer-ho en d'altres. El clima

de convivència del centre i, més concretament, el clima de l'aula són, des d'esta perspectiva, factors essencials en la comprensió i prevenció del fenomen (Freiberg, 1999); Salmivalli i Voeten, 2002; Martín, Rodríguez i Marchesi, 2003, 2005).

- La incidència del maltractament respon al següent ordre d'importància, de major a menor: agressions verbals (malparlar d'un altre, posar malnoms, insultar), exclusió social (ignorar, no deixar de participar), agressió física indirecta (amagar, trencar o furtar coses); agressió física directa, amenaces i xantatges (amençar per fer por, obligar a fer coses amb amenaces, amenaçar amb armes), assetjament sexual verbal i físic (Defensor del Poble, 2000; Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid, 2006; Ararteko, 2006).
- El grau d'incidència varia segons el declaren les víctimes, els agressors o els testimonis, i depèn dels estudis. Atesa la rellevància i el rigor de l'estudi del Defensor del Poble (2000), prendrem com a referència els percentatges trobats en este treball que es recullen en la taula 1.1.

Taula 1.1: percentatge d'agressors, víctimes i testimonis per a cada tipus d'agressió (Martín, Del Barrio, Montero, Gutiérrez, Fernández i Ochaíta, 2003, a partir de les dades del l'informe del Defensor del Poble, 2000).

	TESTIMONI	VÍCTIMA	AGRESSOR
Ignorar	79%	14,9%	38,7%
No deixar participar	66,5%	10,7%	13,7%
Insultar	91,6%	38,5%	45,5%
Posar malnoms	91,3%	37,2%	37,9%
Malparlar d'algu	88,3%	34,9%	38,5%
Amagar coses	73,9%	21,8%	13,5%
Trencar coses	37,6%	4,4%	1,3%
Furtar coses	39,5%	7,3%	1,5%
Pegar	59,6%	4,8%	7,2%
Amençar per fer por	66,2%	9,7%	7,4%
Obligar amb amenaces	12,6%	0,8%	0,4%
Amençar amb armes	6,2%	0,7%	0,4%
Assetjar sexualment	7,6%	2%	0,6%

- El grau més elevat d'incidència es produïx en el tercer cicle de l'educació primària. Durant l'educació secundària obligatòria, la incidència és major en el primer cicle i disminueix en el segon.
- Cadascuna d'estes manifestacions té més probabilitat de succeir en un lloc de l'escola. Per intervenir-hi és important conèixer on és més probable que succeïska el maltractament.
- Algunes agressions es produïxen per part de joves i, sobretot, de bandes que no són alumnes del centre. Cal, per tant, ampliar el focus d'anàlisi des d'esta perspectiva (Defensor del Poble, 2000; Generalitat de Catalunya, 2001).
- La gravetat de les repercussions d'estos tipus de maltractament és també diferent i s'ha comprovat que, malgrat el que se sol pensar, l'exclusió social és la que, sovint, produïx seqüeles pitjors (Hugh-Jones i Smith, 1999; Pellegrini, 2002; Van der Meulen i altres, 2003).
- Les víctimes es troben en una clara situació d'indefensió de la qual no poden eixir sense ajuda.
- Les víctimes sovint no ho contenen a ningú, però si ho fan és, sobretot, als amics, i poques vegades als adults, ja siguen de la família o docents.
- El maltractament no solament afecta víctimes i agressors. Els testimonis d'este tipus de conducta n'aprenen també, i la manera d'afrontar el problema influïx en el fet que este aprenentatge siga positiu o negatiu.
- La convivència és una realitat que supera la mera absència de conflictes. La convivència remet a la qualitat de les relacions interpersonals que s'han construït en la institució i que donen lloc a un determinat clima escolar que, al seu torn, influïx sobre aquelles. La recerca d'una convivència positiva és, per tant, una meta essencial en la prevenció del maltractament (Martín, Fernández, Andrés, del Barrio i Echeita, 2003).
- La solució d'estos problemes no pot entendre's com l'absència del conflicte. El conflicte és un element essencial de la vida, una oportunitat d'aprenentatge. El conflicte és necessari per a desenvolupar-se. L'objectiu no és, per tant, evitar els conflictes, sinó resoldre'ls de manera que permeten que els individus i la institució cresquen (Galtung, 1998; Lederach, 1984; Fernández, Villaoslada i Funes, 2002).
- La millor manera de prevenir el maltractament, com també altres conductes antisocials, és promoure l'aprenentatge de comportaments prosocials. És a dir,

ensenyar els estudiants, de manera deliberada i planificada, a establir relacions interpersonals positives (Casamayor, 1998; CCOO, 2000; Martín, Fernández, Andrés, del Barrio i Echeíta, 2003; Puig-Rovira, 2003).

- Els diversos programes i mesures que els centres estan posant en marxa tenen una eficàcia molt diferent. Aquells que impliquen els alumnes mateixos en l'ajuda resulten especialment útils, ja que són els parells qui abans s'assabenten de les agressions (Cowie i Sharp, 1996; Cowie, Naylor i Tallamelli, 2002; Smith, 2001; Andrés i Barrios, 2006).
- Un primer pas necessari en els programes d'intervenció és fer explícits els mites i les concepcions que estudiants, famílies i professors tenen respecte d'això (Sullivan, 2000; Martín, Fernández, Andrés, del Barrio i Echeíta, 2003, del Barrio).
- La participació democràtica en l'establiment de les normes, l'adequada atenció a la diversitat, els plans d'acollida i de tutoria i el funcionament de les comissions de convivència són alguns dels factors més rellevants en la prevenció del maltractament.

1.2. ELS ESTUDIS SOBRE ALTRES CONFLICTES DE CONVIVÈNCIA

Tot i que l'objectiu del present estudi era, fonamentalment, comprendre millor l'abast i la naturalesa de les situacions de maltractament entre iguals, també es van introduir en les preguntes dels qüestionaris algunes qüestions relatives a la incidència d'altres conflictes que impliquen un deteriorament en les relacions interpersonals. Per això té interès presentar de manera succinta les principals conclusions dels treballs anteriors.

La primera cosa que cal destacar és que, a Espanya, hi ha moltes menys investigacions sobre altres conflictes de convivència en comparació amb la de maltractament entre iguals en el marc escolar. No obstant això, els resultats d'aquells estudis de què disposem són molt interessants. Una primera dada rellevant és la importància que els docents atribueixen als diversos tipus de conflictes. Tal com podem apreciar en la taula 1.2, la disruptió és el problema que més preocupa el professorat. Els abusos entre alumnes se situen en últim lloc amb dades de 1999.

Taula 1.2: valoració dels docents de la importància dels diversos conflictes de convivència en els centres escolars (Martín, Del Barrio, Montero, Gutiérrez, Ochaíta, 2003, a partir de les dades de l'informe del Defensor del Poble, 2000).

		IMPORTÀNCIA	
		Important	Molt important
CONFLICTES	Alumnes que no permeten que s'impartisca classe	26%	45%
	Abusos entre alumnes	17%	38%
	Males maneres i agressions d'alumnes a professors	17%	40%
	Vandalisme i destrossa d'objectes i de material	24%	36%
	Absentisme	30%	28%

Els resultats d'estudis més recents (Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid, 2006; Ararteko, 2006) mostren, tal com podem veure en la taula 1.3, que la preocupació pels abusos entre alumnes ha augmentat notablement.

Taula 1.3: valoració de la importància dels diversos conflictes de convivència en els centres escolars (Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid, 2006).

		TOTAL
Alumnes que no permeten que s'impartisca classe	Gens-poc important	13.9%
	Un poc important	9.3%
	Important-molt important	76.8%
Abusos entre alumnes	Gens-poc important	21%
	Un poc important	8.1%
	Important-molt important	70.9%
Males maneres i agressions d'alumnes a professors	Gens-poc important	24.4%
	Un poc important	6.3%
	Important-molt important	69.3%
Vandalisme i destrosses de material	Gens-poc important	23.9%
	Un poc important	8%
	Important-molt important	68.1%
Absentisme de l'alumnat	Gens-poc important	23.1%
	Un poc important	9.9%
	Important-molt important	67%

Pel que fa a estudis que s'han centrat en algun tipus d'estos conflictes o en diversos, Uruñuela (2006) va abordar el tema de la disrupció. Este investigador va analitzar durant el curs 2002-2003 els comunicats i les sancions imposats en deu instituts de la localitat, i va classificar els motius en distintes categories: conductes de rebuig a l'aprenentatge; conflictes de poder i comportaments violents. Va aplicar un ampli qüestionari a tots els docents d'estos centres i va realitzar cinc grups de discussió amb professors i professores. Els seus resultats mostren interessants relacions entre el gènere i el curs de l'alumnat i este tipus de conflictes, com també entre el tipus d'assignatures, l'hora del dia i el període del curs. D'altra banda, posen de manifest les enormes diferències que existixen entre professors a l'hora de definir el que s'entén o no per disrupció.

La Federació d'Ensenyament de Comissions Obreres (2004) va realitzar també un estudi en este camp mitjançant enquestes a 2.000 docents de centres públics i privats del conjunt de l'estat. Este estudi troba que el problema que més insatisfacció produïx al professorat és la

indisciplina dels estudiants (30%). La valoració empitjora en centres de context sociocultural baix, de titularitat pública i de secundària. D'altra banda, les figures que tenen alguna responsabilitat de coordinació acadèmica es mostren més insatisfetes. Quan es pregunta al professorat quin grau de tensió li provoca una sèrie de condicions de treball, els resultats posen de manifest una gran diferència depenent del conflicte. La convivència entre els alumnes solament és assenyalada, en les categories d'escala més elevada, per l'1%, mentre que la indisciplina, la falta de respecte i les agressions al professorat arriben al 35%, i la indisciplina, valorada per separat, puja fins al 51%.

Les dades del denominat *Informe Cisneros VIII: violència contra professors* (Piñuel, 2006), realitzat mitjançant una enquesta a 2.100 professors de la Comunitat de Madrid, de centres públics i privats d'educació infantil, primària i secundària, coincideixen amb els resultats de l'estudi de Comissions Obreres quant a la preocupació i la tensió que els generen les agressions que reben els professors, i, especialment, la indisciplina. Segons este treball, el 80% dels professors d'educació primària i el 90% dels de secundària referixen actes de violència en el seu centre, inclòs tot tipus de conflicte, unes xifres que diferixen bastant de les de la resta dels estudis presentats en esta revisió. Quan s'acoten les preguntes a agressions cap als docents, l'estudi troba que el 53,6% del professorat diu que és víctima de violència física o verbal per part de qui l'envolta. El treball destaca també que, de les agressions cap als docents, un 75,1% dels casos són per part dels estudiants i un 36,5% per part dels seus progenitors. Els centres de secundària apareixen, una vegada més, amb més incidència que els d'infantil i els de primària. El tipus més freqüent d'agressió és la verbal.

També l'informe del Defensor del Poble (2000) es va interessar per la incidència de les agressions de l'alumnat cap als docents, i va preguntar als 300 cap d'estudis dels centres de la mostra. La mateixa pregunta va ser inclosa en l'estudi que l'institut IDEA va realitzar per a la Fundació Llar de l'Empleat (Martín, Rodríguez i Marchesi, 2005) amb 1.296 professors d'infantil, primària i secundària, i en un estudi realitzat per al Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid (2006), amb 1.356 docents de l'últim cicle de primària i de secundària d'esta Comunitat. Els resultats recollits en la taula 1.4 mostren que les faltes de respecte són el principal problema, mentre que les agressions són molt infreqüents. Revelen també la clara diferència de representació del problema entre docents i alumnat.

Taula 1.4: percentatge d'agressions de l'alumnat cap al professorat declarat per ambdós col·lectius en el grau d'incidència "sovint + sempre" (Defensor del Poble de la Comunitat de Madrid, 2006).

	Docents	Alumnat
Faltar al respecte al professorat	73,3%	16,8%
Agredir el professorat	6,1%	2,3%
Furtar o trencar el material del centre	51,6%	6,7
Comportament disruptiu en l'aula	69,8%	24,5%

En els estudis d'IDEA també es va preguntar per les agressions, en este cas, dels docents cap a l'alumnat. La taula 1.5 mostra els resultats que posen de manifest que, si bé es torna a veure l'enorme distància entre les percepcions de docents i d'estudiants, els primers reconeixen que duen a terme conductes impròpies d'una tasca educativa.

Taula 1.5: percentatge d'agressions del professorat cap a l'alumnat declarat per ambdós col·lectius en el grau d'incidència "sovint + sempre" (Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid, 2006).

	Docents	Alumnat
Ridiculitzar	22,6%	38%
Tenir mania	14,4%	50,3%
Insultar	9,9%	20,9%
Intimidat amb amenaces	8,4%	14,1%

METODOLOGIA

2. METODOLOGIA

En les línies següents presentem una descripció detallada de la metodologia utilitzada en esta investigació, tant en el vessant quantitatiu com en el qualitatiu. En ambdós casos fem referència als objectius, els participants, els instruments i els procediments de recollida i d'anàlisi de la informació.

A fi d'assolir els objectius pretesos en l'estudi, hem optat per una via de complementarietat metodològica que permeta aprofitar les diverses aportacions tant de la metodologia quantitativa com de la qualitativa.

La integració de les metodologies quantitativa i qualitativa pot realitzar-se utilitzant diverses estratègies. Bericat (1998) realitza una interessant aportació quan sintetitza, a partir de la seua visió sobre la integració de mètodes, les diverses opcions d'integració metodològica en tres estratègies bàsiques d'integració: *complementació*, *combinació* i *triangulació*. Estes estratègies no són, necessàriament, excloents, sinó que poden conviure en una mateixa investigació i aplicar-se en diferents moments o situacions, de manera que siguen complementàries quant als resultats o els productes que s'obtinguen de l'aplicació de cadascuna.

- L'estratègia de *complementació* es produïx quan, en el marc d'una mateixa investigació, s'obtenen dues imatges, l'una procedent de mètodes d'orientació qualitativa i l'altra de mètodes d'orientació quantitativa. En esta investigació no es pot afirmar que esta complementació s'haja donat d'una manera plena, ja que no s'han

aplicat els dos mètodes en tots i cadascun dels centres participants. Tanmateix, sí que s'ha produït en els 6 centres participants en l'estudi qualitatiu, ja que s'hi han obtingut les dues imatges procedents de l'aplicació de cadascun dels mètodes.

- L'estratègia de *combinació* es dona quan en el marc d'una mateixa investigació es tracta d'integrar subsidiàriament un mètode en l'altre mètode amb l'objecte d'enfortir la validesa dels resultats obtinguts mitjançant este últim. En el cas d'esta investigació, esta combinació s'ha donat entre els qüestionaris emplenats per l'alumnat, el professorat i les famílies, i els grups de discussió duts a terme amb estos col·lectius.

- En l'estratègia de *triangulació* es pretén obtenir una visió més completa de la realitat, no a través de dues mirades, sinó utilitzant diferents orientacions en l'estudi d'una única dimensió de la realitat. A més de la triangulació que es realitza en comparar les informacions oferides pels diferents mètodes utilitzats, també podem parlar de la triangulació obtinguda a través de les diferents fonts de dades, en este cas de l'alumnat, el professorat, els membres de la direcció del centre i les famílies. Esta triangulació reforça la validesa i la credibilitat dels resultats obtinguts.

2.1. ESTUDI QUANTITATIU

2.1.1. Objectiu

L'objectiu de l'estudi quantitatiu és conèixer i contrastar les opinions dels diversos membres de la comunitat educativa sobre la convivència en els centres escolars i, especialment, sobre la incidència i la naturalesa del maltractament entre iguals per abús de poder.

2.1.2. Disseny

En la taula 2.1. es mostren les dimensions i subdimensions teòriques que s'han utilitzat per a dissenyar els qüestionaris del professorat, l'alumnat, les famílies i els directors i directores dels centres.

Taula 2.1: dimensions i subdimensions de l'estudi. Procediments de recollida de la informació i col·lectius enquestats.

<i>Dimensió</i>	<i>Subdimensió</i>
Clima de convivència de l'escola	Normes Relacions Pla d'acció tutorial Programes de convivència
Incidència dels conflictes	Freqüència dels tipus de conflicte Qui, com i quan ho fa
Causes dels conflictes	Centrades en trets de les persones Centrades en interacció de factors
Solució de conflictes	Procediments de presa de decisions Tipus de sanció (punitiva-pedagògica)
Factores de risc i protecció	Característiques de l'estudiantat El paper dels mitjans de comunicació El suport de l'Administració educativa

2.1.3. Instruments

A partir d'estes dimensions es van començar a dissenyar els qüestionaris per recollir la informació dels diversos col·lectius. Bona part de les preguntes incloses en els qüestionaris, especialment les més específiques de maltractament entre iguals, es van extraure de l'estudi realitzat pel Defensor del Poble en l'any 2000¹.

Es van elaborar quatre qüestionaris, un per a cada col·lectiu que s'enquestaria, en què es van incloure alguns ítems comuns amb l'objecte de poder comparar i contrastar la informació aportada per cadascun.

La majoria de preguntes dels qüestionaris dirigits a l'alumnat, el professorat i les famílies es contestaven en l'escala Lickert de quatre o cinc opcions de resposta d'acord amb el tipus de pregunta que es formulava.

¹ La directora d'este treball, Elena Martín, també va dirigir, juntament amb Cristina del Barrio, l'estudi del Defensor del Poble-UNICEF (2000).

Per assegurar-nos que l'alumnat entenia correctament les preguntes, vam fer un estudi pilot amb alumnes de 5é i 6é de primària, i 1r, 2n, 3r i 4t de l'ESO en un centre concertat de classe mitjana que no participaria posteriorment en l'estudi. Per realitzar este estudi pilot, hi vam enviar un enquestador, al qual, prèviament, havíem donat per escrit unes instruccions específiques perquè llegira en veu alta en cada aula i explicara a l'alumnat el tipus de preguntes que els formularien i, sobretot, per deixar clar que les preguntes relacionades amb incidència de maltractament solament havien de contestar-les si era una cosa que s'esdevenia habitualment, i no com un fet aïllat.

Amb les respostes que van donar els alumnes al qüestionari pilot i les observacions que va fer l'enquestador sobre els dubtes que sorgien, es va confeccionar el qüestionari definitiu, que no variava a penes del qüestionari pilot utilitzat, ja que l'alumnat no va tenir problemes per a contestar les preguntes formulades.

2.1.4. Participants

Per seleccionar els participants en l'estudi, vam partir del nombre total d'alumnes que cursaven 5e i 6é d'educació primària, i 1r, 2n, 3r i 4t d'educació secundària obligatòria a la Comunitat Valenciana, segons les dades de les estadístiques d'ensenyaments no universitaris del MEC del curs 2004-2005 (vegeu la taula 2.2)

Taula 2.2. Nombre d'alumnes matriculats en centres educatius de la Comunitat Valenciana en 5é i 6é de primària i en educació secundària obligatòria.

	NOMBRE D'ALUMNES DE 5é i 6é DE PRIMÀRIA			NOMBRE D'ALUMNES DE SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA		
	PÚBLICA	PRIVADA	TOTAL	PÚBLICA	PRIVADA	TOTAL
ALACANT	25.402	8.487	33.889	57.302	17.297	74.599
CASTELLÓ	8.010	2.318	10.328	17.079	4.831	21.910
VALÈNCIA	27.439	18.422	45.861	55.906	41.522	97.428
TOTAL	60.851	29.227	90.078	130.287	63.650	193.937

(Font: www.mec.es)

Per seleccionar la mostra necessària, vam realitzar un mostreig estratificat per conglomerats. La unitat de mostreig van ser els centres educatius que impartien cada etapa (educació primària o educació secundària obligatòria). Els estrats es van establir d'acord amb tres variables: curs ? 5é i 6é en el cas dels centres de primària i 1r, 2n, 3r i 4t de l'ESO en el cas dels centres d'educació secundària; província ? Alacant, Castelló i València; titularitat del centre ? públic i privat/concertat.

La grandària de la mostra ? amb un error de la mostra de (+) (-) 1,4%, nivell de confiança del 95% i $p=q=0,50$? es va estimar en 4.150 alumnes de 5é i 6é de primària i 5.540 entre els quatre cursos d'educació secundària obligatòria, la qual cosa implica una mostra total de 9.690 alumnes per a una mostra aleatòria simple.

Per a la selecció de la mostra es va calcular proporcionalment el nombre d'alumnes per titularitat i província. Posteriorment, considerant que existix una mitjana de 25 alumnes per aula en cada classe d'educació primària i de 30 alumnes en les aules d'educació secundària, vam determinar el nombre de centres que havien de formar part de la mostra.

Una vegada determinada la grandària de la mostra referida als centres educatius, el nombre de centres es va distribuir proporcionalment d'acord amb la distribució de la població general en centres públics i privats, i en cada província (vegeu taula 2.3).

Taula 2.3. Mostra seleccionada de centres per etapa educativa.

	Primària		Secundària	
	Públics	Privats concertats	Públics	Privats concertats
València	29	14	10	14
Alacant	24	6	8	5
Castelló	9	1	3	2
Total	62	21	21	21

Una vegada estimada la grandària mostral d'acord amb els estrats, els centres educatius que constituïen la mostra van ser seleccionats aleatòriament entre els centres que impartien l'etapa

d'educació primària o d'educació secundària obligatòria de la Comunitat Autònoma Valenciana.

En cada centre es va enquestar un grup d'alumnes de cada nivell seleccionat (5é i 6é d'educació primària o 1r, 2n, 3r i 4t de l'ESO) i es van seleccionar de manera aleatòria les famílies d'estos mateixos alumnes, els directors i 20 professors de l'etapa.

Finalment, la mostra de què s'han extret les dades que apareixen en este informe va quedar reduïda a 79 centres d'educació primària i 39 d'educació secundària obligatòria, ja que set ? quatre d'educació primària i tres d'ESO? van decidir no participar en l'estudi.

La distribució total per províncies i titularitat dels qüestionaris rebuts és la que es recull en les taules 2.4, 2.5 i 2.6.

Taula 2.4. Distribució final de l'alumnat participant en l'estudi.

	ALUMNAT											
	5é Primària		6é Primària		1r ESO		2n ESO		3r ESO		4t ESO	
	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.
ALACANT	327	122	346	126	140	132	149	128	156	105	139	87
CASTELLÓ	67	26	66	24	59	30	50	22	47	22	45	19
VALÈNCIA	517	314	569	318	184	303	190	293	200	290	165	279
SUBTOTAL	911	462	981	468	383	465	389	443	403	417	349	385
TOTAL	2.822				3.234							

Taula 2.5. Distribució final de les famílies participants en l'estudi.

	FAMÍLIES											
	5é Primària		6é Primària		1r ESO		2n ESO		3r ESO		4t ESO	
	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.
ALACANT	269	104	280	107	94	100	85	83	94	75	86	66
CASTELLÓ	0	0	0	0	54	24	48	9	34	19	21	9
VALÈNCIA	426	262	487	265	128	254	117	216	132	194	81	194
SUBTOTAL	695	366	767	372	276	378	250	308	260	288	188	269
TOTAL	2.200				2.217							

Taula 2.6. Distribució final del professorat i directors/es participants.

	PROFESSORAT				DIRECTORS/ES			
	Primària		Secundària obligatòria		Primària		Secundària obligatòria	
	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.	Púb.	Priv.
ALACANT	288	70	135	65	20	5	7	5
CASTELLÓ	58	16	52	18	7	1	3	1
VALÈNCIA	441	216	149	181	27	14	10	11
SUBTOTAL	787	302	336	264	54	20	20	17
TOTAL	1.089		600		74		37	

Tenint en compte el nombre d'alumnes de cada etapa que finalment van contestar els qüestionaris, l'error real, per a $p=q=0,50$ i $NC=95\%$, se situa en 1,8% per a l'etapa de primària i 1,7% per a secundària obligatòria.

2.1.5. Recollida de dades

Una vegada construïts els instruments i seleccionats els centres participants, des de l'oficina del Síndic de Greuges es van convocar tots els directors i directores a una reunió en què se'ls explicava l'objectiu de l'estudi, la metodologia i el calendari.

Després d'esta reunió, s'enviava a cada centre una caixa amb tot el material necessari per a realitzar l'estudi: qüestionaris per a alumnes amb els respectius fulls de lectura òptica, qüestionaris per al professorat amb els seus fulls de lectura, qüestionaris per a les famílies dels alumnes a qui s'enquestaria i un qüestionari per a l'equip directiu. Juntament amb este material s'inclouia un full d'instruccions per al director, en què se li recordaven els col·lectius a què calia aplicar els qüestionaris i els terminis de lliurament, i un altre full d'instruccions per als tutors/docents que s'encarregarien d'aplicar els qüestionaris als alumnes. Este full d'instruccions (que es recull en l'annex II) detallava específicament com respondre els qüestionaris en els fulls de lectura òptica i en estos hi havia un paràgraf que els tutors havien de llegir als alumnes abans de començar-ne l'aplicació.

El treball de camp es va realitzar entre el 31 de març i el 21 d'abril de 2006, i una vegada acabat, va començar la fase de processament de la informació.

2.1.6. Anàlisis estadístiques

Per realitzar este informe es van extraure els percentatges de resposta dels ítems, agrupats per dimensions. Estos percentatges s'han diferenciat d'acord amb les variables següents:

- Curs de l'alumnat
- Etapa en què impartixen classe els docents
- Gènere d'estudiants i docents
- Titularitat del centre

Per comprovar si les diferències entre els diversos grups eren estadísticament significatives, s'ha utilitzat la prova de chi-quadrat obtinguda a través de taules de contingència, i s'han considerat dades significatives aquelles el nivell de confiança de les quals ha sigut, com a mínim, del 95%. També s'han tingut en compte els residus tipificats corregits que han permés definir aquells valors que se separaven significativament dels esperats.

2.2. ESTUDI QUALITATIU

2.2.1. Objectiu

L'anàlisi del problema del maltractament entre iguals o *bullying* en els centres escolars planteja diversos reptes per a l'investigador. Es tracta, sens dubte, d'una problemàtica complexa en què intervenen i són afectats una àmplia varietat d'actors, estructures i valors socials, i que afecta, de manera directa o indirecta, alguns puntals fonamentals de la societat democràtica. L'investigador s'enfronta, doncs, a la difícil tasca d'investigar les xarxes i capes superposades de realitats i discursos que modelen el problema, per tractar de definir el marc d'actuació que permeta identificar els elements que conformen, promouen i reforcen els casos de maltractament, i fomentar el debat obert dels límits ètics de la societat i de l'escola, com a institució essencial en la reproducció de les estructures socials i en la promoció del canvi, com també de definir les actuacions institucionals que permeten actuar, tant sobre les causes com sobre les conseqüències, i establir mecanismes de protecció i control.

En este sentit, l'objectiu de l'estudi qualitatiu era tractar de dibuixar els contorns de la problemàtica del maltractament entre iguals, i identificar-ne les principals causes i els factors desencadenants, com també els factors que generen passivitat i permissivitat davant els casos d'assetjament escolar. Per a això, era necessari dur a terme una anàlisi profunda dels actors més rellevants que conformen el context del maltractament entre iguals, definir les seues "arquitectures" (Kinny and Georgeff, 1996), això és, els seus valors, creences i estructures de conducta, i establir el context institucional i social que afavorix el sorgiment d'este mode de violència, especialment cruel per la desprotecció de les víctimes. La metodologia s'ha dissenyat amb una doble intencionalitat:

- (1) D'una banda, recollir les opinions i percepcions dels principals actors sobre la problemàtica del maltractament, les causes i les possibles vies de solució.
- (2) D'una altra banda, que el mateix procés metodològic contribuïra a obrir un procés de debat entre els actors implicats i, per tant, induïra la implicació i el canvi de percepcions dels mateixos actors.

2.2.2. Participants

Per a este estudi qualitatiu s'han seleccionat 6 centres de la mostra total de 118, tenint en compte els següents paràmetres, obtinguts a partir de les dades de la fase quantitativa:

- Quatre centres de secundària, dels quals dos presentaven més problemes de convivència i els altres dos tenien un nivell de conflictivitat intermèdia. Dels quatre centres triats, dos eren públics i els altres dos concertats.
- Dos centres de primària que tenien un nivell de conflicte intermedi, un dels quals era públic i l'altre concertat.
- Tenint en compte estos criteris, es va buscar, a més, una distribució per províncies, tenint en compte el nombre de centres en cada cas.

A tots els centres elegits, se'ls va proposar la participació en esta segona fase i ho van acceptar sense que calguera recórrer a centres suplents.

2.2.3. Recollida d'informació

Es van utilitzar els grups de discussió com a estratègia per a la recollida d'informació. Com tothom sap, el grup de discussió consisteix en un conjunt de persones que dialoguen i debaten juntes sobre algun tema d'interés, i aporten les seues perspectives, percepcions i punts de vista específics i particulars (Lukas i Santiago, 2004). Estos grups de discussió amb participants distints han possibilitat veure quines són les tendències dels diversos col·lectius sobre el tema de maltractament entre iguals i han aprofundit en els resultats que les dades quantitatives mostraven, però que no permetien comprendre'ls al mateix nivell que ho aconseguixen els procediments qualitius. L'objectiu d'estos grups de discussió era, per tant, recollir informació de naturalesa qualitativa a partir d'uns temes elegits i ordenats *a priori*.

En cada centre seleccionat es van formar diversos grups de discussió, amb vuit o deu participants en cadascun. Es van notificar als directors ? a través de conversa telefònica? les instruccions que havien de seguir per a elegir les persones que havien de formar part dels grups. Estos grups van ser coordinats per dos membres de l'equip d'investigació. En tots els casos hi havia un col·laborador del projecte que anava prenent notes del desenvolupament de la sessió, la qual, a més, es va enregistrar en àudio. La durada dels grups de discussió va ser d'una hora aproximadament.

Els participants en cada un dels quatre grups han sigut els següents:

- Alumnes d'ambdós cursos del 3r cicle de primària. El nombre ha oscil·lat entre 8 i 10. El nombre de xics i xiques ha sigut igual. S'ha pretés que responguen a un perfil d'estudiants, ni especialment conflictius ni especialment retrets, i tan oberts i comunicatius com fóra possible.
- Alumnes d'ambdós cursos del 1r cicle d'ESO amb les mateixes característiques del grup anterior.
- Alumnes d'ambdós cursos del 2n cicle d'ESO d'acord amb els criteris anteriors.

- Professors i professores de primària i d'ESO. Fins a 8 professors i professores del tercer cicle de primària i dels quatre cursos de l'ESO. En cas de ser-ne més de 8, es va elegir a l'atzar entre ells, llevat que en algun cas algú, per alguna raó, estiguera més implicat en els temes de convivència.
- Mares i pares del Consell Escolar del Centre. En els casos en què hi havia comissions de convivència, participaren també els pares i les mares que les constituïen.

L'esquema seguit en els grups de discussió va ser el següent:

- Primer s'explicava breument què és un grup de discussió i se'n destacaven els aspectes següents:
  - En este tipus de grups allò que interessa és recollir les informacions, valoracions i opinions de tots els participants.
  - El moderador no hi participa ni valora les intervencions. La seua funció és procurar que tothom hi intervinga i facilitar el desenvolupament de la sessió.
- Segon: les informacions i opinions són tractades amb absoluta GARANTIA DE CONFIDENCIALITAT. Mai no s'identificarà qui ha dit què o sobre què.
- Per facilitar la transcripció i l'anàlisi de la sessió, es demana permís per a enregistrar-la.
- Es comença amb una pregunta inicial general del tipus:
  - Creieu que en este centre la gent es duu bé?

A partir d'este moment es van desenvolupar els guions dissenyats per a cada grup. L'esquema general dels guions és el que apareix a continuació, al qual s'introduïen els èmfasis propis dels coneixements i interessos dels diversos col·lectius de la comunitat escolar:

1. Valoració de la convivència en el centre

- Indicadors i raons del clima general de convivència i/o conflictivitat
- Normativa: elaboració, valoració i aplicació
- El seu paper en la presa de decisions
- La seguretat en els centres.

2. El maltractament entre iguals ? *bullying*.

- Causes, característiques de l'“escenari” de l'agressió, grups més vulnerables, comportament davant estos casos, valoració moral de les situacions, paper del centre i de l'Administració educativa.
- Característiques de l'agressor
- Característiques de la víctima
- Característiques dels testimonis
- Solucions des dels diversos actors implicats.

Les sessions conclouïen fent un petit resum d'allò que l'investigador entenia que eren les principals conclusions a què s'havia arribat, a fi de confirmar l'acord de tots respecte d'això.

2.2.4. Anàlisi de la informació

Òbviament, per tractar-se d'una metodologia qualitativa, la triangulació ² guanya una gran importància. Amb esta és més segur assolir la rellevància de la informació recollida, com també la seua credibilitat, consistència i confirmabilitat. D'una banda, s'ha utilitzat la triangulació de mètodes per a la recollida de la informació (grups de discussió i qüestionaris) i, d'una altra banda, s'han triangulat els informants, atés que s'ha recollit informació de col·lectius distints: professorat, alumnat i famílies.

La informació obtinguda dels grups s'ha analitzat d'acord amb els enfocaments de la *Grounded Theory* (Glasser and Strauss, 1967) i el marc “foucouldià” de l'anàlisi crítica del discurs (Fairclough, 1995). El marc focouldià d'anàlisi crítica insisteix en l'estudi d'estructures subjacents en els discursos dels diversos actors, que responen a la dinàmica de les relacions de poder i dels marcs socialment acceptats que condicionen la percepció d'una problemàtica concreta de la societat.

La teoria arrelada ? *Grounded Theory*? és una aproximació metodològica a la investigació qualitativa. Formulada inicialment per Glasser i Strauss, ha experimentat diverses modificacions i adaptacions en les seues aplicacions en diversos àmbits científics. Tot i esta

---

² La triangulació fa referència a l'estudi d'un fenomen utilitzant la combinació de mètodes o fonts.

diversitat d'enfocaments en la seua aplicació, l'anàlisi basada en la Grounded Theory presenta una sèrie de trets comuns:

- la formulació analítica i construcció teòrica està arrelada en les dades a través de subseqüents nivells d'anàlisi. Es partix de la dada concreta per traçar nivells d'abstracció creixents que donen finalment lloc a un model o marc conceptual d'anàlisi. Això permet que en qualsevol moment del procés siga possible retrocedir en el procés d'abstracció i construcció teòrica cap a la mateixa dada de què ha partit el procés analític.
- Les dades són codificades d'acord amb categories d'anàlisi. La combinació de codis i l'anàlisi de les seues interrelacions constituïx l'eix central del procés de construcció teòrica d'acord amb este marc metodològic. Es tracta d'un procés iteratiu, en què el discurs o les dades són codificats d'acord amb diversos criteris i categories d'anàlisi. Es partix de codis molt pròxims al discurs i nivells d'abstracció molt baixos a codis més analítics.
- L'investigador no partix d'un model teòric o d'una preconfiguració prèvia de la problemàtica, sinó que és a través de l'anàlisi dels discursos i de les dades concretes que l'investigador genera la teoria o el marc analític.

Este marc metodològic s'ha emprat per a l'anàlisi dels grups de discussió desenvolupats amb els col·lectius d'actors rellevants implicats en la problemàtica del *bullying*. Així, les discussions s'han enregistrat, s'han transcrit i, posteriorment, s'han codificat, atenent als passos proposats per la Grounded Theory. Com a suport en el procés de codificació i d'anàlisi de la informació dels grups de discussió s'ha utilitzat el programa d'anàlisi qualitativa *Atlas.ti*. Això ha permés una anàlisi exhaustiva de les relacions entre els codis i les categories discursives, cosa que ha permés constatar algunes relacions, teories i hipòtesis de treball mantingudes per altres investigadors en l'àmbit del *bullying*, alhora que ha posat de manifest relacions no anticipades pels investigadors.

En este sentit, i amb l'objecte d'aprofundir en esta complexa problemàtica, les pautes metodològiques de la Grounded Theory s'han combinat amb l'enfocament procedent del marc de l'anàlisi crítica del discurs proposada per Foucault, tal com hem assenyalat anteriorment.

La combinació d'estes aproximacions metodològiques permet l'anàlisi de la multiplicitat de discursos que estan condicionant la problemàtica del *bullying*, i el procés de construcció social, tant de les seues causes com de les seues solucions.

Esta perspectiva d'anàlisi presta una atenció especial a l'estudi de les relacions velades, els valors i les estructures de poder que amaguen els discursos dels diversos agents. Des d'este punt de vista, el *bullying* no és analitzat com un problema de contorns perfectament delimitats, sinó com un problema social de límits confusos, en què l'orquestració dels discursos dels diversos actors permanentment està condicionant la manera de percebre la problemàtica, i participa en el procés de creació social del problema.

Així, la interpretació dels grups de discussió s'ha basat en la identificació dels discursos dels diversos actors i en l'anàlisi de la dinàmica i de les interrelacions entre estos. Això ha permés posar de manifest aspectes centrals en la comprensió de la problemàtica del *bullying* com són la percepció de la figura de l'agressor, la percepció de la víctima, l'anàlisi del rol del testimoni, la implicació del professorat i de la comunitat educativa o la funció de la família en la resolució del problema.

La concreció del procediment seguit, una vegada recollida tota la informació en els sis centres participants en esta fase de l'estudi, queda com següent:

1. FASE 1: Reducció de la informació
  - a. Selecció i identificació de la informació que cal analitzar
  - b. Determinació dels objectius de l'anàlisi
  - c. Establiment d'un sistema de categories
    - i. Selecció de la unitat de registre
    - ii. Establiment del sistema de categories
    - iii. Identificació dels codis per a cada categoria
  - d. Estudi pilot del sistema de categories
  - e. Codificació
2. FASE 2: Organització i presentació de la informació
3. FASE 3: Anàlisi i interpretació dels resultats.

Tal com podem observar per les fases plantejades, s'ha seguit una anàlisi qualitativa comprensiva de les dades recollides. Per a això ha calgut seleccionar i identificar una sèrie de

categories. Este procés pot ser realitzat de manera deductiva o inductiva. En el nostre cas, hem optat per un procediment mixt. És a dir, hem plantejat *a priori* una sèrie de categories basant-nos en la revisió bibliogràfica i en l'experiència dels investigadors (procediment deductiu). Posteriorment, quan hem codificat tota la informació recollida, hem ajustat el sistema de categories perquè s'adequara realment a les dades recollides (procediment inductiu). Atés que, per facilitar les anàlisis, com hem indicat anteriorment, hem utilitzat el programa *ATLAS.TI* dissenyat per a l'anàlisi de dades qualitatives de manera qualitativa, este procediment mixt (deductiu-inductiu) ha sigut possible.

RESULTATS DE L'ESTUDI QUANTITATIU

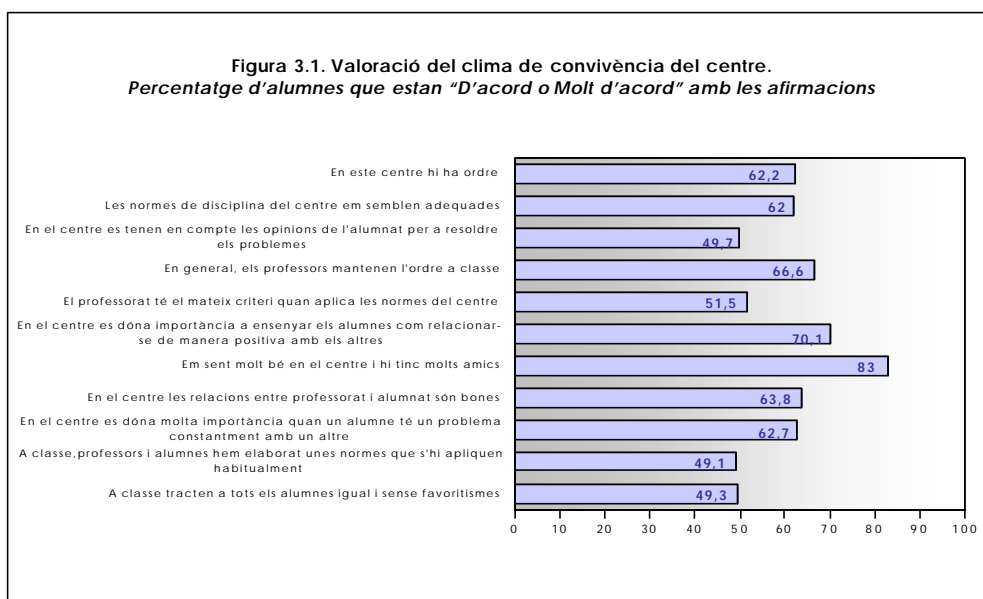
3. RESULTATS DE L'ESTUDI QUANTITATIU

Abans de passar a representar els nivells d'incidència del maltractament entre iguals, que és l'objectiu principal d'este estudi, analitzarem les dades relatives a la valoració que fan del clima de convivència els diversos col·lectius de la comunitat escolar.

3.1. LA VALORACIÓ DE LA CONVIVÈNCIA EN ELS CENTRES

3.1.1. L'opinió de l'alumnat

Les respostes de l'estudiantat a les preguntes referides al clima de convivència n'ofereixen una imatge positiva. Tal com es recull en la figura 3.1, el 62% de l'alumnat consideren que *en els seus centres hi ha ordre* i el 66% que *els seus docents mantenen l'ordre a classe*.

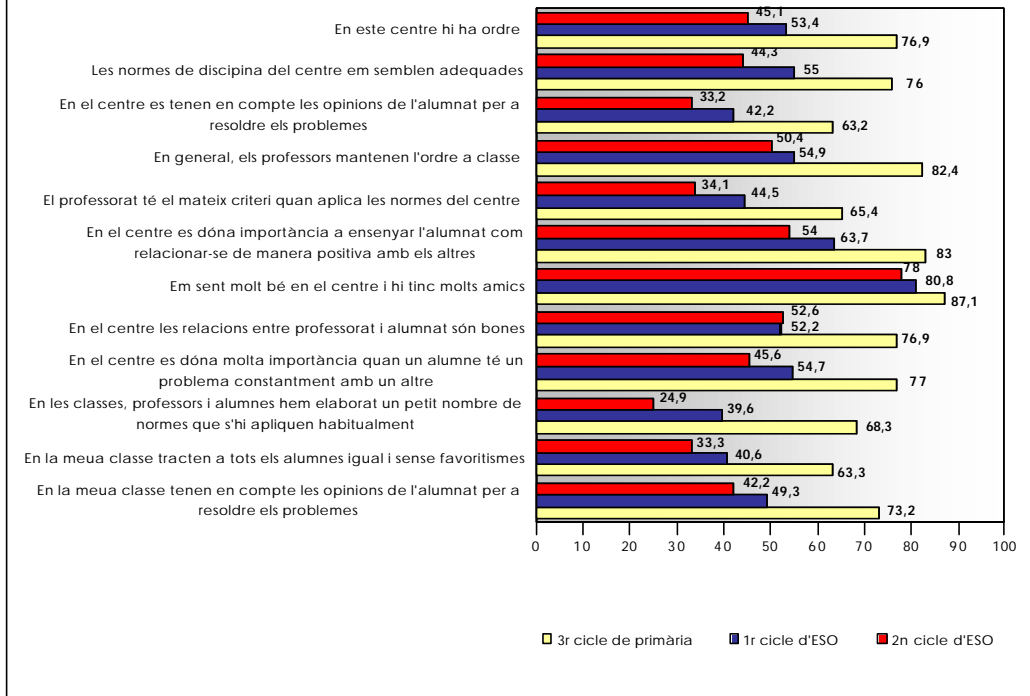
Quan indaguem la valoració de les normes, els resultats oferixen una imatge una mica menys positiva. Un 62% d'estudiants creu que són adequades, però solament el 49,1% està d'acord que *a classe professors i alumnes han elaborat un petit nombre de normes que s'hi apliquen habitualment*. D'altra banda, solament la meitat se sent satisfeta amb la coherència amb què els docents les apliquen (51,5%), i un percentatge similar (49,3%) està d'acord que *a la seua classe tracten tots els alumnes igual, sense favoritismes*.

El 70,1% de l'alumnat creu que *en el centre es dóna molta importància a ensenyar l'alumnat com pot relacionar-se de manera positiva amb els altres*. La proporció que considera que *en el centre se li dóna molta importància quan un alumne té un problema constantment amb un altre* és lleugerament menor (62,7%), i baixa una mica més quan se'ls demana l'opinió sobre una afirmació que diu que *en el centre tenen en compte les opinions de l'alumnat per a resoldre els problemes* (49,7%).

Finalment, quant al clima de convivència, l'alumnat valora positivament les relacions interpersonals que tenen lloc en el centre. El 83% diu que *se sent molt bé en el centre i hi té molts amis* i el 63,8% creu que *les relacions entre professors i alumnes són bones*.

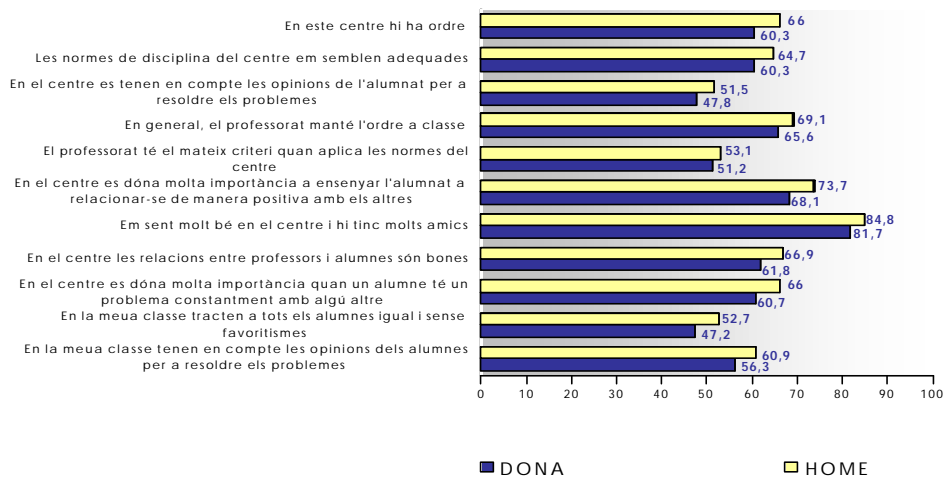
Pel que fa a la influència de les variables de la mostra, esta valoració positiva en termes globals del clima de convivència en el centre mostra algunes diferències. Tal com es recull en la figura 3.2, el **cicle** és el factor més influent. L'alumnat de tercer cicle de primària és el que té valoracions més positives en totes les preguntes analitzades en esta primera dimensió de clima de convivència.

**Figura 3.2. Valoració del clima de convivència del centre segons el cicle.
Percentatge d'alumnat que està "D'acord o Molt d'acord" amb les afirmacions.**

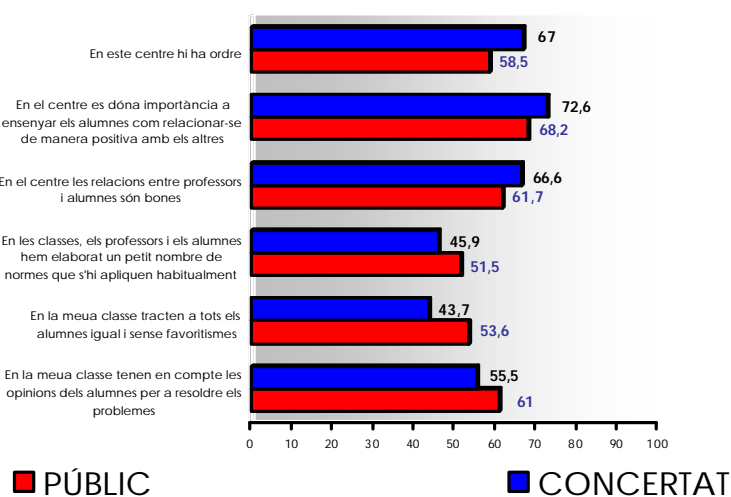

Pel que fa al **gènere**, les xiques estan més d'acord amb totes les afirmacions que els xics, llevat de la que al·ludix a l'existència de normes d'aula elaborades entre docents i estudiants, en la qual no s'aprecien diferències. La influència de la **titularitat** dels centres varia depenent dels ítems concrets. Així, l'alumnat dels centres concertats està més satisfet amb l'ordre dels seus centres i amb les relacions entre professorat i alumnat, i creu, en major mesura, que s'hi presta atenció a ensenyar els estudiants a conuiuere. Per la seua banda, el dels centres públics contesta en un percentatge major que té més normes d'aula elaborades conjuntament, que se li dóna més participació en la resolució de problemes i que els seus docents tenen menys conductes de favoritisme.

Figura 3.3. Valoració del clima de convivència del centre segons el gènere.
Percentatae d'alumnes aue estan "D'acord o Molt d'acord" amb les

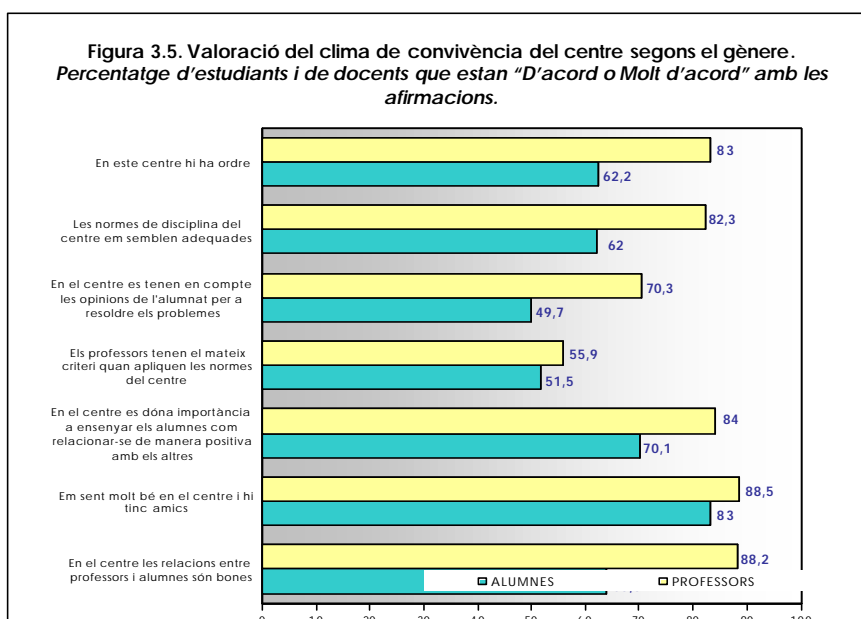
Figura 3.4. Valoració del clima de convivència del centre segons la titularitat.
Percentatge d'alumnes que està "D'acord o Molt d'acord" amb les afirmacions.

3.1.2 L'opinió dels professors i de les professores

Els docents fan una valoració del clima de convivència en els col·legis i els instituts més positiva que la dels alumnes, com pot veure's en la figura 3.5. L'ordre (83%), l'adequació del contingut de les normes (82,3%) i les relacions amb els seus estudiants (88,2%) i amb els seus col·legues (88,5%) mostren percentatges més elevats de valoració. Quant a la participació de l'alumnat, si bé són més optimistes que ells, la seua valoració és lleugerament inferior (70,3%) que la dels ítems anteriors. Igual que en el cas dels alumnes, reconeixen la falta de coherència en la seua actuació. Així, el 55,9% dels docents de la mostra admet que *no tenen el mateix criteri quan apliquen les normes*.

Pel que fa a la importància donada a ensenyar l'alumnat a relacionar-se positivament, també el percentatge que creu que esta és molt elevada (84%) és superior a la indicada pels estudiants.

Vam plantejar als professors i les professores altres preguntes relacionades amb la convivència en el centre. Una de les preguntes pretenia valorar la importància que tenien per a ells els diversos tipus de conflicte en la convivència al centre. La figura 3.6 mostra els resultats que posen de manifest que, tenint en compte les categories "un poc important" i

“important i molt important”, tots els problemes els semblen de molta importància, tot i que hi destaca lleugerament la disrupció (88,5%) i l’absentisme (82%) és el que obté una puntuació menys alta.

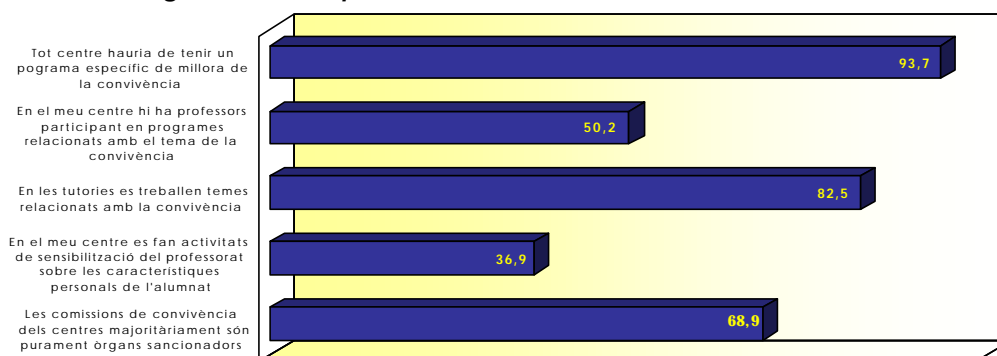
Figura 3.6. Repercussió dels conflictes.
 Percentatge de docents que considera “Un poc importants, importants o molt importants” els diversos tipus de conflictes.

Així mateix, se’ls va preguntar el grau d’acord amb una afirmació que deia: *en els últims anys han augmentat els conflictes en els centres*. Els resultats mostren que es tracta d’un tema molt controvertit. El 37,3% s’hi mostra en desacord, mentre que un 39,6% no coincideix amb esta opinió.

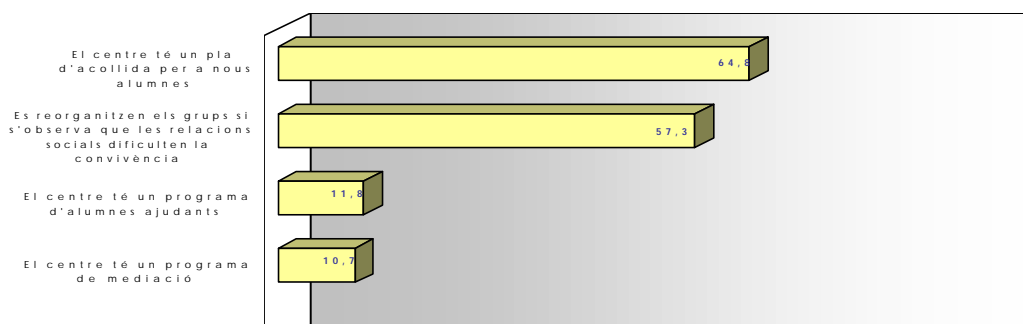
També es va preguntar sobre les activitats dirigides a millorar la convivència. D’acord amb els resultats d’estos ítems recollits en la figura 3.7, els docents creuen, majoritàriament (93,7%), que *tot centre hauria de disposar d’un programa específic de millora de la convivència*, tanmateix, solament el 50,2% del professorat *participa en programes relacionats amb el tema de la convivència*. Un percentatge molt alt (82,5%) diu que *en les tutories es tracten temes relacionats amb la convivència i el coneixement mutu*, però solament el 36,9% contesta que *es realitzen activitats de formació sobre les característiques personals dels alumnes*. D’altra banda, la iniciativa relativament recent de disposar d’un òrgan encarregat de la convivència no sembla estar funcionant adequadament, ja que una majoria del professorat (68,9%) considera que *les comissions de convivència són òrgans purament sancionadors*.

Figura 3.7. Mesures del centre per a la millora de la convivència.
Percentatge de docents que està "D'acord o Molt d'acord" amb les afirmacions.

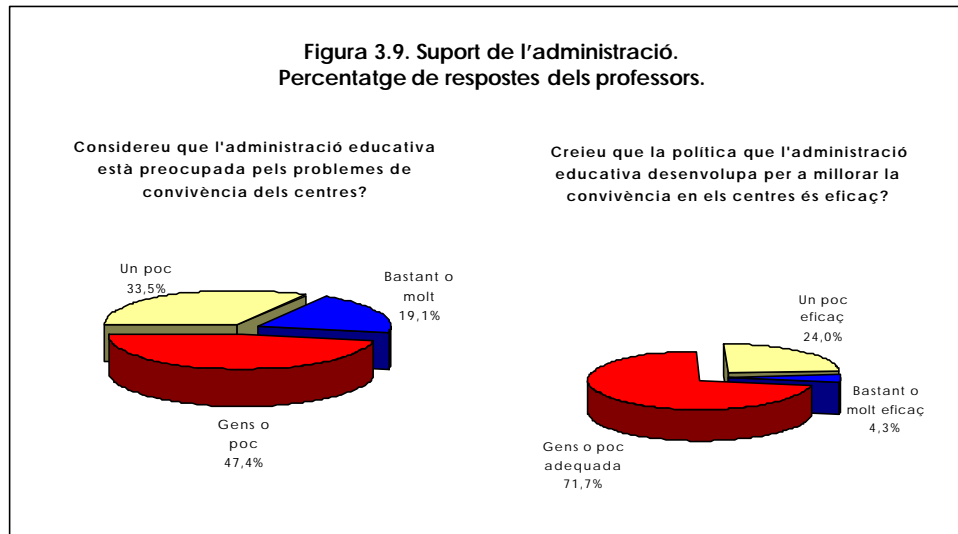

Per conèixer les activitats dels centres que han participat en l'estudi en activitats específiques de millora de la convivència, vam preguntar també als directors i a les directores dels col·legis i instituts. La figura 3.8 recull els resultats que mostren que, així com els programes d'acollida (64,8%) i els criteris d'agrupaments de l'alumnat (57,3%) són mesures que s'usen amb una certa freqüència en els centres escolars per a millorar la convivència, els programes de mediació (10,7%) i d'alumnes ajudants (11,8%) continuen sent molt poc habituals.

Figura 3.8. Percentatge de respostes afirmatives dels directors respecte del funcionament de l'escola

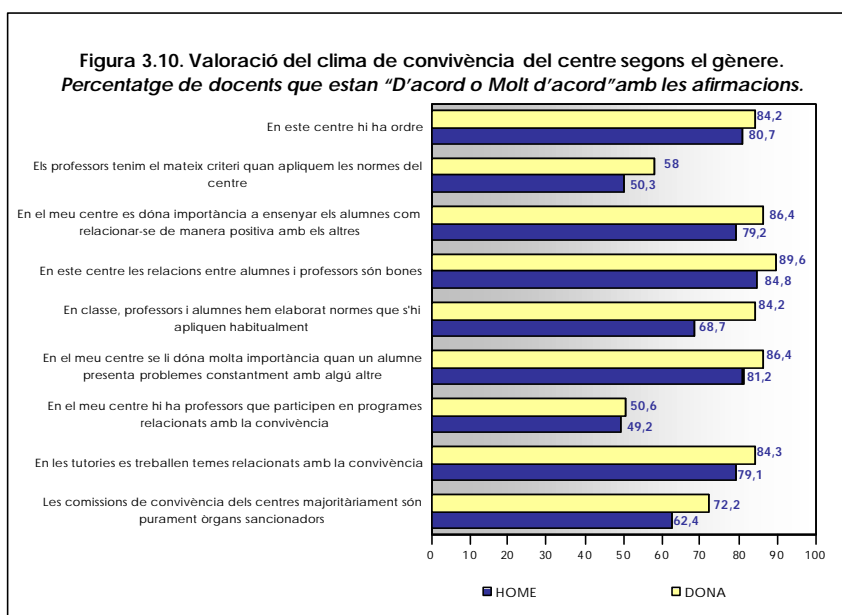
Finalment, pel que fa a este primer apartat sobre el clima de convivència, els docents van expressar la seua opinió sobre el paper de l'Administració educativa en la millora de la convivència. Com s'observa en la figura 3.9., el professorat és molt crític quant a això. Solament el 19,1% està d'acord que l'administració està preocupada pels problemes de convivència en els centres. Este percentatge es redueix al 4,3% quan es pregunta si la política de l'administració és eficaç per a millorar la convivència.

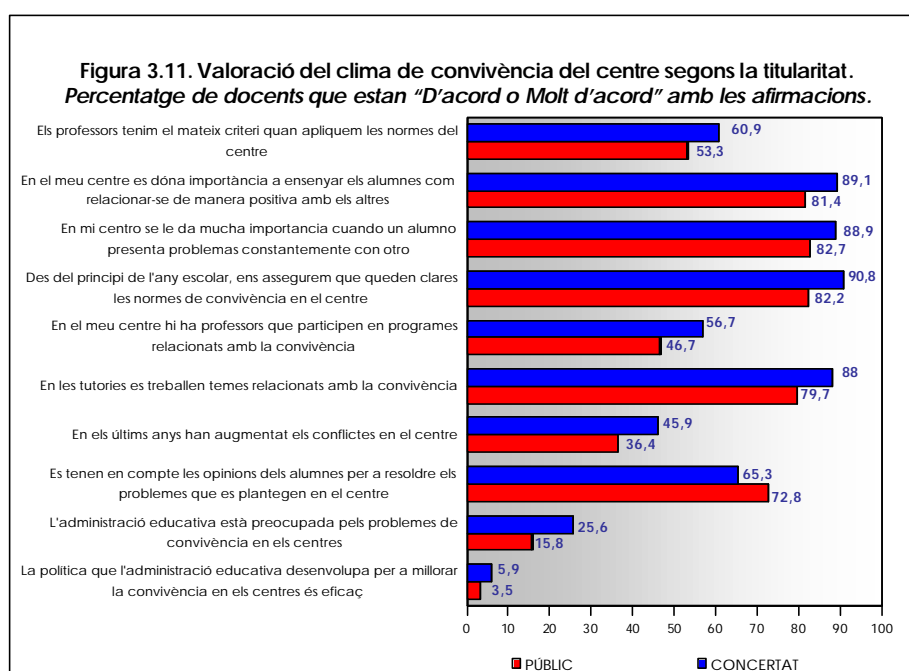
En el cas de les opinions dels docents, **l'etapa** en què impartixen classe resulta molt rellevant. Així, els professors i les professores de primària estan més contents amb el clima de convivència. Dels ítems analitzats en esta dimensió, tots menys quatre mostren esta diferència significativa. Estos quatre ítems es referixen a les relacions amb els col·legues, deixar clares les normes des de l'inici del curs, la participació de professors en programes de convivència i disposar de tutories en què es treballen els temes convivència. En estes quatre preguntes, el professorat de primària i secundària no es diferencia en les seues respostes.

També el **gènere** del professorat influïx en algunes de les seues representacions. Com s'aprecia en la figura 3.10, les professores valoren millor l'ordre, la coherència en l'activitat docent, la importància concedida a l'ensenyament de la convivència, les relacions amb l'alumnat, l'elaboració conjunta de normes per a les classes i l'atenció que es presta als alumnes que tenen problemes. També creuen en major proporció que els seus col·legues homes que, en el seu centre, els professors participen en programes de convivència i que estos temes es tracten en les tutories. Així mateix, consideren en un percentatge major que les comissions de convivència són òrgans sancionadors.

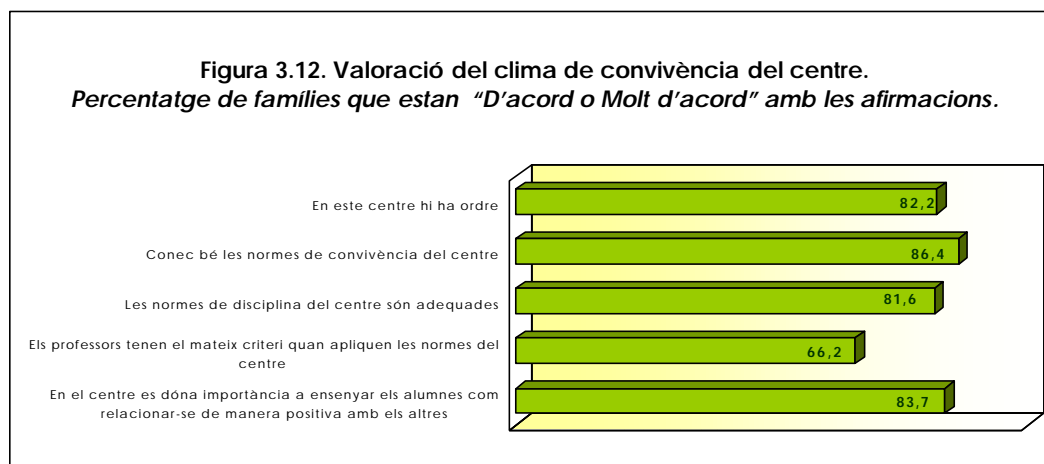

Finalment, també hi ha diferència per **titularitat**. El professorat dels centres públics valora pitjor la coherència, la importància prestada a l'ensenyament de la convivència, l'atenció que es dóna quan algun alumne té problemes, l'establiment clar de les normes, la participació del professorat en programes de convivència i la importància d'estos temes en les tutories. Per contra, són menys els professors de centres públics que creuen que han augmentat els conflictes i més els que consideren que l'alumnat ha de participar en la resolució de conflictes. Pel que fa a l'opinió sobre l'administració, és curiós que en el cas de l'escola pública es considere que la seua gestió és més eficaç i en canvi siguen menys els docents d'estos centres que creuen que està preocupada pel tema de la convivència.

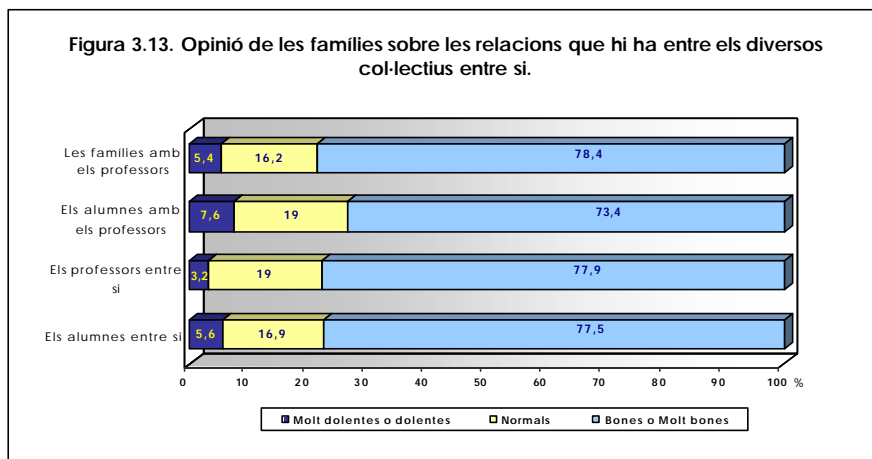
3.13 L'opinió de les famílies

En l'estudi, també vam preguntar a les famílies dels alumnes enquestats. De les seues respostes es deriva, com recull la figura 3.12, que este col·lectiu té, igual que el professorat i els estudiants, una valoració positiva de l'ordre (82,2%) i de les normes, tant pel que fa a la seua adequació (81,6%), com als seu grau de coneixement: el 86,4% està d'acord que *coneixen bé les normes de convivència del centre*. També és un percentatge similar (83,7%) el que considera que *es dóna importància a ensenyar a conviure*. Les seues puntuacions són molt similars a les dels docents i lleugerament superiors a les de l'alumnat. Hi ha, però, un ítem en què les famílies tenen una opinió més positiva que els altres dos col·lectius. És el referit a la coherència d'actuació de l'equip docent. El 66,2% dels pares i de les mares consideren que el professorat té el mateix criteri.

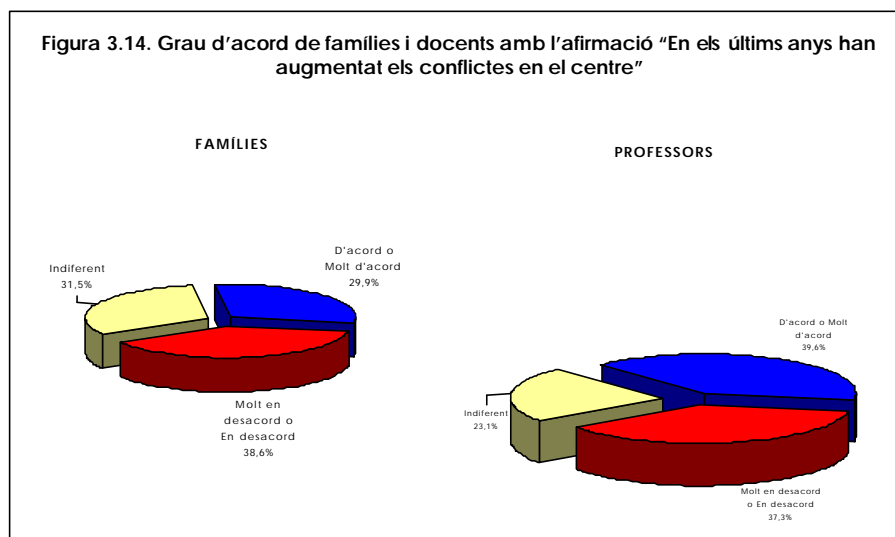

D'altra banda, es valora de manera molt positiva l'acció tutorial. El 92,4% de les famílies està d'acord que *el contacte amb el tutor li permet estar al corrent de la situació del seu fill o filla*. Així mateix, el 88,2% afirma que *si existix qualsevol problema de relació amb el seu fill o filla, li'l solen comunicar ràpidament*.

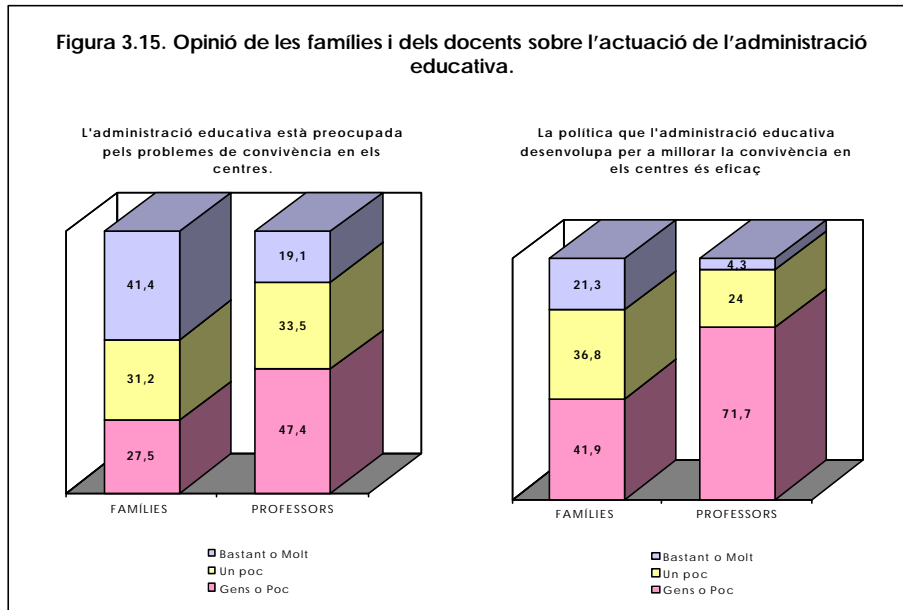
La valoració que les famílies tenen de les *relacions dels diversos col·lectius* entre si, que es mostra en la figura 3.13, és en canvi una mica menys positiva que la dels docents i els estudiants.

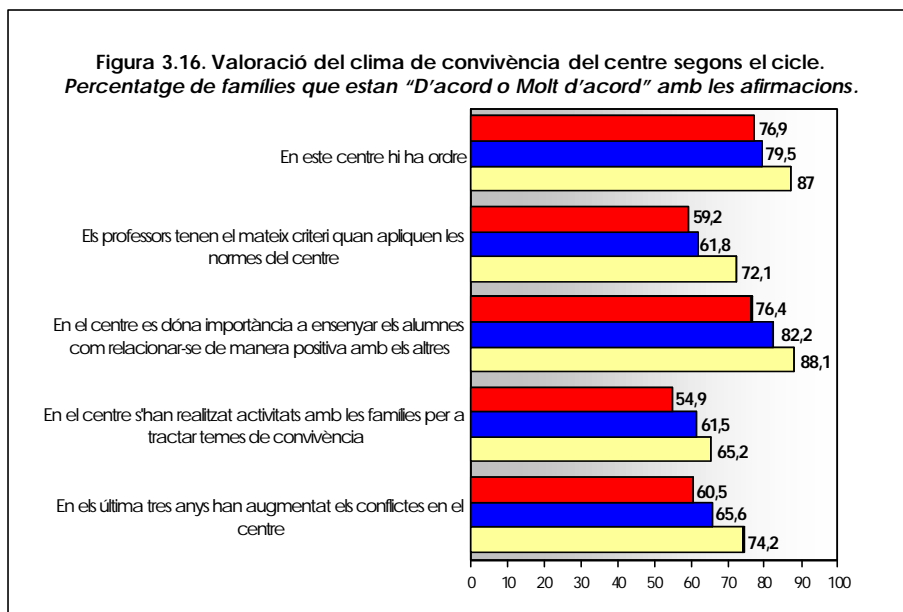
Pel que fa al possible *augment dels conflictes*, les opinions estan molt dividides, un terç de les famílies se situa en cada una de les tres categories, la qual cosa significa un resultat similar al que hem trobat entre el professorat (vegeu figura 3.14).

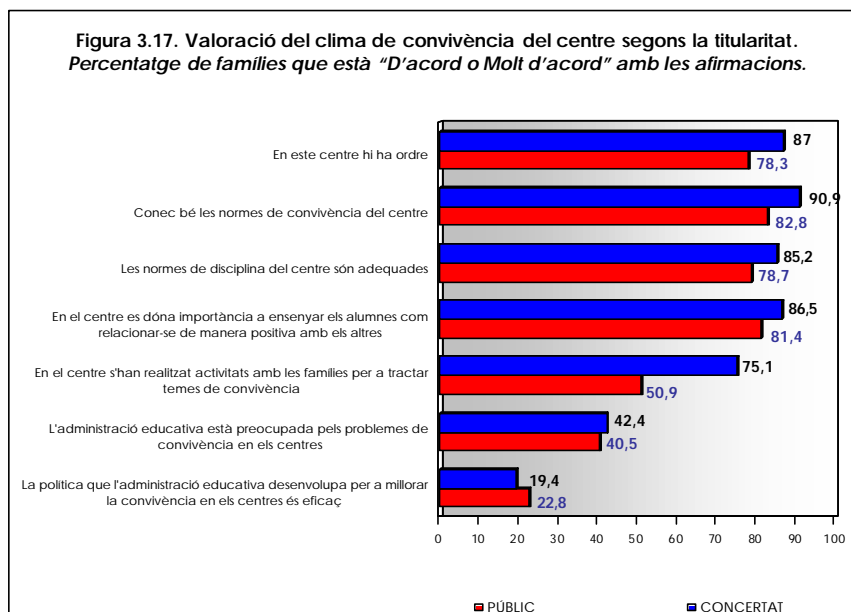
Quant a la valoració de l'administració, no és massa positiva. Menys de la meitat (41,4%) creuen que es preocupa per la convivència en els centres i únicament una de cada cinc famílies (21,3%) considera eficaç la seua gestió. Tot i ser una opinió crítica, ho és menys que en el cas del professorat, com mostra la figura 3.15.

Les dues variables analitzades en el cas de les famílies han mostra influència. Pel que fa al **cicle** educatiu, totes les diferències trobades posen de manifest que les famílies de primària estan més satisfetes amb el clima de convivència en el centre. Com mostra la figura 3.16, valoren millor l'ordre, la coherència en la pràctica docent, la importància que se li dóna a ensenyar relacions positives a l'alumnat i les activitats que es realitzen amb les famílies sobre convivència. D'altra banda, estes famílies indiquen en un percentatge menor que han augmentat els conflictes.

Pel que fa a la **titularitat**, les famílies de centres públics valoren pitjor l'ordre del centre, l'adequació i el coneixement de les normes, la importància concedida a ensenyar relacions positives a l'alumnat i les activitats que s'hi realitzen per a tractar temes de convivència amb les famílies. En canvi, consideren en una proporció major que els de centres privats que la gestió de l'administració és eficaç.

En síntesi:

- La comunitat escolar valora positivament el clima de convivència dels centres escolars, sobretot en el cas del professorat.
- Tanmateix es considera que existix poca participació de l'alumnat i que la coherència entre els docents hauria de millorar. Així mateix, tots els col·lectius admeten que, de vegades, els docents mostren favoritismes en la seua conducta.
- La valoració del clima de convivència és especialment positiva per part de les alumnes i de tots els col·lectius dels centres d'educació primària.
- De tots els conflictes que hi ha al centre, la disrupció és el que es considera que influïx més en el funcionament del centre.
- En els centres és bastant habitual que hi haja programes d'acollida i d'acció tutorial, però són bastant infreqüents els programes de mediació i d'alumnes ajudants.
- La preocupació de l'Administració educativa pels problemes de convivència i la seua eficàcia per a resoldre'ls es valora bastant negativament, sobretot en el cas dels docents.

3.2. EL MALTRACTAMENT ENTRE IGUALS PER ABÚS DE PODER

3.2.1. La incidència segons les víctimes

En la taula 3.1 es mostra la incidència que, d'acord amb tots els estudiants que es declaren víctimes, presenten els diversos tipus de maltractament en els distints cursos en què s'ha realitzat l'estudi. En esta taula es presenten desagregades les freqüències en els distints nivells d'incidència ? mai, molt poques vegades, de vegades, sovint i sempre? i finalment la incidència total. La presentació de les dades es farà atenent a la incidència total. No obstant això, es reprendran les dades de les distintes categories en el capítol de conclusions en el moment de comparar els resultats d'este estudi amb les d'altres treballs.

La forma de fustigació més freqüent és l'*agressió verbal* en les seues tres formes ? *malparlar* (45,9%), *posar malnoms* (39,5) i *insultar* (46,5%). La segona forma d'assetjament és l'*exclusió social*, que succeïx amb una freqüència molt similar tant en la forma més activa de *no deixar participar* (24,4%), com en la d'*ignorar* (26,2%). Una de les conductes d'*agressió física indirecta* ? *amagar*? apareix a continuació en el percentatge d'incidència (24,9%). Les altres dues formes d'esta categoria ? *robar* (16,1%) i *trencar coses* (9,3%)? tenen major presència en els centres. L'*agressió física directa* ? *pegar*? assolix el 17,1% i la forma menys alarmant d'amenaques ? *amençar per a ficar por*? el 15,2 %. La resta de les manifestacions de maltractament mostren nivells d'incidència menors. L'*assetjament sexual* succeïx, segons diuen els estudiants, en un percentatge del 8,7% dels casos de manera verbal i en el 5,5% de forma física. *Obligar a fer alguna cosa amb amenaces* a penes arriba al 3,5% i la forma menys freqüent són les *amenaces amb armes* (2,7%).

Tabla 3.1. Percentatge d'alumnes que han patit agressions dels següents tipus per part dels seus companys.

	Mai	Molt poques vegades	De vegades	Sovint	Sempre	Ocurrencia total	
	%	%	%	%	%	%	N
M'ignoren	73,8%	17,9%	5,6%	1,6%	1,1%	26,2%	1571
No em deixen participar	75,6%	16,5%	4,6%	1,9%	1,5%	24,4%	1463
M'insulten	53,5%	29,4%	10,6%	3,8%	2,7%	46,5%	2800
Em posen malnoms que m'ofenen	60,5%	22,1%	8,7%	4,3%	4,5%	39,5%	2376
Malparlen de mi	54,1%	30,1%	9,8%	3,7%	2,3%	45,9%	2728
M'amaguen coses	75,1%	17,1%	5,1%	1,7%	0,9%	24,9%	1494
Em trenquen coses	90,7%	7,0%	1,3%	0,7%	0,3%	9,3%	559
Em furten coses	83,9%	11,1%	3,1%	1,2%	0,7%	16,1%	968
Em peguen	82,9%	11,7%	3,3%	1,1%	0,9%	17,1%	1030
M'amenaquen per fer-me por	84,8%	10,0%	3,2%	1,1%	0,8%	15,2%	913
M'obliguen a fer coses amb amenaces	96,5%	2,2%	0,6%	0,5%	0,2%	3,5%	211
M'amenaquen amb armes	97,3%	1,9%	0,3%	0,2%	0,3%	2,7%	164
M'assetgen sexualment de manera verbal	91,3%	6,0%	1,4%	0,5%	0,7%	8,7%	522
M'assetgen sexualment de manera física	94,5%	3,4%	0,8%	0,7%	0,5%	5,5%	329

Com s'observa en la taula 3.1, en tots els casos, el percentatge més elevat es produïx en les categories d'incidència més esporàdica. D'altra banda, la incidència decau a mesura que augmenta la "gravetat aparent" del maltractament. En este sentit és important cridar l'atenció sobre el risc de confondre l'alarma que determinades conductes produïxen i l'indubtable impacte en la víctima en el moment de produir-se amb la gravetat dels efectes de l'assetjament escolar. Tal com evidencien diversos treballs (Van der Meulen i altres, 2003),

l'exclusió social pot produir, fins i tot en l'edat adulta, una baixa autoestima i alguns problemes per a establir vincles afectius profunds.

En el qüestionari es va introduir una pregunta relativa a l'ús de les tecnologies de la informació (telèfons mòbils i la xarxa d'internet) com a mitjà per a dur a terme l'assetjament. Segons les víctimes, són molt escasses este tipus de situacions. L'1,1% diu que *de vegades* i el 0,7% se situa en la categoria *sovint o sempre*.

3.2.2. La incidència segons els agressors i les agressores

La incidència declarada per aquells que infligixen el maltractament als seus companys i companyes mostra una pauta similar a la de les víctimes. Com es mostra en la taula 3.2, les diverses manifestacions incloses en les categories d'agressió verbal i exclusió social continuen sent les de major incidència, si bé les conductes concretes dins de cada una varien la seua posició en algun cas com és el d'*ignorar*, que se cita en major mesura per aquells que agredixen (34,1%). Així mateix, *pegar* (14,9%) se situa en un ordre d'incidència més elevat (6a posició) del que ho estava a partir de les declaracions de les víctimes (7é lloc). Finalment, l'*assetjament sexual* (verbal: 5,2; físic: 2,4%) s'igualava amb les *amenaces per a obligar a fer alguna cosa* (2,2%), mentre que les víctimes assenyalaven una incidència major de la primera conducta.

Tabla 3.2. Percentatge d'alumnes que han agredit els seus companys d'alguna de les maneres següents

	Mal	Molt poques vegades	De vegades	Sovint	Sempre	Ocurrència total	
	%	%	%	%	%	%	N
L'/la ignore	65,9%	22,7%	6,9%	2,0%	2,5%	34,1%	1998
No el/la deixa participar	78,8%	15,4%	3,4%	1,0%	1,5%	21,2%	1278
L'/la insulte	60,2%	27,8%	8,3%	2,5%	1,3%	39,8%	2396
Li posa malnoms que l'ofenguen	68,3%	20,7%	6,9%	2,2%	1,9%	31,7%	1909
Malparle d'ell o d'ella	60,8%	26,7%	8,3%	2,5%	1,7%	39,2%	2361
Li amaguen coses	86,3%	10,0%	2,2%	0,9%	0,7%	13,7%	824
Li trenquen coses	96,3%	2,7%	0,5%	0,2%	0,3%	3,7%	222
Li furten coses	96,0%	2,8%	0,6%	0,4%	0,2%	4,0%	238
Li peguen	85,1%	10,7%	2,9%	0,8%	0,4%	14,9%	895
L'amenace per a fer-li por	90,5%	6,7%	1,7%	0,6%	0,4%	9,5%	572
L'obligue a fer coses amb amenaces	97,8%	1,4%	0,4%	0,1%	0,2%	2,2%	132
L'amenace amb armes	98,5%	1,0%	0,2%	0,1%	0,2%	1,5%	90
L'assetge sexualment de manera verbal	94,8%	3,9%	0,9%	0,2%	0,2%	5,2%	314
L'assetge sexualment de manera física	97,6%	1,3%	0,5%	0,3%	0,2%	2,4%	142

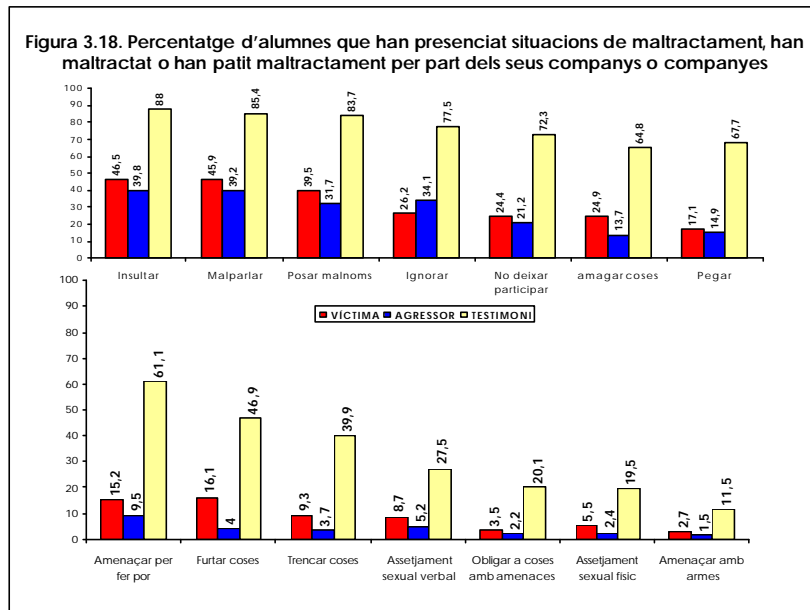
3.2.3. La incidència segons els testimonis

Com és lògic, el nombre d'estudiants que diuen veure situacions de maltractament és major que el de víctimes i agressors (vegeu la taula 3.3). Un mateix acte d'assetjament és vist la majoria de vegades per diverses persones. Pel que fa a l'ordre d'incidència de les diverses conductes, una vegada més les tres manifestacions de l'agressió verbal ? *insultar, posar malnoms i malparlar d'altre?* mostren els nivells d'incidència més elevats, com també les formes pròpies de l'exclusió social ? *ignorar i no deixar participar*. La diferència respecte del que diuen les víctimes i els agressors és que *pegar* té un nivell d'incidència similar a estes últimes conductes. Es podria pensar que potser això és a causa que les baralles criden molt l'atenció i reuniten per a això molts testimonis. La resta de categories es mantenen constants.

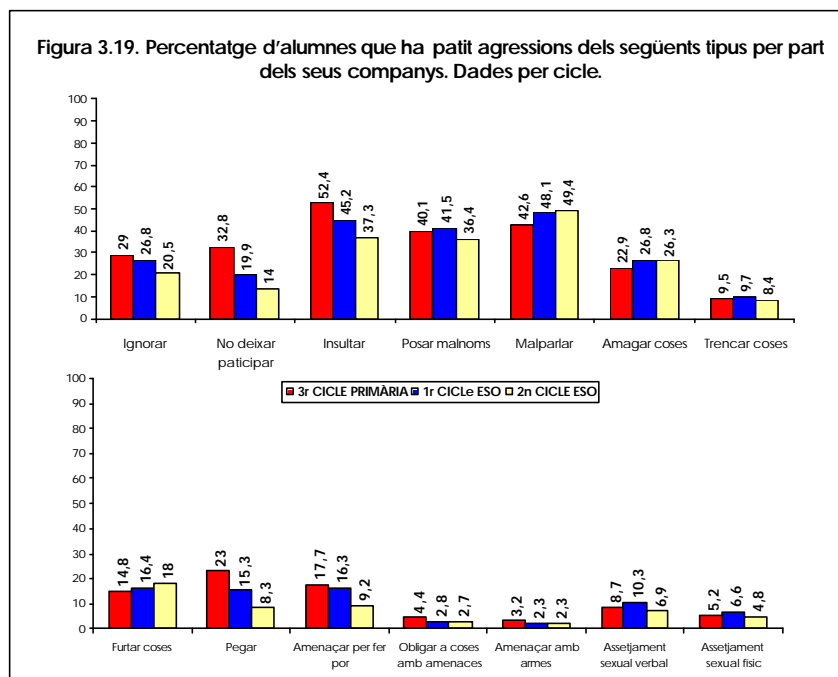
Tabla 3.3. Percentatge d'alumnes que han vist alguna de les següents situacions de maltractament cap als seus companys

	Mai	Molt poques vegades	De vegades	Sovint	Sempre	Ocurrència total	
	%	%	%	%	%	%	N
Ignorar-lo/la	22,5%	32,4%	30,3%	10,5%	4,3%	77,5%	4666
No deixar -lo/la participar	27,7%	33,7%	24,6%	10,2%	3,8%	72,3%	4336
Insultar-lo/la	12,0%	18,9%	28,6%	25,6%	14,9%	88,0%	5282
Posar-li malnoms ofensius	16,3%	19,9%	22,5%	23,9%	17,3%	83,7%	5019
Malparlar d'ell o d'ella	14,6%	23,9%	27,7%	21,0%	12,9%	85,4%	5125
Amagar-li coses	35,2%	30,8%	20,0%	10,0%	4,1%	64,8%	3899
Trencar-li coses	60,1%	27,7%	8,7%	2,7%	0,8%	39,9%	2391
Furtar-li coses	53,1%	27,2%	12,5%	5,3%	1,9%	46,9%	2809
Pegar-li	32,3%	31,1%	20,6%	11,1%	4,8%	67,7%	4062
Amençar-lo/la per fer-li por	38,9%	26,1%	17,9%	11,2%	5,8%	61,1%	3672
Obligar-lo/la a fer coses amb amenaces	79,9%	13,1%	4,4%	1,7%	0,9%	20,1%	1214
Amençar-lo/la amb armes	88,5%	8,1%	2,1%	0,7%	0,6%	11,5%	690
Assetjar-lo/la sexualment de manera verbal	72,5%	15,8%	7,2%	2,8%	1,8%	27,5%	1651
Assetjar-lo/la sexualment de manera física	80,5%	11,9%	4,4%	2,2%	1,1%	19,5%	1169

Les similituds majoritàries quant a l'ordre d'incidència, però també el distint grau d'esta entre les víctimes, els agressors i els testimonis s'aprecien en la figura 3.18.

Pel que fa a la influència de les variables de la mostra de l'alumnat, **el cicle** a què pertanyen els estudiants és una vegada més la més influent. La pauta és sempre la mateixa en el cas de les víctimes. El grau d'incidència és superior en el tercer cicle de primària en sis de les catorze conductes. Així mateix, s'observa un major grau en el primer cicle de l'ESO amb relació al segon en algunes manifestacions. En concret, el grau és superior en primària en *ignorar, no deixar participar, insultar, pegar, amenaçar per fer por i obligar a fer coses que hom no vol amb amenaces*. L'agressió física indirecta en dues de les seues manifestacions (amagar i furtar coses) és, però, menys habitual en primària. En la resta de conductes no s'observa diferència respecte de la incidència en secundària. Pel que fa a la comparació de la incidència entre els dos cicles de l'ESO, es produïxen més casos de maltractament en el primer cicle en el cas d'*ignorar, no deixar participar, insultar, pegar i amenaçar per fer por*.

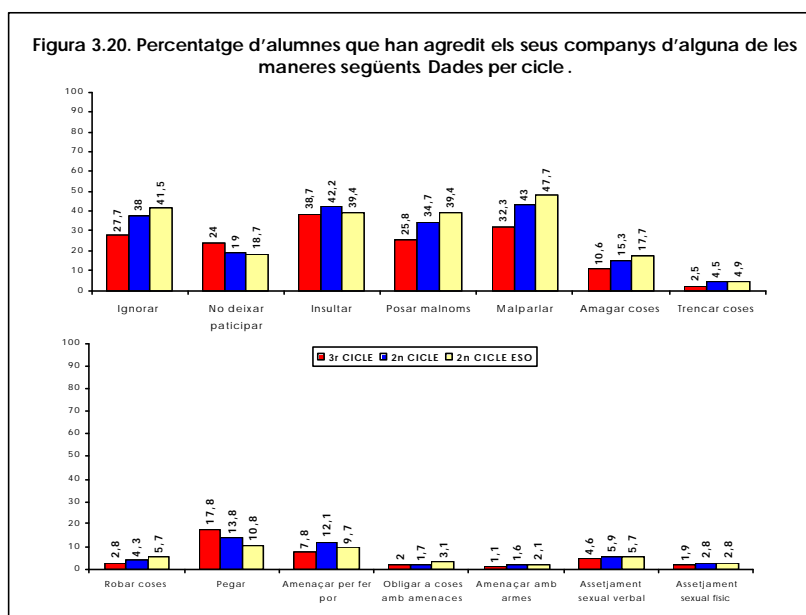

Dins d'esta pauta, quan, en una anàlisi més detallada, s'hi han buscat diferències per cursos internes als cicles, s'hi ha trobat la pauta següent: 5é de primària té una incidència superior a la resta en les conductes d'exclusió social, agressió física directa i en les tres manifestacions de xantatges i d'amenaces. Pel que fa al primer cicle de l'ESO, la incidència de 1r és també superior a la de 2n en exclusió social i en les dues formes d'assetjament sexual.

Tabla 3.4. Percentatge d'alumnes que han patit agressions dels següents tipus per part dels seus companys. Dades per curs.

	5é primària	6é primària	1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO
M'ignoren	30,0%	27,9%	28,8%	24,8%	20,4%	20,6%
No em deixen participar	38,2%	27,7%	22,4%	17,3%	14,7%	13,3%
M'insulten	54,4%	50,5%	48,8%	41,5%	38,9%	35,6%
Em posen malnoms que m'ofenen o em ridiculitzen	39,2%	40,9%	44,1%	38,8%	38,3%	34,3%
Malparlen de mi	41,8%	43,4%	48,7%	47,4%	49,6%	49,3%
M'amaguen coses	24,9%	21,0%	27,4%	26,2%	27,5%	25,1%
Em trenquen coses	10,7%	8,4%	11,2%	8,1%	9,7%	7,0%
Em furten coses	16,3%	13,3%	16,6%	16,2%	18,7%	17,4%
Em peguen	26,6%	19,6%	18,0%	12,6%	8,5%	8,1%
M'amenacen per fer-me por	19,5%	16,0%	18,8%	13,9%	11,8%	6,3%
M'obliguen a fer coses amb amenaces	4,6%	4,2%	2,8%	2,8%	3,1%	2,2%
M'amenacen amb armes	4,2%	2,3%	2,5%	2,1%	2,4%	2,2%
M'assetgen sexualment de manera verbal	8,5%	8,9%	11,7%	8,8%	7,5%	6,3%
M'assetgen sexualment de manera física	5,3%	5,0%	7,2%	5,9%	5,8%	3,8%

En les dades dels agressors i de les agressores, el grau d'incidència de 3r cicle de primària és, a diferència del que succeïa en les víctimes, inferior en el cas d'*ignorar*, en totes les formes d'agressió verbal i d'agressió física indirecta, juntament amb les *amenaces per a fer por*. L'única conducta en què la incidència és superior en primària és la de *no deixar participar*. D'altra banda, la incidència és superior en el 2n cicle de l'ESO que en el primer en *pegar*. En les anàlisis dels cursos dins els cicles, quasi no s'hi observen diferències.

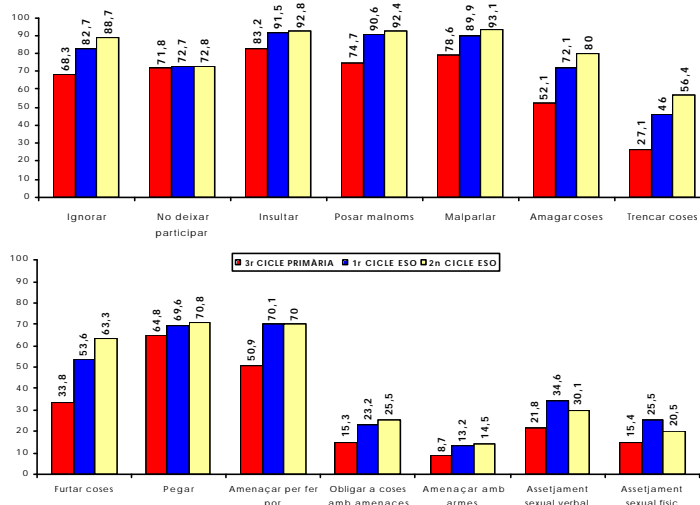
En les anàlisis dels **cursos** dins els cicles, quasi no s'observen diferències. El grau d'incidència de 5é curs de primària és inferior al de 6é en *insultar*, *posar malnoms* i *malparlar*. D'altra banda, els qui agredixen en el primer cicle de l'ESO mitjançant la maldiença, el robatori i l'ocultació de propietats dels companys i de les companyes són més nombrosos en 2n curs que en 1r.

Tabla 3.5. Percentatge d'alumnes que han agredit els seus companys d'alguna de les maneres següents. Dades per curs.

	5è primària	6è primària	1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO
Ei/La ignore	27,4%	28,0%	37,6%	38,4%	41,2%	41,8%
No el/la deixa participar	24,8%	23,2%	19,2%	18,7%	19,4%	17,9%
Ei/La insulte	35,7%	41,5%	41,0%	43,4%	40,9%	37,7%
Li pose malnoms que l'ofenguin o ridiculitzen	22,2%	29,2%	34,3%	35,1%	40,1%	38,6%
Malparle d'ell o d'ella	27,3%	37,1%	39,6%	46,6%	46,1%	49,5%
Li amague coses	11,3%	9,9%	13,7%	16,9%	18,2%	17,2%
Li trenque coses	2,7%	2,4%	4,2%	4,9%	4,8%	4,9%
Li furte coses	2,6%	3,0%	2,4%	6,2%	5,9%	5,5%
Li pegue	18,6%	17,0%	13,6%	14,0%	10,9%	10,5%
L'amence per fer-li por	7,3%	8,4%	11,3%	13,0%	10,2%	9,2%
L'obligne a fer coses amb amenaces	1,8%	2,2%	1,3%	2,1%	2,8%	3,4%
L'amence amb armes	1,0%	1,2%	1,4%	1,8%	2,0%	2,2%
L'assetge sexualment de manera verbal	4,8%	4,4%	6,3%	5,4%	5,9%	5,5%
L'assetge sexualment de manera física	2,0%	1,7%	3,0%	2,5%	3,9%	1,6%

Quan analitzem les dades dels testimonis, la tendència és un menor grau d'incidència en el tercer cicle de primària en totes les conductes, llevat de *no deixar participar*, en què no hi ha diferències. D'altra banda, quan el que comparem són els dos cicles de l'ESO, s'observa una major incidència en el segon cicle en *ignorar* i *amagar*, *trencar* i *furtar coses*. En canvi, en les dues manifestacions de l'*assetjament sexual* la incidència és superior en el primer cicle.

Figura 3.21. Percentatge d'alumnes que han vist alguna de les següents situacions de maltractament cap als seus companys. Dades per cicle.

L'anàlisi per **cursos** dins de cada cycle posa de manifest que en la majoria de conductes, la incidència és superior en 5é de primària que en 6é. En el cas de l'*assetjament sexual*, en les seues dues formes, en canvi, és major el grau d'incidència de 6é de primària que el de 5é. Pel que fa al primer cycle de l'ESO, la incidència és significativament major en 1r que en 2n segons els testimonis en les conductes de: *ignorar*, *insultar*, *amençar amb armes*, *assetjament sexual verbal* i *assetjament sexual físic*.

Tabla 3.6. Percentatge d'alumnes que han vist alguna de les següents situacions de maltractament cap al seus companys. Dades per curs.

	5é primària	6é primària	1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO
Ignorar-lo/la	65,3%	71,1%	84,2%	81,2%	85,7%	92,1%
No deixar-lo/la participar	72,8%	70,9%	73,9%	71,4%	70,0%	76,1%
Insultar-lo/la	80,1%	86,0%	93,3%	89,7%	90,3%	95,5%
Posar-li malnoms ofensius	71,1%	78,2%	91,4%	89,8%	89,1%	96,2%
Malparlar d'ell o d'ella	77,3%	79,8%	90,3%	89,4%	90,8%	95,6%
Amagar-li coses	53,0%	51,3%	71,7%	72,5%	75,6%	84,8%
Trencar-li coses	28,9%	25,5%	45,5%	46,5%	52,2%	61,1%
Furtar-li coses	34,5%	33,0%	52,8%	54,4%	59,8%	67,3%
Pegar-li	68,2%	61,6%	70,3%	68,9%	68,2%	73,6%
Amençar-lo/la per fer-li por	49,6%	52,0%	70,1%	70,0%	67,2%	73,1%
Obligar-lo/la a fer coses amb amenaces	16,8%	13,9%	23,6%	22,8%	24,1%	27,1%
Amençar-lo/la amb armes	8,9%	8,5%	14,4%	12,1%	14,7%	14,3%
Assetjar-lo/la sexualment de forma verbal	19,5%	24,0%	37,9%	31,3%	31,4%	28,7%
Assetjar-lo/la sexualment de forma física	13,0%	17,6%	28,6%	22,3%	22,6%	18,1%

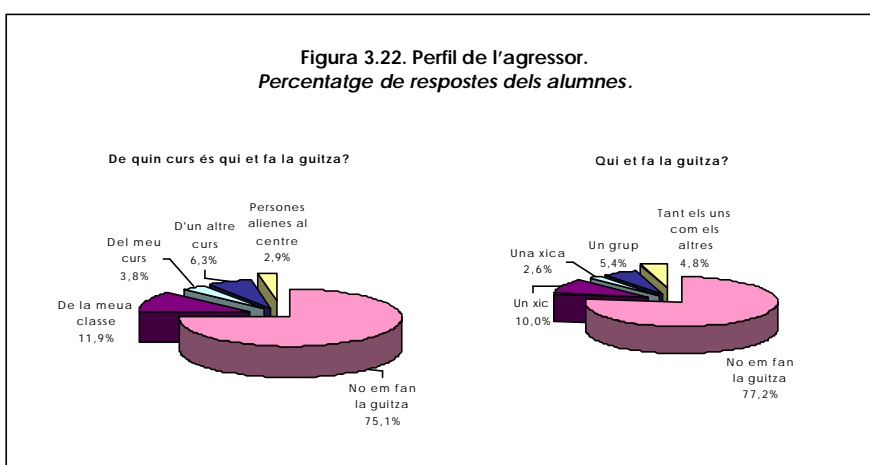
El **gènere** també produïx importants diferències. Els alumnes que es declaren víctimes mostren un major grau d'incidència en *insultar*, *posar malnoms*, *amagar*, *trencar*, *pegar*, *amençar per fer por*. Tanmateix, les alumnes sembla que duen a terme més casos d'assetjament escolar mitjançant la *maldiença*. Pel que fa als estudiants que actuen com a agressors i agressores, s'hi observa novament un grau d'incidència superior en les conductes de: *no deixar participar*, *insultar*, *posar malnoms*, *amagar coses*, *trencar coses*, *pegar*, *amençar per fer por*, *assetjar de forma verbal*, *assetjar de forma física*. També en este cas la

maldiença és superior en les alumnes. Finalment, en les respostes de qui contesten com a testimonis, els homes tenen major incidència en *ignorar, pegar, assetjar verbalment*. També entre els testimonis, la *maldiença* és superior entre les alumnes.

Pel que fa a la **titularitat**, les diferències són menors i es mostren en ambdues direccions. La incidència de víctimes és similar en ambdós tipus de centres. Tanmateix, entre els agressors, la incidència en *ignorar, posar malnoms i malparlar* és inferior en els col·legis i instituts públics. En els testimonis, esta tendència apareix també en estes conductes més la de *trencar*, en canvi, el grau d'incidència és menor en els centres concertats en les formes d'*insultar, amagar, furtar i pegar*.

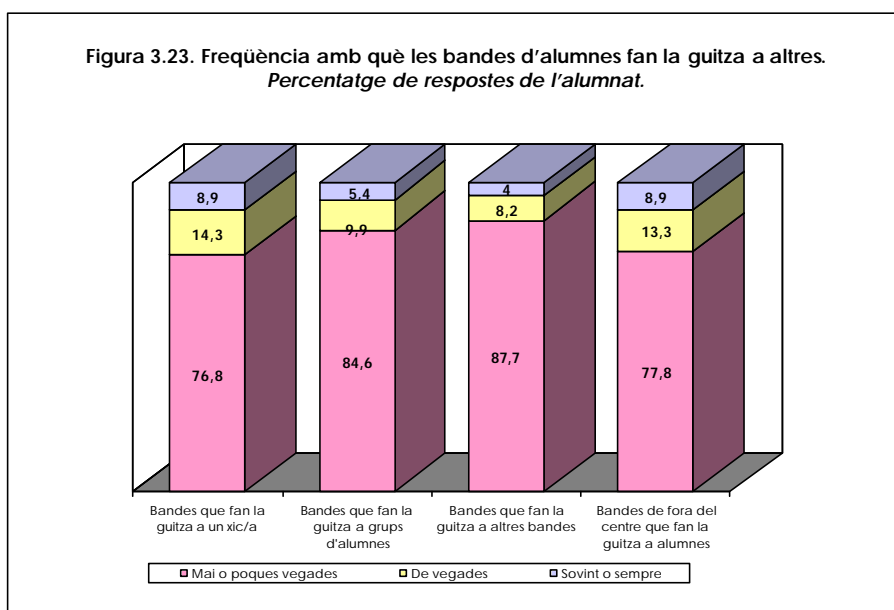
3.2.4. Qui agredix i qui ajuda

Tal com podem observar en la figura 3.22, del 25% de l'alumnat que diu que algú l'assetja de manera continuada, la meitat (11,9%) ho és per *una persona de la seua mateixa classe*. La següent categoria més freqüent és *d'un altre curs*, però el percentatge és la meitat que en el cas anterior (6,3%). D'altra banda, qui agredix és majoritàriament un home. El 10% de l'alumnat que es declara víctima diu que l'agressor és *un xic*. El segon perfil més freqüent és *un grup* (5,4%).

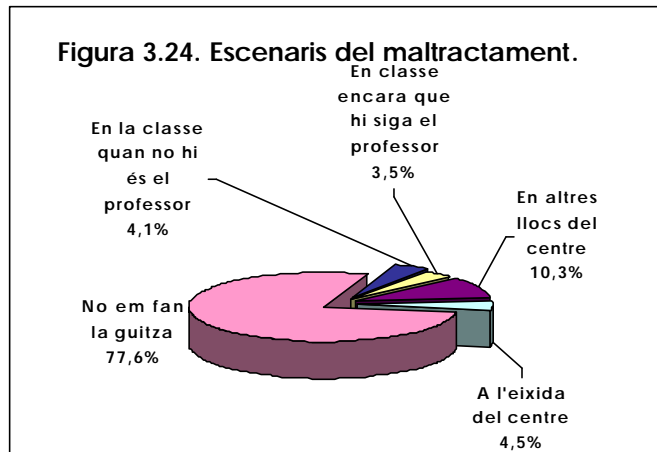
També es va introduir una pregunta en què s'indagava la presència de **bandes**. Les dades recollides en la figura 3.23 posen de manifest que este tipus de conflictes és relativament

infreqüent, sobretot quant a *bandes que es barallen entre si* (el 87% de l'alumnat assenyala la categoria menys freqüent ? *mai o molt poques vegades*), o *bandes que agredixen grups d'alumnes* (84,6%). Si bé estos percentatges es reduïxen quan es pregunta per *bandes que fan la guitza a un xic o a una xica* (76,8%) i per *bandes de fora del centre que fan la guitza a alumnes* (77,8) no és una incidència excessivament alta si tenim en compte que la pregunta es feia a testimonis d'este tipus d'agressions, la qual cosa, per descomptat, no resta, de cap manera, importància a este tipus de conflictes.

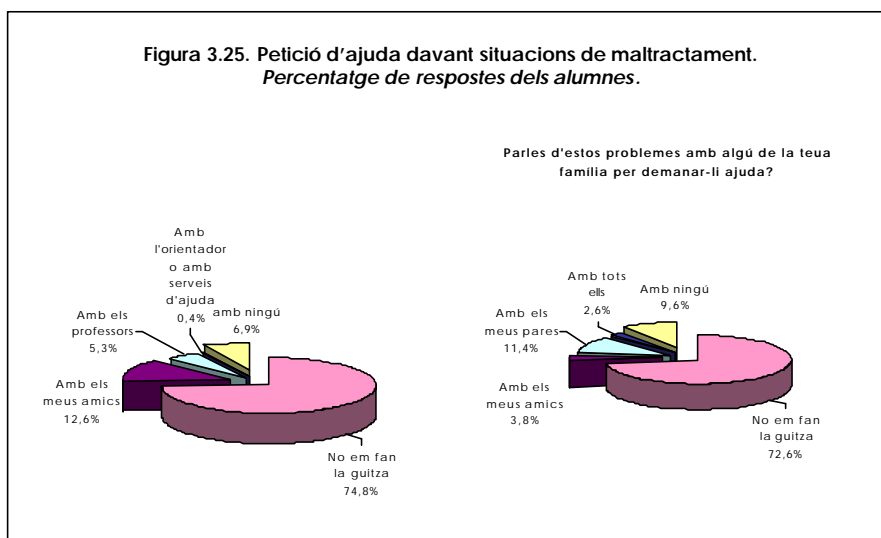

Quan s'han explorat els **escenaris** del maltractament, les dades posen de manifest que els qui agredixen duen a terme l'assetjament, sobretot, en els llocs del centre en què no es fan activitats lectives i que, per tant, estan menys vigilats pels docents (vegeu la figura 3.24). Del 22% que, una vegada més, diu que l'han agredit de manera continuada, el 10,3% declara que li succeeix en *altres llocs del centre (lavabos, corredors, menjador...)*. *La classe, quan no hi és el professor i l'eixida del centre*, són els altres escenaris més esmentats amb un percentatge d'aproximadament un 4%.

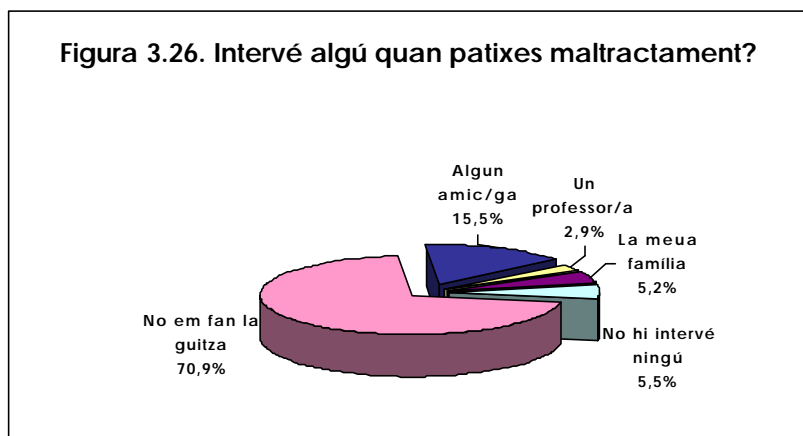

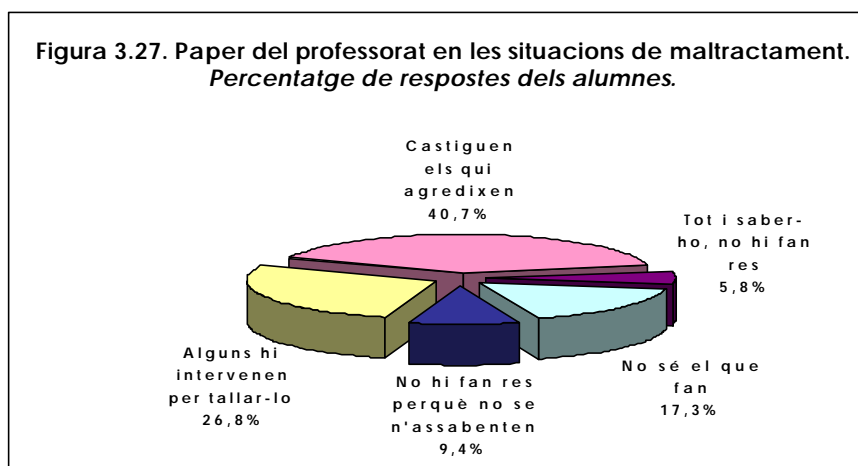
Quan preguntem als alumnes si **demanen ajuda** a algú quan patixen maltractament, tornem a constatar, tal com s'observa en la figura 3.25, que tres de cada quatre alumnes diuen que no en patixen. Del terç restant, si preguntem per persones del centre, en primer lloc recorren *als amics*, si preguntem per la família, indiquen en primer lloc *els pares*. L'alternativa de *no parlar amb ningú* és més freqüent que la de parlar amb *els professors*. A l'*orientador* o als *serveis d'ajuda* es recorre molt poques vegades.

Quan preguntem qui presta ajuda, la imatge és molt similar, tal com mostra la figura 3.26, els *amics* són la principal font de suport, a continuació la *família*, i, finalment, el *professorat*. Una sisena part del total que diuen ser maltractats manifesten que *no hi intervé ningú*.

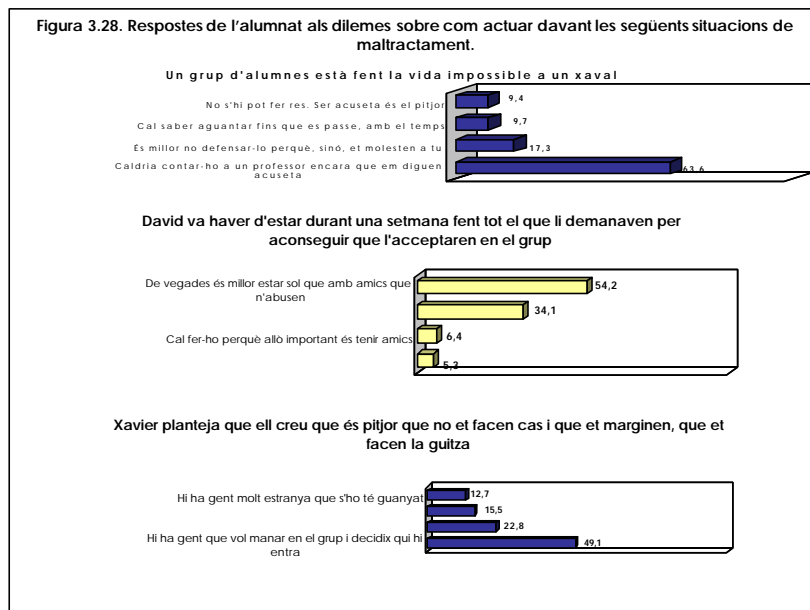
A fi de comprendre millor el paper del professorat en les situacions de maltractament, vam introduir en el qüestionari una altra pregunta més concreta en què indagàvem què fan els docents en estos casos, segons l'opinió de l'alumnat. La figura 3.27 en mostra els resultats. El 40% de l'alumnat diu que *castiga qui agredix*, el 26,8% diu que *alguns hi intervenen per tallar-lo*. Solament el 5,8% dels estudiants diuen que *tot i saber-ho, no hi fan res*. I no arriben al 10% els qui creuen que no se n'assabenten. De la conjunció d'estes tres últimes respostes podria deduir-se que el problema de la intervenció del professorat no es deriva tant del seu desconeixement com del fet que és una figura a qui no es confien els alumnes.

En el qüestionari, a més de les preguntes que havien de ser valorades d'acord amb una escala Lickert, s'incorporaren una sèrie de dilemes tres dels quals es referien a situacions de maltractament entre iguals (vegeu les preguntes 57, 59 i 60 del qüestionari de l'alumnat en l'annex I). El primer intentava indagar amb més profunditat les raons de les distintes formes que tenen d'actuar els estudiants quan observen que fustiguen els seus companys o companyes. Com es mostra en la figura, la resposta més freqüent (63,6%) és que *caldria contar-ho a un professor encara que hom fóra anomenat delator*. És preocupant, però, que la resta es repartisca en respostes, totes les quals comporten una actitud de submissió. Així, el 17,3% admeten que *és millor no defensar-se perquè si no et molesten a tu*; el 9,7% ho justifica dient que *cal saber aguantar fins que passe, amb el temps*; i el 9,4% reconeix que *no es pot contar a un professor perquè ser delator és el pitjor*.

El segon dilema plantejava distintes opcions que pogueren explicar perquè un alumne pot arribar a fer tot el que el grup li demane amb tal de ser acceptat. La contestació més freqüent (54,2%) va ser *no s'ha d'aguantar, de vegades és millor estar sol que amb amics que n'abusen* (vegeu la figura 3.28). Esta dada favorable es completa amb una altra resposta de rebuig a la situació en què el 34,1% diu que *caldria no prestar-s'hi, és cert que tenir amics és molt important, però tot i que es tarde més a trobar-los, cal aguantar*. Solament una reduïda minoria (6,4%) creu que *caldria admetre-ho perquè allò important és tenir amics*. Uns pocs alumnes (5,3%) li lleven importància i afirmen que *són bromes sense importància que es fan als nous*.

Finalment, el tercer dilema sobre el maltractament planteja el conflicte d'un alumne que creu que és pitjor que no et facen cas i que et marginen, que et facen la guitza. Les dades mostren que alguns alumnes hi estan d'acord i d'altres no. Concretament, el 49,1% creu que la culpa no és dels exclosos, *el que passa és que hi ha gent que vol manar en el grup o ho demostra dient a qui deixa entrar-hi i a qui no*, i un 15,5% diu que estar aïllat no és un gran problema, però el 22,8% opina que *no tenir amics és el pitjor, cal esforçar-se perquè t'accepten*. També resulta preocupant que, com s'observa en la figura 3.28, el 12,7% considere que *és que hi ha gent molt estranya que s'ho té guanyat*.

També en el cas d'estes preguntes dirigides a entendre millor qui agredix i qui ajuda hem trobat diferències amb algunes variables de la mostra d'estudiants. El cicle i el gènere tornen a ser les més rellevants.

Pel que fa al **cicle**, en primària és més freqüent que els estudiants indiquen l'opció *és de la meua classe* quan se'ls pregunta pel curs de qui agredix. Així mateix, la resposta *és de fora del centre* és més habitual en el segon cicle de l'ESO. D'altra banda, en primària és major el percentatge d'alumnes que diuen que *és un xic* qui els agredix, i en el segon cicle de l'ESO és un *grup*. En els escenaris de maltractament també s'aprecien diferències. En primària els llocs més assenyalats són aquells en què no hi ha activitats lectives (*menjador, corredors, lavabos...*) i a *l'eixida del centre*. L'opció, en la *classe tot i que hi siga el professor* és elegida per este alumnat amb una freqüència significativament inferior. En el primer cicle de l'ESO, *l'aula quan no hi és el professor* és elegida per un percentatge superior al dels altres cicles. Quant a comunicar el maltractament a algú, l'alumnat de primària ho conta moltes més vegades que la resta, tant als amics i amigues com a la seua família i als docents. També són estos estudiants els que diuen en major proporció que estes persones intervenen en estes situacions. Davant la pregunta de quina actitud adopten els companys amb qui agredix, una vegada més hi ha diferència amb primària, on es produïx en major mesura una conducta de rebuig. Així mateix, són més freqüents en este cicle de primària les respostes de *m'hi fique a tallar la situació encara que no siga amic meu* i també *n'informe un adult*. Per contra, en el 1r

i 2n cicle d'ESO la resposta més freqüent és *m'hi fique a tallar-ho quan és el meu amic*. Esta resposta és, d'altra banda, significativament superior en 2n cicle en comparació amb el primer. També en 2n cicle és significativament menor el percentatge que diu que *n'informa un adult* i superior el que diu que *no hi fa res*. En primària és més freqüent la resposta al primer dilema en què s'indica que *cal dir-ho a un professor encara que et diguen delator*. En el segon dilema, els alumnes de primària trien més l'opció que diu *és millor estar sol que amb amics que n'abusen*. Així mateix, en el tercer dilema, els estudiants de primària assenyalen més l'alternativa que afirma, *estar aïllat no és un gran problema*. Per la seua banda, la representació que tenen els estudiants sobre la resposta dels professors, una vegada més en primària assenyalen en major proporció que *castiguen els que agredixen*.

Amb relació al **gènere**, quan hem preguntat qui agredix, es troba una diferència interessant, l'opció *un xic* és significativament més elegida quan contesten els alumnes i, al seu torn, l'opció *una xica* és més elevada quan contesten les alumnes. D'altra banda, les alumnes contenen en major proporció que els companys els seus problemes de victimització, ja que s'observen diferències significatives en l'opció *no ho conte a ningú*. Les xiques trien menys esta opció que els xics. Així mateix, sembla que reben ajuda amb més freqüència, ja que elegixen en una proporció significativament menor la resposta *no hi intervé ningú*. Quan se'ls pregunta què fan davant una agressió, les xiques trien en un percentatge major la resposta *n'informe un adult*. En els dilemes, les alumnes trien més les opcions *caldría contar-ho a un professor encara que et diguen delator*; *és millor estar sol que amb amics que n'abusen*; i *la culpa no és d'ells, hi ha alguns que volen manar dient qui hi entra i qui no*. Per acabar, les alumnes tenen una visió més positiva de les actuacions del professorat davant el maltractament, ja que elegixen més les opcions *alguns intervenen per tallar-lo* i menys la que diu *tot i que ho saben, no hi fan res*.

La influència de la **titularitat** s'observa també en algunes d'estes preguntes. Quan es pregunta a qui agredixen que fan els seus companys, les respostes, *em rebutgen, no els agrada*, apareix amb més freqüència en els centres públics. En la pregunta en què s'indaga què fan ells quan presenciaven una situació de maltractament, en els centres públics s'elegix menys que en els privats l'opció *ho talle encara que no siga amic meu*, i més la que diu *n'informe un adult*. En la resposta al primer dilema, els estudiants de centres privats trien més

l'opció, *caldría comunicar-ho a un professor encara que et diguen delator*. D'altra banda, l'alumnat dels centres privats tria en una major proporció que en el dels públics la resposta *castiguen els qui agredixen* quan se'ls pregunta per l'actuació dels docents.

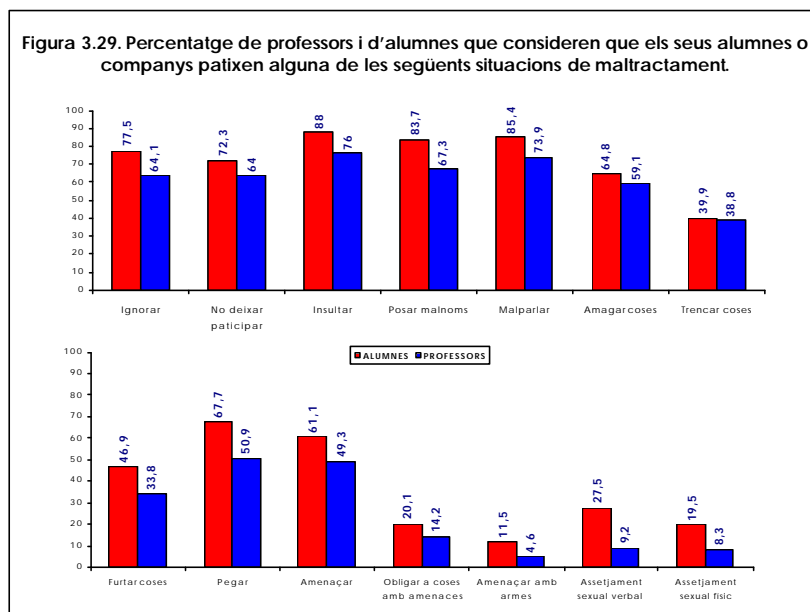
3.2.5. La incidència segons el professorat

L'ordre d'incidència que declaren els docents amb relació als diferents tipus de conflictes s'assembla, tal com mostra la taula 3.7, al que assenyalen els alumnes. En primer lloc apareixen les tres manifestacions d'agressió verbal: *insultar* (76%), *malparlar* (73,96%), *posar malnoms* (67,3%), seguides de l'exclusió social: *ignorar* (64,1%) i *no deixar participar* (64%). Les conductes següents tenen ja un grau d'incidència menor, així *amagar* assolix un 59%. *Pegar i amenaçar per fer por* presenten, d'acord amb les respostes dels docents, una incidència molt similar que representa la meitat de la mostra. Per la seua banda, *trencar i furtar coses* són assenyalades, aproximadament, per un terç de docents, mentre que *obligar-lo/la a fer coses amb amenaces* se situa en el 14,2%. La resta de formes de maltractament no assolix el 10% d'incidència: *assetjar sexualment de paraula*; *assetjar sexualment de manera física* i *amenaçar amb armes*.

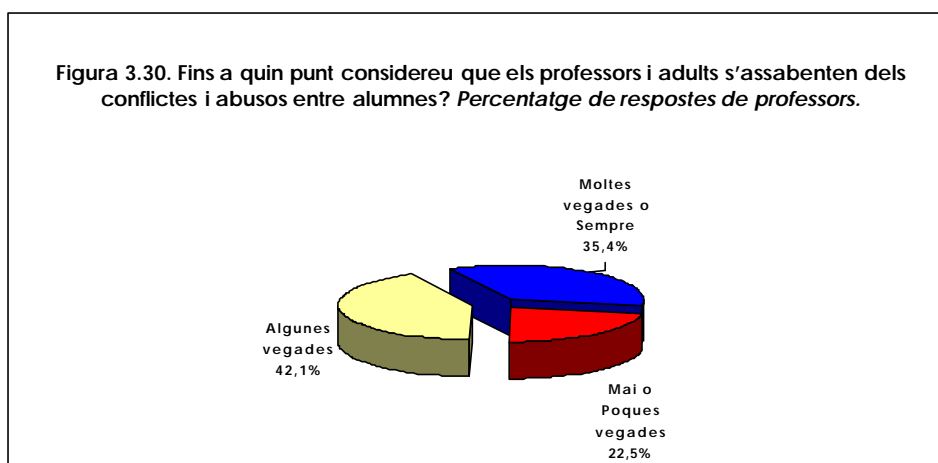
Tabla 3.7. Percentatge de professors que creuen que els seus alumnes han patit agressions dels següent tipus per part dels seus companys

	Mal	Poques vegades	Algunes vegades	Bastants vegades	Continuament	Ocurrència total	
	%	%	%	%	%	%	N
Ignorar -lo/la	35,9%	30,0%	24,6%	8,1%	1,4%	64,1%	1071
No deixar-lo/la participar	36,0%	37,1%	21,5%	5,0%	0,4%	64,0%	1067
Insultar-lo/la	24,0%	31,1%	30,4%	12,5%	1,9%	76,0%	1272
Posar-li malnoms ofensius	32,7%	31,6%	22,6%	11,2%	1,9%	67,3%	1121
Malparlar d'ell o d'ella	26,1%	34,2%	27,8%	9,8%	2,0%	73,9%	1232
Amagar-li coses	40,9%	33,8%	19,0%	5,5%	0,8%	59,1%	985
Trencar-li coses	61,2%	30,4%	6,9%	1,3%	0,2%	38,8%	649
Furtar-li coses	66,2%	26,0%	6,1%	1,5%	0,2%	33,8%	564
Pegar-li	49,1%	34,2%	13,7%	2,9%	0,2%	50,9%	852
Amenaçar per fer-li por	50,7%	31,8%	13,5%	3,5%	0,5%	49,3%	819
Obligar-lo/la que faça coses amb amenaces	85,8%	11,3%	2,3%	0,5%	0,2%	14,2%	237
Amenaçar-lo/la amb armes	95,4%	4,1%	0,3%	-	0,1%	4,6%	76
Assetjar-lo/la sexualment de manera verbal	90,8%	7,9%	1,0%	0,3%	0,1%	9,2%	154
Assetjar-lo/la sexualment de manera física	91,7%	7,1%	0,7%	0,3%	0,1%	8,3%	137

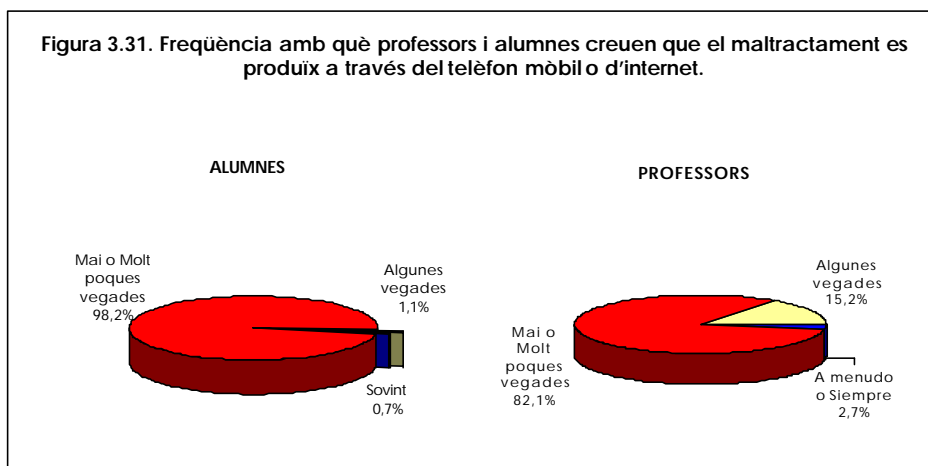
Els percentatges d'incidència són, lògicament, superiors als de les víctimes i dels agressors. El que té sentit és comparar-los amb els dels estudiants quan parlen com a testimonis del maltractament. Esta comparació, recollida en la figura 3.29, posa de manifest que el professorat sembla adonar-se de menys situacions d'assetjament que els estudiants, ja que en la majoria de les conductes els percentatges assenyalats són menors.

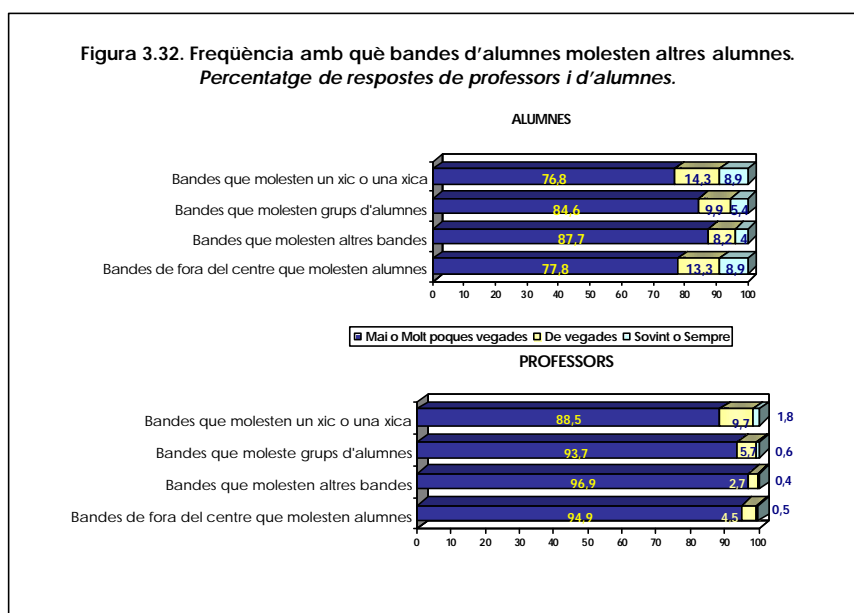
Això coincidiria amb la resposta que els mateixos docents donen quan se'ls pregunta fins a quin punt consideren que **s'assabenten** dels conflictes i abusos entre alumnes. Tal com s'aprecia en la figura 3.30, solament un de cada tres (35,4%) diu que se n'assabenta *moltes vegades o sempre*. El 42,1% considera que *se n'assabenta algunes vegades* i el 22,5% afirma assabentar-se'n *poques vegades o mai*.

També es va preguntar al professorat, igual que als alumnes, amb quina freqüència creien que el maltractament es produïa a través del **telèfon mòbil o d'internet**. El 2,7% contesta que *sovint o sempre* i el 15,2% que *de vegades*. Són graus d'incidència baixos, tot i que lleugerament superiors als que declaren els estudiants, tal com es mostra en la figura 3.31.

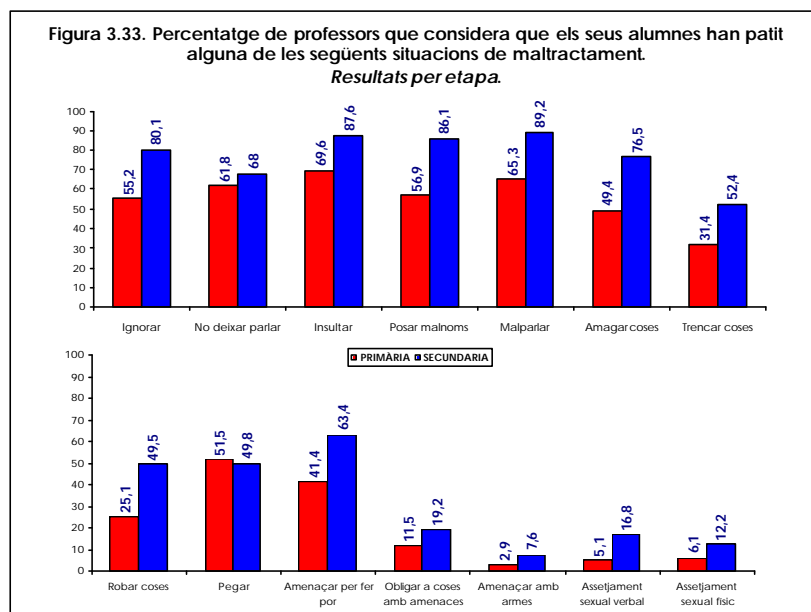
Quant a la percepció del professorat sobre la presència de **bandes**, consideren que es tracta d'un fenomen amb una escassa presència en els seus centres. El 88,5% diuen que *mai o molt poques vegades* ha vist *bandes d'alumnes que facen la guitza a un xic o una xica*; el 93,7% ho afirma per al cas de *bandes d'alumnes que molesten grups d'alumnes*; el 96,9% per a *bandes d'alumnes que molesten altres bandes d'alumnes*; finalment, el 94,9% se situa en esta categoria quan la pregunta es referix a *bandes de fora del centre que molesten els alumnes*. Tal com recull la figura 3.32, estos percentatges superiors als assenyalats pels estudiants.

Pel que fa als **escenaris** del maltractament, els docents creuen que estes conductes es produïxen sobretot en llocs del centre en què no es duen a terme activitats lectives i en els quals hi ha menys vigilància (*lavabos, corredors, menjador...*). Un de cada tres (30,8%) assenyala esta opció. També un percentatge elevat (25,1%) diu que l'assetjament succeïx *a l'eixida del centre*. Estes dades coincidixen sols parcialment amb les de la resta d'estudiants. En ambdós casos s'assenyalen els lavabos, corredors i el menjador com a llocs més freqüents, però els professors atorguen més importància a l'eixida del centre de la que li atorga l'alumnat i menys a la classe.

Les variables de la mostra també van mostrar influència en les respostes del professorat, tal com es recull en la figura 3.33 . Pel que fa a l'**etapa** en què impartixen classe, la meitat de les formes de maltractament mostren, d'acord amb l'opinió dels docents, una incidència menor en el tercer cicle de l'educació primària (*ignorar, insultar, malparlar, trencar, robar i amenaçar per fer por*). Únicament la conducta de pegar és més freqüent en este cicle. No s'observen diferències en el cas de *no deixar participar, posar malnoms, obligar amb amenaces, amenaces amb armes* i les dues formes d'assetjament sexual.

En este mateix sentit, la incidència de les bandes és menor en tots els casos en els centres de primària. Per acabar, els docents de primària diuen que s'assabenten dels casos de maltractament en un percentatge superior als de secundària.

Pel que fa al **gènere** únicament s'aprecien dues diferències en el mateix sentit, dues conductes ? *malparlar i pegar?* en què les professores aprecien menys casos de maltractament que els seus col·legues homes.

En el cas de la **titularitat**, en els centres públics es declara una incidència menor en les conductes de *malparlar i amagar coses*. D'altra banda, en estos centres també és menys freqüent, segons els docents, els casos de *bandes de fora del centre que molesten els alumnes*.

3.2.6. La resposta al maltractament per part del professorat

Tal com s'observa en la taula 3.8, el tipus de mesures que pren el professorat depén clarament de la manera en què es produïx el maltractament i de la "gravetat aparent" de cada una. Així, les conductes d'exclusió social ? *ignorar i no deixar participar?* com també les d'agressió verbal ? *malparlar, posar malnoms i insultar?* s'afronten *parlant amb els alumnes implicats*. No obstant això, en el cas de l'insult, aproximadament en un de cada quatre casos (27,6%) es posa *una amonestació o un comunicat*. Quan allò que fa qui agredix és *amagar, robar o trencar coses, i amenaçar per fer por*, l'actuació del professorat és similar i consistix quasi igual a *parlar amb els alumnes* i a utilitzar *les amonestacions i els comunicats*. L'*expulsió de classe* i la *proposta al director per a la seua expulsió del centre* comencen a guanyar importància en la conducta de *pegar*, i d'*obligar a fer coses amb amenaces*, i l'*expulsió del centre* arriba a ser assenyalada per la meitat dels docents en el cas de l'*assetjament sexual físic i l'amenaça amb armes*.

Tabla 3.8. Actuació per part del professorat quan algun alumne patix alguna de les següents situacions de maltractament.

	Ignore el fet	Parle amb els alumnes implicats	Faig una amonestació o un comunicat	L'expulso de classe	Propose al director la seua expulsió del centre
Ignorar -lo/la	6,2%	90,4%	3,0%	0,3%	0,1%
No deixar-lo/la participar	3,7%	90,5%	5,2%	0,5%	0,1%
Insultar-lo/la	3,6%	65,8%	27,6%	3,0%	0,1%
Posar-li malnoms ofensius	4,1%	73,8%	20,6%	1,3%	0,1%
Malparlar d'ell o d'ella	4,4%	86,1%	8,9%	0,5%	0,1%
Amagar-li coses	4,3%	78,0%	16,8%	0,7%	0,2%
Trencar-li coses	4,0%	47,1%	43,9%	4,0%	1,1%
Robar-li coses	4,7%	37,8%	45,3%	5,1%	7,1%
Pegar-li	4,2%	33,0%	37,3%	10,2%	15,1%
Amenaçar-lo/la per fer-li por	3,8%	52,4%	31,6%	5,0%	7,2%
Obligar-lo/la a fer coses amb amenaces	5,6%	29,8%	35,2%	6,0%	23,3%
Amenaçar-lo/la amb armes	6,0%	19,1%	17,4%	5,1%	52,4%
Assetjar-lo/la sexualment de manera verbal	5,9%	25,0%	23,7%	8,5%	36,9%
Assetjar-lo/la sexualment de manera física	6,2%	19,9%	16,4%	6,3%	51,2%

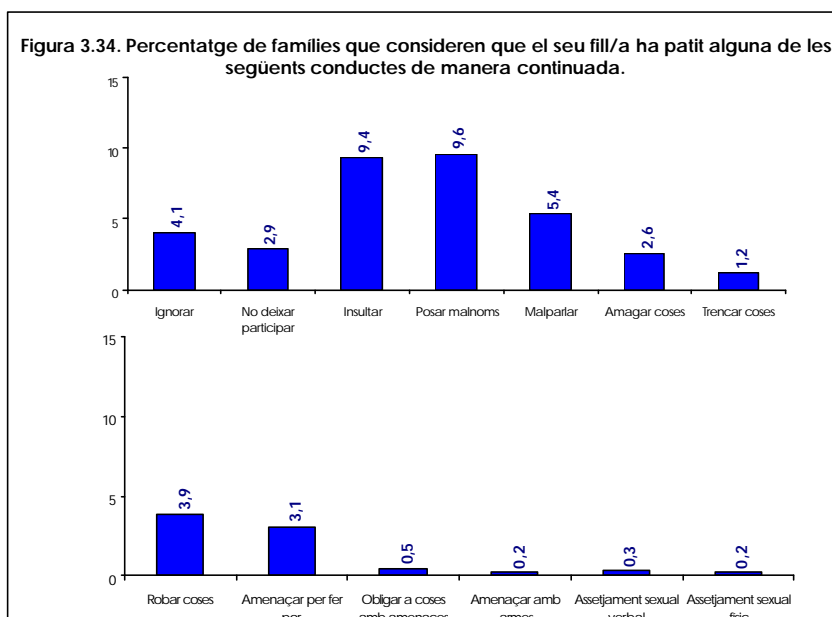
La influència de les variables es mostra de la manera següent. Amb relació a l'**etapa**, en tots els casos en el tercer cicle de primària es respon en major proporció parlant amb els alumnes que en l'ESO. Així mateix s'utilitza menys l'amonestació i el comunicat, i les expulsions de classe i del centre. Esta última diferència apareix en les conductes de *pegar*, *amençar per fer por*, *obligar amb amenaces*, *amençar amb armes* i ambdós tipus d'*assetjament sexual*.

També hi ha diferències en les mesures que utilitzen **els professors i les professores**. Estes últimes utilitzen més el diàleg amb l'alumnat, una vegada més a costa dels comunicats i de les amonestacions i de les expulsions, en totes les conductes llevat d'*ignorar*, *posar malnoms*, *obligar amb amenaces*, *amençar amb armes*, i les dues formes d'*assetjament sexual*.

Finalment, es produïxen algunes diferències segons la **titularitat** dels centres. En els públics s'utilitza més el diàleg quan es tracta d'*insults* i d'*assetjament sexual físic*, en el primer cas perquè s'usa menys l'amonestació i els comunicats, i en la segona l'expulsió del centre.

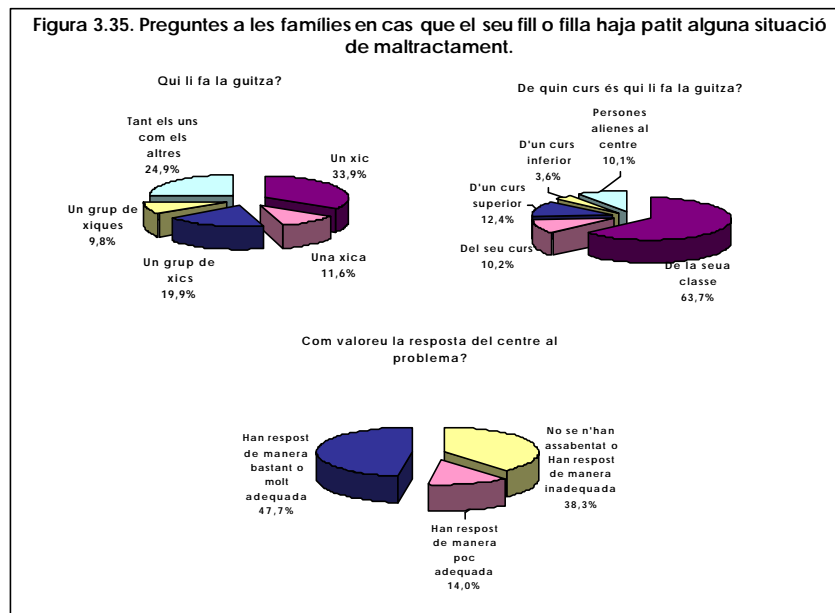
3.2.7. La incidència segons les famílies

A les famílies vam preguntar també si el seu fill o filla havia patit alguna vegada els distints tipus de maltractament entre iguals. Els resultats, recollits en la figura 3.34, mostren que els pares i mares consideren que la **incidència** és molt menor del que diuen els seus fills i filles. Solament dues conductes, *insultar* (9,4%) i *posar malnoms* (9,6%) s'aproximen al 10%. La resta a penes arriben al 5%. L'ordre d'incidència sí que coincidix amb el que han dit l'alumnat i els docents. Les conductes d'agressió verbal són les més freqüents, seguides per les d'exclusió social, agressió física directa, amenaces i xantatges, i assetjament sexual.

Les famílies consideren fins i tot en menor mesura que els seus fills i filles i els docents, que el maltractament es produïx a través dels **telèfons mòbils o d'internet**. Solament el 0,7% ho assenyala.

Quan les famílies caracteritzen qui agredix els seus fills o filles assenyalen, tal com mostra la figura 3.35, que és majoritàriament *de la seua classe* (63,7%) i un *xic* (33,9%) o un *grup de xics* (19,9%). Estos resultats coincideixen amb el que diu l'alumnat.

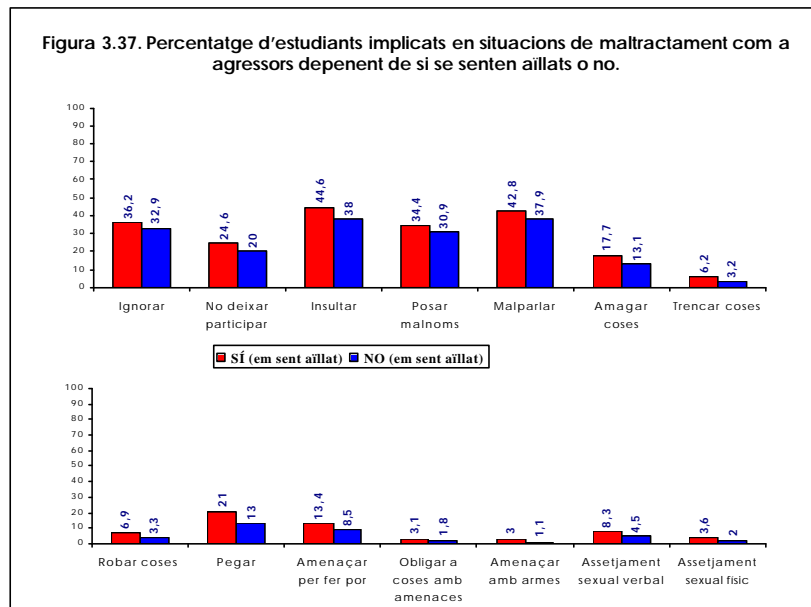
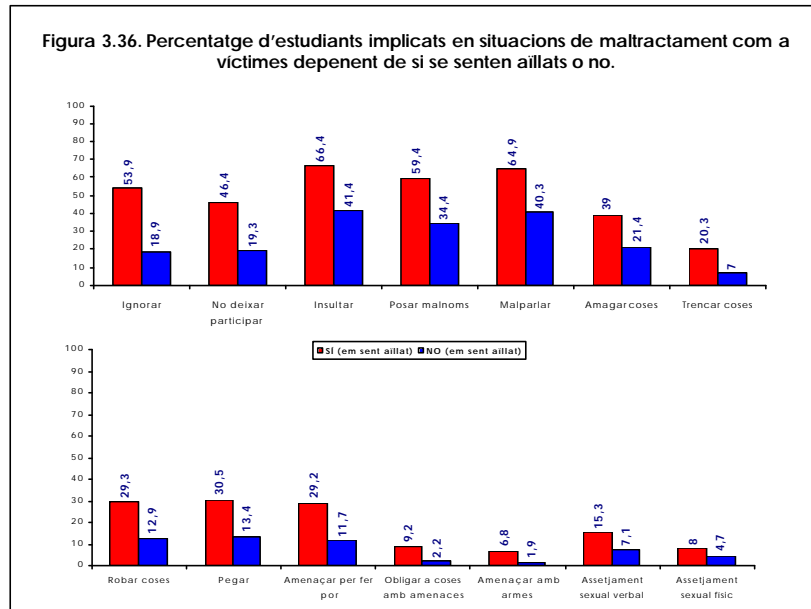
Finalment, quan les famílies valoren la resposta que el centre ha donat als casos de maltractament, es troben posicions molt dividides. El 38,3% diu que *no s'han assabentat o han contestat de manera inadequada*, mentre que el 47,7% diu que han respost *de manera bastant o molt adequada*.

També en les respostes de les famílies es troben diferències depenent de les variables de la mostra. En el cas dels **cicles**, els pares i les mares del tercer cicle de primària diuen que *no s'ha produït cap de les maneres de maltractament* en major proporció que en els cicles de l'ESO i declaren una incidència significativament menor en *insultar i robar coses*. No obstant això, en el cas de *no deixar participar, posar malnoms i pegar* assenyalen una major incidència en primària.

3.2.8. Factors de risc predictors del maltractament

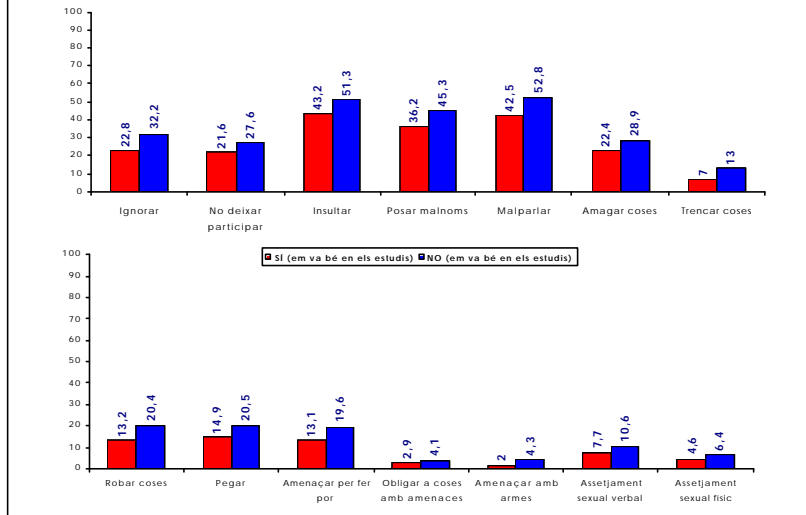
Els resultats van mostrar que hi ha una correlació entre algunes característiques dels alumnes i el fet d'estar implicats en el maltractament com a víctimes o com a agressors. Concretament, com es mostra en la figura 3.36, els estudiants que *se senten aïllats* són, en un percentatge superior als que no ho són, víctimes del maltractament en totes les conductes. Així mateix,

apareixen com a agressors i agressores en major nombre en totes les conductes (vegeu la figura 3.37).

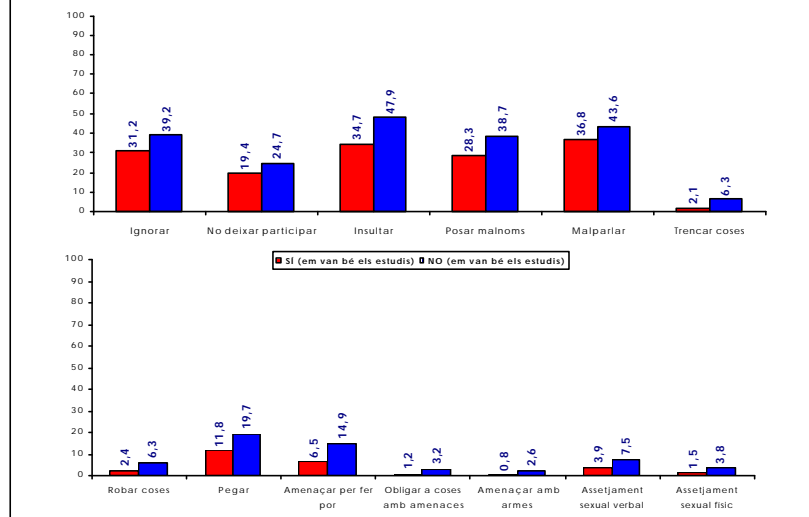

Així mateix, els estudiants que consideren que *els va bé en els estudis* són víctimes i agressors en un percentatge significativament menor de casos en totes les conductes del maltractament, tal com mostren les figures 3.38 i 3.39.

Figura 3.38. Percentatge d'alumnat implicat en situacions de maltractament com a víctimes depenent de si es consideren bons estudiants.

Figura 3.39. Percentatge d'alumnat implicat en situacions de maltractament com a agressors depenent de si es consideren bons estudiants.

En síntesi:

- *En els col·legis i instituts es produïxen totes les formes de maltractament, si bé la incidència és proporcionalment inversa a la “gravetat”³: com més gravetat, menys incidència.*
- *L’ordre d’incidència, d’acord amb les víctimes, és el següent: agressió verbal, agressió física indirecta (robar, trencar), exclusió social, agressió física, amenaces i xantatges, assetjament sexual físic, i assetjament sexual de paraula.*
- *La incidència del maltractament que es duu a terme mitjançant els telèfons mòbils i internet és molt baixa.*
- *L’alumnat de primària patix més maltractament que el de l’ESO en diverses conductes (exclusió social, insultar, pegar i xantatges i amenaces). Al seu torn, els estudiants de primer cicle de l’ESO el patixen també més que els de segon cicle en estes mateixes categories.*
- *Per contra, d’acord amb les respostes dels qui agredixen i dels qui són testimonis del maltractament, la incidència és menor en primària.*
- *Allà on es troben diferències per gènere, estes mostren que hi ha més homes implicats en el maltractament, com també són més homes en el cas de víctimes, d’agressors i de testimonis. L’única diferència està en la maldiença, que té un nivell d’incidència major en tots els casos en les alumnes.*
- *El professorat assenyala un nivell d’incidència menor que el dels estudiants que contesten com a testimonis. Això coincideix amb la dada que ells mateixos reconeixen que no sempre s’assabenten de les situacions de maltractament que hi ha al seu centre.*
- *No obstant això, quan se n’assabenten, hi intervenen per tallar-ho. La seua resposta és, en els casos de menor “gravetat aparent”, parlar amb els alumnes i les alumnes implicats. En la resta dels casos, esta mesura és acompanyada de*

---

³ El concepte de gravetat ha d'utilitzar-se amb molta cura, ja que, si bé és cert que l'agressió física i, sobretot, les amenaces i l'assetjament sexual poden ser experiències molt impactants per a les víctimes, no és menys cert que altres experiències aparentment molt menys perniciosos, com ara l'exclusió social, han mostrat en investigacions retrospectives (vegeu Van der Meulen *et al.*, 2003) efectes molt nocius, no solament en el moment en què succeïxen, sinó també durant la joventut i l'edat adulta.

sancions.

- *Les famílies assenyalen un nivell d'incidència molt inferior al de la resta dels col·lectius de la comunitat escolar, cosa que faria pensar que estan ben informades de la situació.*
- *L'opinió de les famílies sobre com respon al maltractament el centre està molt dividida, hi ha quasi tantes famílies que consideren que és adequada com d'altres que creuen que no ho fa bé.*
- *El fenomen de les bandes adopta, sobretot, la forma de bandes de fora del centre que molesten els alumnes quan estan sols i menys la d'altres bandes o grups. La seua incidència està al voltant del 23% d'acord amb els estudiants testimonis que presenciaven aquestes agressions. Quan els testimonis són docents, esta incidència baixa al 5%.*
- *Qui agredix és, la majoria de vegades, de la mateixa classe que la víctima i la majoria de vegades un xic. Tanmateix, si és xic, és més probable ser agredit per xics, i si és una alumna, per xiques.*
- *Les víctimes recorren als seus amics i amigues, sobretot, per contar-los el seu problema, i és d'ells de qui reben ajuda sobretot.*
- *El maltractament té lloc sobretot en els escenaris on no hi ha activitat lectiva ni vigilància (corredors, lavabos, menjador...).*
- *Un de cada tres alumnes creu que no s'ha de contar als professors els casos de maltractament perquè això és ser un delator, i perquè pots convertir-te en víctima o perquè cal saber aguantar.*
- *Els alumnes i les alumnes que se senten aïllats i aquells que no es consideren bons estudiants tenen més probabilitat de veure's implicats en el maltractament com a víctimes i com a agressors.*

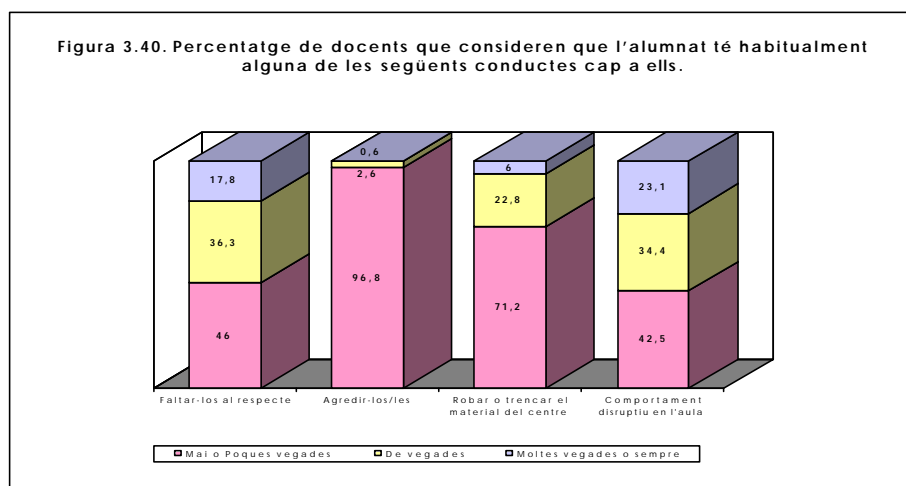
3.3. ALTRES CONFLICTES DE CONVIVÈNCIA

3.3.1. Els conflictes entre professorat i alumnat

Tot i que l'objectiu nuclear d'este estudi era l'anàlisi de les situacions de maltractament entre iguals, des d'una concepció de la convivència escolar més àmplia, com la que s'ha presentat en el capítol primer, es va decidir consultar les famílies i els docents⁴ sobre una altra sèrie de conflictes de relació que es produïxen en els centres escolars. A continuació presentem els resultats trobats.

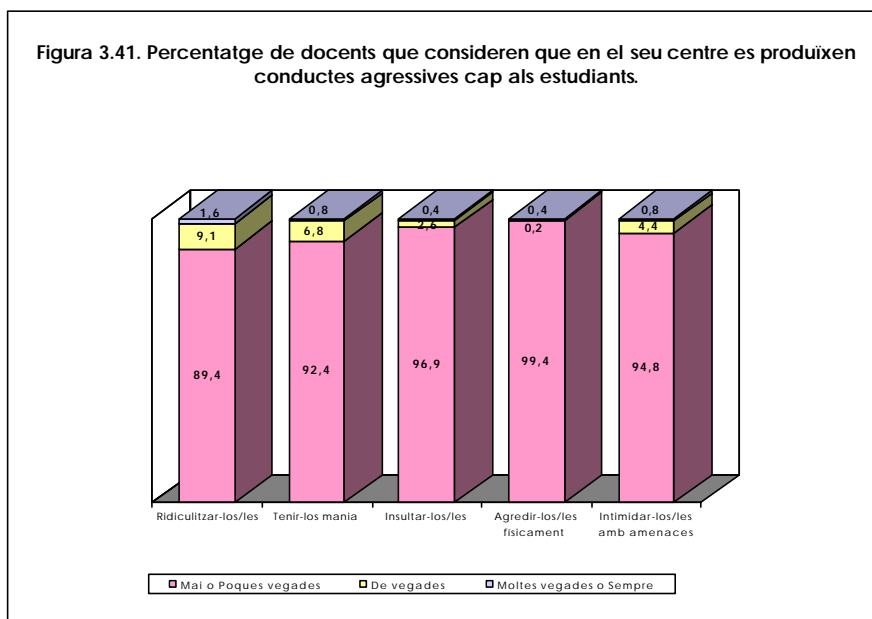
3.3.1.1. La perspectiva del professorat

Els docents, tal com podem observar en la figura 3.40, assenyalen la disrupció com el conflicte de major incidència, és a dir, tenir un comportament en l'aula que impedisca impartir classe (76,9% sumant les categories de vegades i moltes vegades-sempre i 23,1% si atenem solament al grau més elevat d'incidència). Les faltes de respecte envers professors i professores és el segon conflicte que consideren més habitual (82,3% i 17,8% respectivament). Les conductes vandàliques s'assenyalen en el 28,8% dels casos, tot i que este percentatge baixa al 6% quan preguntem per la incidència més elevada. Finalment, les dades posen de manifest que les agressions són situacions summament infreqüents. Tan sols assolixen el nivell del 2,6% en la incidència esporàdica i el 0,6% en la més elevada.

⁴ Tot i que hauria sigut molt interessant conèixer, com s'ha fet en altres estudis, l'opinió dels estudiants respecte d'això, no va ser possible incloure estes preguntes en el seu qüestionari a causa de l'excessiva llargària d'este, la qual podria haver dificultat la seua resposta en cas d'allargar-se més, sobretot en el cas de l'alumnat d'educació primària.

La imatge complementària és la que oferixen les respostes de professors i professores quan els preguntem si han tingut algun tipus de conducta agressiva cap als seus estudiants. Com est pot veure en la figura 3.41, els nivells d'incidència són **molt baixos**. La conducta que, segons els docents, és més habitual, dins la baixa incidència, és ridiculitzar (10,7% en incidència total i 1,6 en la categoria més elevada). Tenir mania és la segona més freqüent (7,6% i 0,8% respectivament). Els docents també reconeixen que, de vegades, poden utilitzar les amenaces per a intimidar (5,2% i 0,8%). Els insults a penes arriben al 3% i les agressions al 0,6% en ocurrència total i al 0,4 en la categoria més elevada.

Les variables de la mostra han mostrat poca influència en el nivell d'incidència d'este tipus de conflictes. En el cas de preguntes relatives a les agressions d'alumnes cap a docents, el nivell d'incidència és menor en el tercer cicle de primària en les conductes de faltar al respecte a professors, conductes vandàliques i conductes disruptives. Tanmateix, no s'observen diferències en el nivell d'incidència que declaren els docents d'agressions cap als estudiants.

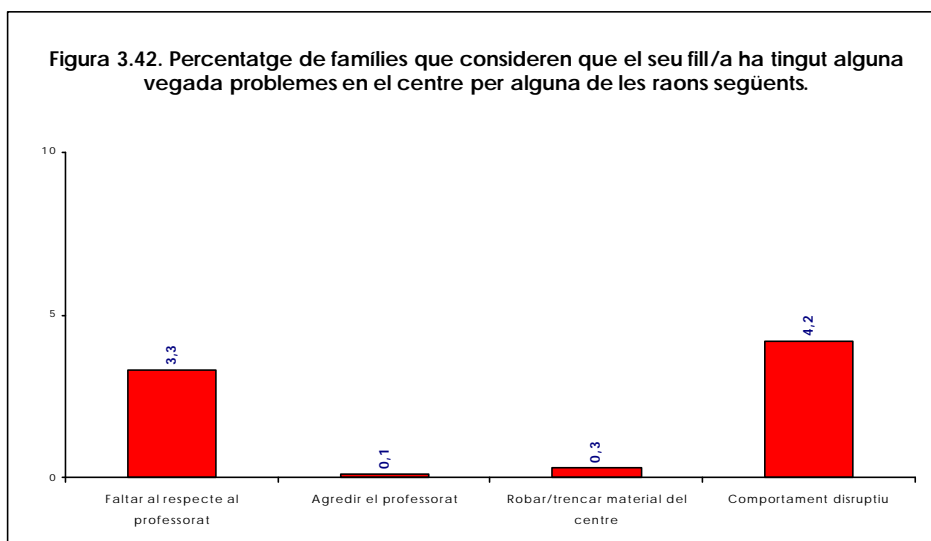
Pel que fa al gènere, les professores declaren un menor nivell d'incidència que els seus companys en les conductes d'agredir físicament i intimidar amb amenaces els estudiants.

La titularitat dels centres ha mostrat algun tipus d'influència en les conductes agressives cap als docents, concretament la incidència és menor en els centres concertats en cas de faltar al

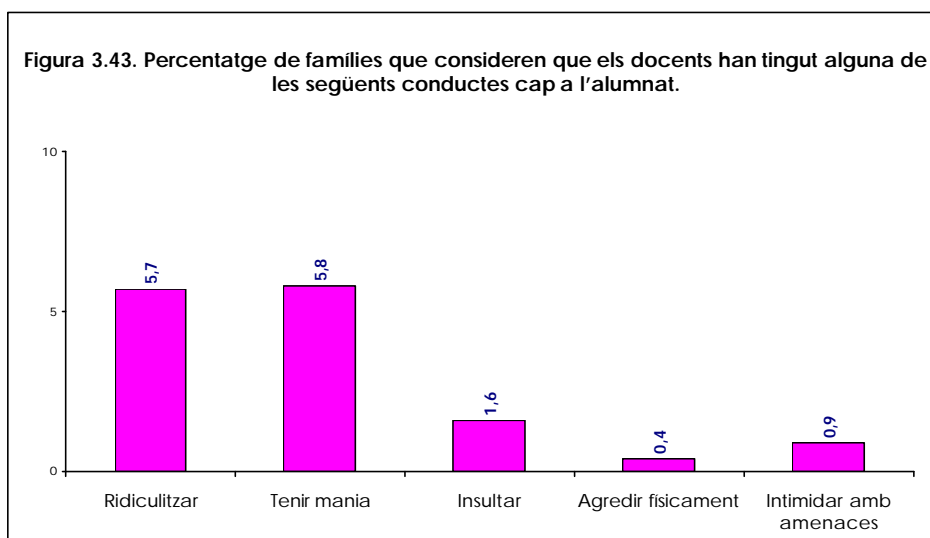
respecte als professors i de les conductes vandàliques. Com succeïa amb la variable etapa, en el cas de les conductes d'agressió del professorat cap a l'alumnat no trobem diferències.

3.3.1.2. La perspectiva de les famílies

D'acord amb les respostes dels pares i de les mares, el nivell d'incidència de conflictes entre estudiants i docents és molt baix, i com podem veure en la figura 3.42, encara és menor en el cas de les conductes que els seus fills i filles tenen cap al professorat. Segons les famílies, el 92,6% no té cap conducta agressiva. De les que sí que reconeixen, la disruptió és la més elevada (4,2%), seguida de les faltes de respecte (3,3%). Les conductes vandàliques són molt infreqüents segons les famílies (0,3%) i les agressions pràcticament inexistent (0,1%).

En la figura 3.43 es recullen els percentatges d'incidència de les agressions de professors a alumnes. Segons el 89% de les famílies, no es produïx cap conducta d'este tipus. Quan algunes famílies reconeixen que n'hi ha, ridiculitzar (5,7%) i tenir mania (5,8%) són les més freqüents. L'insult a penes arriba a l'1,6% i la intimidació amb amenaces (0,9%) i l'agressió física (0,4%) no arriben a l'u per cent.

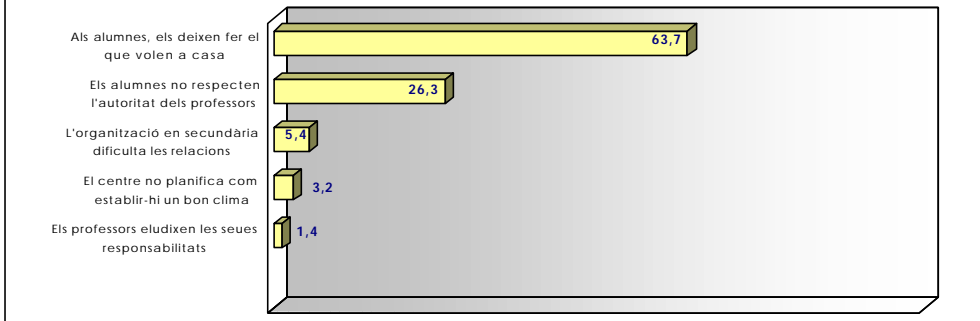

S'observen en els resultats algunes diferències per **etapa**. Així, les famílies amb fills i filles en l'educació primària assenyalen en una proporció significativament major que no es produïxen este tipus de conflictes en els seus centres i creuen que és menor el nombre de casos en què els estudiants *falten al respecte* als docents i tenen *conductes disruptives*, i les situacions en què estos *tenen mania* al seu alumnat. D'altra banda, la *disrupció* és més freqüent, segons les famílies, en el primer cicle de l'ESO que en el segon.

3.3.2. Les causes dels conflictes

Docents i famílies van contestar una pregunta que plantejava les possibles causes dels conflictes, si bé en cada cas s'oferiren algunes alternatives distintes ajustades al coneixement de cada col·lectiu. Com s'observa en la figura 3.44, per al professorat el factor principal, a molta distància de la resta de possibles causes, és que *als alumnes els deixen fer el que volen a casa* (63,7%). La segona raó és que *els alumnes no respecten l'autoritat dels professors* (26,3%). Crida l'atenció que les tres alternatives, que apunten a responsabilitats dels docents, no superen el 6%.

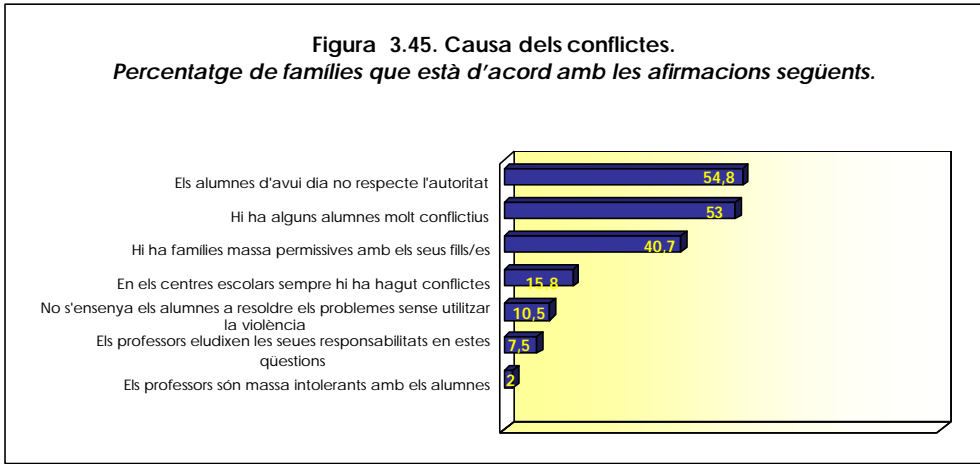
Figura 3.44. Causa dels conflictes de convivència que es produïxen al centre. Percentatge de docents que està d'acord amb les afirmacions següents.

Dins esta pauta global, el professorat de primària al·ludix, en una proporció significativament superior, a la permissivitat de la família, i el de secundària a la falta de respecte a l'autoritat dels docents.

Les famílies coincideixen amb l'opinió dels docents. Més de la meitat (54,8%) està d'acord que *els alumnes d'avui dia no respecten l'autoritat* i el 40,7% afirma que *hi ha famílies massa permissives amb els seus fills*. Tanmateix, eximixen clarament de responsabilitat el centre i els docents. Les tres raons que s'oferien en este sentit, que es recullen en la figura 3.45, no superen el 10%.⁵

Figura 3.45. Causa dels conflictes. Percentatge de famílies que està d'acord amb les afirmacions següents.

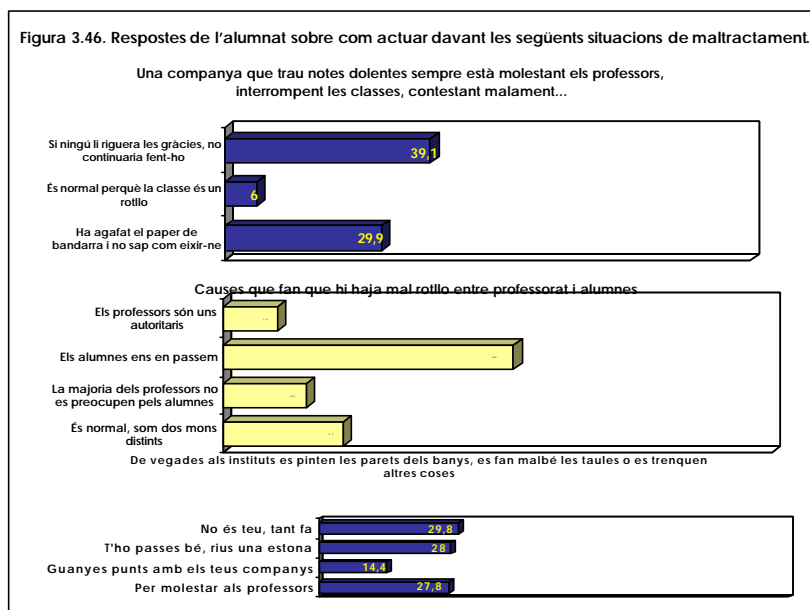

⁵ En el cas de les famílies, com se'ls ofería un major nombre d'alternatives, se'ls va deixar triar dues causes, mentre que docents i estudiants solament en podien assenyalar una.

Quant a les diferències per variables, les famílies amb fills i filles en el segon **cicle** de l'ESO estan significativament més d'acord que la causa és que *els professors eludixen les seues responsabilitats en estes qüestions*. D'altra banda, l'alternativa que apuntava que *hi ha alguns alumnes molt conflictius* s'elegixen en una proporció menor per les famílies de primària i, dins de l'ESO, per més pares i mares de 1r cicle. La *permissivitat de les famílies* és més assenyalada, com succeïa en el cas dels docents, per les famílies de primària. Pel que fa a la **titularitat**, la permissivitat de les famílies és una raó a què al·ludixen en major mesura els pares i les mares dels centres privats.

En el cas dels estudiants, en lloc de plantejar les valoracions sobre una sèrie d'afirmacions, se'ls va preguntar, com en el cas del maltractament, en un format de dilemes. Pel que fa a la disrupció, els resultats que es recullen en la figura 3.46 posen de manifest que el 39,1% d'alumnes creuen que el grup té un paper molt important a l'hora de fomentar la disrupció en l'aula, ja que elegixen l'opció que diu: *Ho fa per fer-se la interessant. Si ningú li riguera les gràcies, no continuaria fent-ho*. Un 29,9% més tria l'explicació següent: *En el fons ho passa malament, ha agafat el paper de bandarra i no sap com eixir-ne. Els professors haurien de parlar amb ella i intentar buscar-hi una solució*. I un de cada quatre alumnes diu que és a causa que: *es va despenjar dels estudis i es va ajuntar amb els companys més "cerca-raons"*. Totes són causes situades en l'estudiant. L'alternativa que deïa, *les classes són un rotllo i els professors uns autoritaris*, solament és elegida pel 6%.

L'alumnat de primària elegix, en una proporció significativament superior, la causa que ho està passant malament i que ha de ser ajudada pels docents. D'altra banda, en els centres concertats, un major percentatge tria l'alternativa que apunta al fet que el grup ho reforça quan li riu les gràcies.

Quan se'ls feia triar possibles raons de les males relacions entre docents i estudiants, els resultats confirmen que els alumnes s'atribuïxen la responsabilitat dels conflictes. El 52,9% dels estudiants tria l'opció que diu, *els alumnes ens en passem i als professors no els queda més remei que posar-se severos*. La segona alternativa més escollida (22%) lleva importància als problemes, *és normal, som dos mons distints*.

L'alumnat de primària tria menys les raons que responsabilitzen els docents i ho atribuïxen a les característiques dels estudiants. Per la seua banda, l'alumnat de 2n cicle de l'ESO escull en una proporció superior la causa que els professors eludixen les seues responsabilitats.

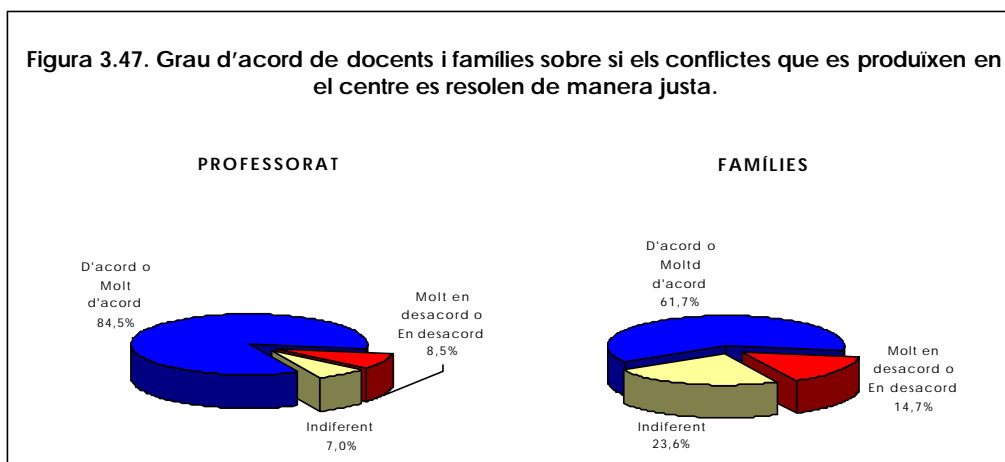
Finalment, el dilema que intentava explorar l'explicació que l'alumnat dóna a les conductes vandàliques oferix una imatge d'una clara falta de responsabilitat i de l'ús d'estos actes com a mitjà per a mostrar un rebuig cap a la institució escolar. El 29,8% de l'alumnat tria la resposta que diu, *no és teu, tant fa*. Un percentatge quasi idèntic (28%) tria, *t'ho passes bé, rius una estona*, com a explicació. Així mateix, el 27,8% ho justifica dient que és per *molestar els professors*.

Els estudiants de primària ho atribueixen en major mesura al fet que guanyen punts davant els companys i a la intenció de molestar els docents, i menys a les alternatives que parlen del menyspreu per les coses públiques i la diversió que això aporta. En el cas de la titularitat, en els centres públics s'elegix menys esta última raó i més la de molestar el professorat.

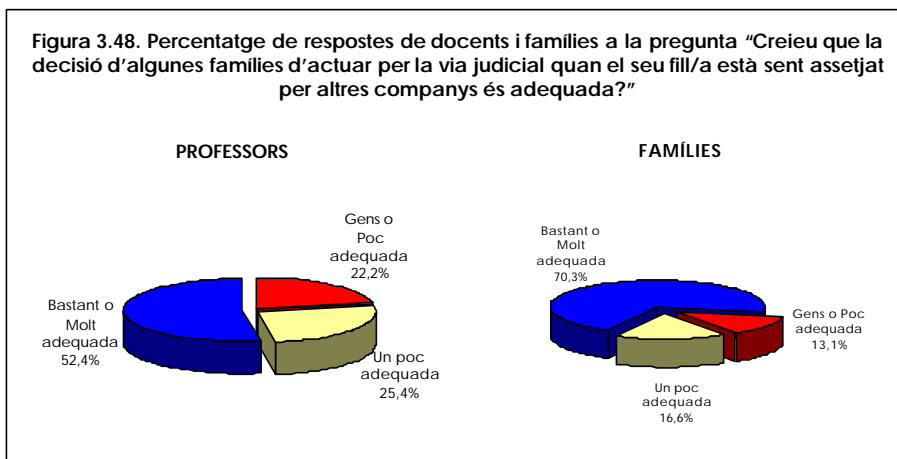
3.3.3. Les solucions dels conflictes

En els qüestionaris hi havia dues preguntes relatives a les solucions dels conflictes. La primera indagava la percepció de justícia que docents i famílies tenen en la resposta del centre. Com era esperable, els docents estan molt més satisfets que els pares i les mares. La figura 3.47 mostra que el 84,5% del professorat considera que es resolen de manera justa, mentre que en el cas de les famílies este percentatge es reduïx al 61,7%.

Les famílies de primària estan més satisfetes que les de secundària amb la justícia que es resolen els conflictes. I les dels centres privats més que les dels públics.

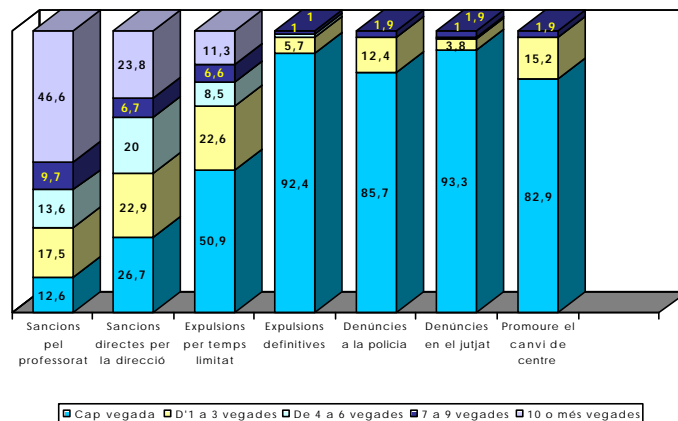
Este contrast de la perspectiva també s'aprecia quan professorat i famílies opinen sobre la conveniència d' *actuar per la via judicial quan un alumne està sent assetjat* (vegeu la figura 3.48). El 70,3% dels pares i mares estan d'acord a recórrer este camí. En canvi, en el cas dels docents, és el 52,4% el que està d'acord amb esta actuació. Els responsables de la direcció del centre són encara més durs en el seu judici. Solament el 37,1% diu que esta decisió és adequada.

Pel que fa a les variables de la mostra, els docents de secundària i de centres públics estan més d'acord amb la via judicial.

Finalment, es presenten els resultats de les preguntes plantejades als directors i directores dels centres de la mostra sobre el tipus de mesures que el centre pren quan es plantegen els problemes de convivència de què estem ocupant-nos en este estudi. Estos responsables escolars havien d'assenyalar quantes vegades havien utilitzat durant el curs anterior (2004-2005) les diverses mesures que se'ls suggerien. Com es mostra en la figura 3.49, els centres estan sent capaços de respondre als conflictes de convivència amb recursos interns. El tipus de sanció que més s'utilitza és la que estableix el professorat directament (46,6%), seguida de les que imposa la direcció (23,8%). El percentatge d'expulsions per una setmana com a màxim se situa, quan es té en compte la categoria menys freqüent (d'1 a 3 vegades), en el 22,6%. En la freqüència més elevada (10 vegades o més) solament s'arriba a l'11,3%. D'altra banda, el 92,4% de les direccions de centre diu que no ha realitzat en eixe curs expulsions definitives, tot i que el 17,1% va promoure el canvi de centre en algun moment. Les denúncies a la policia s'han tramitat en el 14,3% dels casos mentre que les que han arribat al jutjat es limiten al 5,7%, si sumem totes les categories de freqüència.

Figura 3.49. Nombre de vegades que durant el curs 2004/2005 es van dur a terme en el seu centre les següents actuacions amb l'alumnat.
 Percentatge de respostes dels directors i les directores.

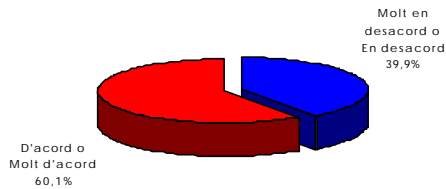

En el qüestionari es va indagar també en quina mesura els mitjans de comunicació ajudaven o dificultaven la resolució dels conflictes de convivència. Concretament, s'hi analitzaren dos aspectes relatius al seu paper: l'un, la seua contribució a donar la importància adequada als problemes de convivència; l'altre, el grau de fidelitat o distorsió de la imatge que transmeten quan reflectixen la convivència escolar.

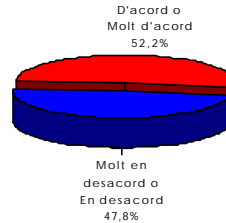
Una altra vegada, les opinions del professorat i les de les famílies difereixen notablement. Tal com s'aprecia en la figura 3.50 i 3.51, els pares i les mares tenen una opinió molt més positiva del paper dels mitjans de comunicació. El 70,2% considera que la contribució ha sigut positiva, mentre que solament ho fa la meitat del professorat (52,2%). Igualment, el 60,1% dels docents creuen que la imatge que transmeten està distorsionada, mentre que en el cas de les famílies este percentatge es reduïx al 48,1%.

Figura 3.50. Opinió dels docents sobre el paper dels mitjans de comunicació en la resolució de conflictes.

Els mitjans de comunicació proporcionen una imatge distorsionada de la convivència dels centres

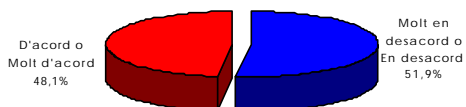

Els mitjans de comunicació han contribuït que es done importància als problemes de convivència

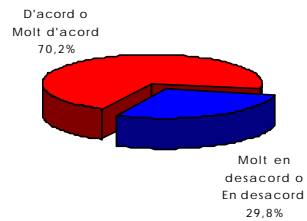

Figura 3.51. Opinió de les famílies sobre el paper dels mitjans de comunicació en la resolució de conflictes.

Els mitjans de comunicació proporcionen una imatge distorsionada de la convivència dels centres

Els mitjans de comunicació han contribuït que es done importància als problemes de convivència

Les famílies d'educació primària estan més d'acord que les de secundària amb la idea que els mitjans han contribuït a donar l'adequada importància als problemes de convivència.

En síntesi:

- El tipus més freqüent de conflicte entre docents i alumnat és la disruptió i les faltes de respecte. Les agressions a professors són summament infreqüents d'acord amb les mateixes declaracions dels docents i de les famílies.
- Tot i que les conductes agressives del professorat cap a l'alumnat succeïxen molt poques vegades, els mateixos docents reconeixen que de vegades ridiculitzen els estudiants i tenen comportaments que manifesten mania cap a ells i elles.

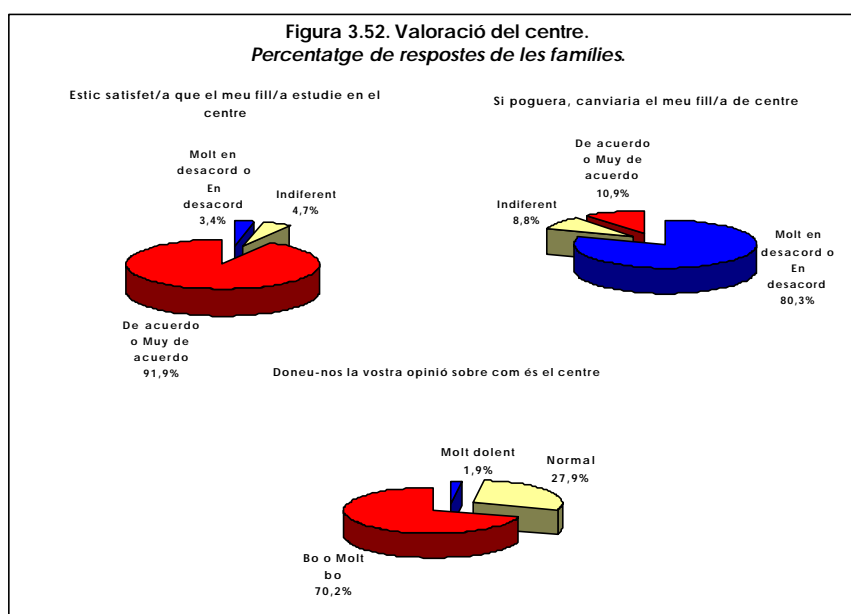
- En l'educació primària els conflictes entre professorat i alumnat són menys habituals.
- Els docents i les famílies atribuïxen les causes dels conflictes, sobretot, a l'excessiva permissivitat de les famílies i a la falta de respecte a l'autoritat dels estudiants. Tant les famílies com els docents eximixen de responsabilitat el professorat.
- La immensa majoria del professorat considera que els conflictes es resolen al centre amb justícia. Tanmateix, esta opinió solament és mantinguda pel 62% de les famílies.
- Les famílies de centres d'educació primària i privats estan més satisfets amb la justícia amb què es respon als conflictes.
- Una de cada tres famílies considera que és adequat acudir a la via judicial quan està sent assetjat. Esta opinió és mantinguda per la meitat de docents i solament per un terç de directors i directores.
- Els centres actuen davant els conflictes amb mesures internes. Solament en un 14,3% dels casos s'ha recorregut a la policia i en un 4,8% al jutjat.
- La majoria de les famílies consideren que els mitjans de comunicació han contribuït a donar la importància que mereixen els conflictes de convivència escolar. Els docent coincidixen molt menys amb esta opinió.

3.4. VALORACIÓ GLOBAL DE L'EDUCACIÓ

En el qüestionari es van introduir finalment algunes preguntes l'objectiu de les quals era conèixer la valoració que docents i famílies feien sobre la situació del sistema escolar general a fi de saber si el deteriorament de la convivència en els centres havia influït o no en la seua valoració de l'educació escolar.

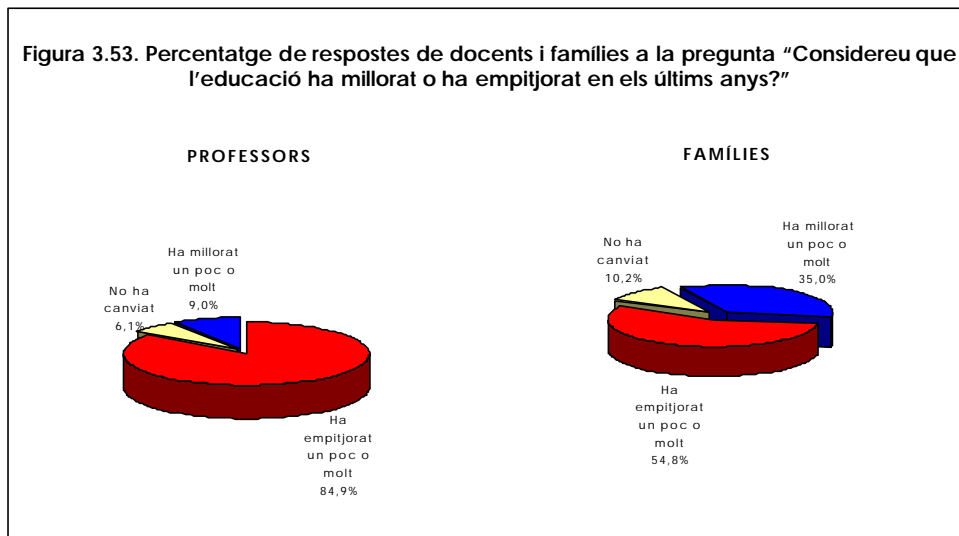
Vam plantejar a les famílies tres preguntes sobre la qualitat del centre on tenien escolaritzats els seus fills i filles. Com es pot veure en la figura 3.52, els pares i les mares valoren de manera molt positiva els col·legis i instituts. El 92% està d'acord o molt d'acord amb l'afirmació que diu *estic molt satisfet que el meu fill/a estude en este centre*. En esta mateixa línia, el 80,3% mostra el seu desacord amb la idea de *si poguera canviaria el meu fill/a de centre*. Finalment, una de cada tres famílies considera el seu centre *bo o molt bo*. Solament l'1,9% el qualifica de *dolent o molt dolent*.

Les famílies dels estudiants d'educació primària estan més satisfetes amb els seus centres que les dels de secundària, i les dels estudiants de centres privats més que les dels de centres públics.

Tanmateix, l'opinió sobre l'evolució de l'educació és negativa. Com recull la figura 3.53, davant la pregunta, *considera que l'educació ha millorat o ha empitjorat en els últims anys?*, el 54,8% dels pares i de les mares creu que ha empitjorat i este percentatge ha augmentat fins al 84,9% quan es pregunta als docents.

Figura 3.53. Percentatge de respostes de docents i famílies a la pregunta "Considereu que l'educació ha millorat o ha empitjorat en els últims anys?"

Pel que fa a la influència de les variables de la mostra, esta opinió negativa apareix en menor proporció en les famílies que tenen escolaritzats els seus fills i filles en els centres públics i d'educació primària. Així mateix, apareix menys en el professorat dels centres de primària.

En síntesi:

- Les famílies valoren molt positivament els seus centres, especialment les de centres de primària i centres privats.
- Les famílies i, sobretot, els docents creuen que l'educació ha empitjorat en els últims anys.

RESULTATS DE L'ESTUDI QUALITATIU

4. RESULTATS DE L'ESTUDI QUALITATIU

4.1. Categorització de les dades

Com ja hem esmentat, l'estudi està basat en grups de discussió en profunditat amb els actors rellevants implicats en la problemàtica del *bullying*. La transcripció dels grups de discussió ha estat introduïda en el programa *Atlas.ti*, configurant una unitat hermenèutica o d'anàlisi denominada "*Estudi sobre Bullying*", que ha permès l'anàlisi qualitativa dels textos, en què es fonamenten part de les conclusions del present estudi. La *unitat hermenèutica* creada està conformada pels elements següents:

- 15 documents primaris que corresponen als discursos dels actors implicats (estudiants, professors i famílies) sobre els cinc temes principals al voltant dels quals girava el grup de discussió, això és: (a) la percepció general del problema; (b) la figura de l'agressor; (c) la figura de la víctima; (d) el paper del testimoni i (e) les possibles solucions a la problemàtica del *bullying*. Estos documents s'han organitzat en les següents famílies o categories:

Famílies de documents primaris

Agressió (3)
Testimonis (3)
Estudiants (5)
Famílies (5)
General (3)
Professorat (5)
Solucions (3)
Víctimes (3)

- 801 cites textuales o parts del discurs codificades a partir de les aportacions dels diversos actors en les discussions col·lectives.
- 121 codis agrupats en les següents famílies o categories:

<u>Codis o famílies</u>
Actors implicats (18)
Agressor (14)
Causes (13)
Condicionants (11)
Context (25)
Context víctima (11)
Diferències de gènere (2)
Testimoni (17)
Línies d'actuació (30)
Necessitats (13)
Problemes (16)
Relacions entre actors (3)
Tipus d'agressió (3)
Víctima (16)

- S'han generat 7 mapes conceptuals a partir de l'anàlisi dels textos.

<u>Mapes conceptuals elaborats</u>
Actors implicats (18)
Agressor (16)
Causes (13)
Context (25)
Línies d'actuació (40)
Víctima (20)
Visió general del problema de <i>bullying</i> (8)

4.2. Resultats

4.2.1. La convivència en els centres

Els diversos grups participants en els sis centres seleccionats han contestat, en primer lloc, de la mateixa manera davant la pregunta de com es percep en general la convivència en el centre. En tots els casos, per distintes raons, han assenyalat que la convivència és bona, tal com succeïa en la part quantitativa de l'estudi. Expressions com ara les que apareixen a continuació s'han repetit una vegada i una altra:

(1) Estudiants:

- “Quan passa alguna cosa grossa, ho parlem amb el tutor”*
- “Hi ha normes de convivència des de l'inici del curs”*
- “En les tutories se solen discutir els temes de disciplina”*
- “Els problemes que hi ha són normals”*
- “Els profes ens tracten bé”*

(2) Professorat:

- “La convivència en el centre, en general, és bona”*
- “Els casos problemàtics solen estar controlats”*
- “La disciplina està més o menys igual que fa dos anys”*
- “La majoria de coses que passen són casos puntuals...”*
- “Les relacions amb els estudiants són, en general, bones”*

(3) Famílies:

- “Sempre que acudim a les reunions del centre ens sembla que l'ambient està més tranquil del que sembla des de fora”*
- “Els professors es preocupen per solucionar els problemes que passen”*
- “Crec que les coses que veig en la televisió sobre els instituts no passen en este centre”*
- “Bona relació del centre i de les famílies, ens informen de tot el que passa, els interessa la nostra opinió.”*

No obstant això, es troba també el sentiment estés en la societat que la convivència en els centres s'ha deteriorat en els últims anys, que de vegades es posa de manifest en la sensació tant de l'alumnat com del professorat que tot i que al seu centre la convivència és bona, com s'ha assenyalat prèviament, tanmateix, en altres centres la situació és pitjor.

D'altra banda, diversos professors i professores han manifestat que els problemes de convivència en els centres no són majors que els que hi havia fa uns anys, però el canvi rau en el fet que el tractament mediàtic que es dona al tema és diferent. És a dir, consideren que vol projectar-se una imatge social de la convivència en els centres que no s'ajusta a la realitat i s'amplifica qualsevol fet que es produïx en els centres. Heus ací l'opinió de distints docents amb molts anys d'experiència en educació.

- “El tema de la violència està molt influït pels mitjans de comunicació”*
- “Es pretén projectar una imatge caòtica dels centres en la premsa”*

“El que passa en els centres és un reflex de la situació actual”

“Influïx molt la televisió en l’aparició de la violència en els instituts”

“La societat no valora la importància de l’educació i transmet valors que entren en contradicció amb els que pretenem traslladar als nostres alumnes.”

4.2.2. Les diferents representacions que mantenen famílies, professorat i alumnat

Un element essencial que es deriva de l’anàlisi qualitativa dels grups de discussió és la coexistència de diversos discursos sobre la problemàtica del *bullying*. Professors, estudiants i famílies definixen i entenen el problema del *bullying* des de diferents perspectives i atenent a estructures cognitives i relacionals diverses. Els discursos interactuen entre si, es reforcen i rebaten d’acord amb les dinàmiques i relacions de poder que definixen les relacions entre els diversos grups d’actors implicats. Les diferents percepcions del problema i de les seues possibles solucions no oferixen una visió homogènia sinó una construcció coral, que permet una anàlisi més complexa, tant de les seues causes com de les seues conseqüències, i la identificació de possibles vies de resolució del conflicte a partir de “pactes” conscients i inconscients entre els actors.

Així, no es pot parlar de la víctima o de l’agressor, sinó de les diferents construccions de la figura de la víctima i de l’agressor que fan els diferents actors en els respectius discursos. Un resultat fonamental, també, en l’anàlisi és el paper que exercix el testimoni en la relació víctima-agressor. En l’annex III s’oferix un diagrama de les relacions entre els diferents actors que interactuen en la problemàtica de l’assetjament escolar, com també en les anàlisis corresponents a les figures de l’agressor, la víctima i el testimoni. A continuació, en presentem els principals resultats.

4.2.2.1. La figura de l’agressor: víctima o botxí?

La figura de l’agressor centra bona part del debat. En els discursos dels diferents actors s’analiza la figura de l’agressor i es debaten raons que poden induir-lo a l’agressió. Pel que fa a les característiques de l’agressor, la majoria d’**estudiants** justifiquen el comportament agressiu dels seus companys amb tres tipus de raons fonamentalment:

- (1) D'una banda, la necessitat de l'agressor de destacar i cridar l'atenció, que alguns relacionen amb la necessitat de sentir-se superior.

“Ho fan per cridar l'atenció”

“Volen ser el centre del grup”

“Es creuen superiors als altres”

“Creuen que són millors que els altres.”

- (2) Un altre tipus de raons estan relacionades amb relació de l'agressor i la seua família. La família és vista com a generadora de pautes de conducta i a més com a element desestructurador en cas de famílies amb problemes o que no presten suficient atenció al seus fills.

“Fan amb els altres el que els seus pares fan amb ell”

“Assetgen per sentir-se bé perquè estan malament a casa”

“Les famílies tenen problemes”

“Estan molt de temps sols sense els pares”

“La família passa d'ells, no els fa cas.”

- (3) Un altre tipus de raons aportades pels estudiants es referixen a la desmotivació d'alguns companys per a estudiar i al fet de romandre al centre en contra de la seua voluntat.

“Van malament en els estudis”

“S'avorrixen en l'institut perquè no estudien ni fan res”

“Com que no destaquen amb les notes es dediquen a molestar els altres”

“Estan en l'institut a la força, perquè els obliguen.”

En el discurs dels **professors** la problemàtica de l'agressor se centra en l'anàlisi dels factors que determinen el seu entorn familiar. Així, al·ludixen a la falta d'atenció per part dels pares i a l'existència de problemes familiars com a elements comuns dels agressors. Quan s'analitzen els tipus de raons que poden induir l'adolescent a agredir un company destaquen, a més de la necessitat de destacar o de lideratge, la influència de l'entorn familiar i social. Els professors consideren que els factors determinants que inciten a agredir són la presència d'antecedents familiars, la falta d'atenció i afecte per part de les famílies, i, unit a això, l'absència de control per part de les famílies i la frustració d'alguns joves que fracassen acadèmicament o que tenen dificultats per a adaptar-se.

“Pertanyen a famílies amb un entorn problemàtic”
“Les variables familiars desfavoridores estan presents”
“Les seues famílies no els presten atenció i passen molt de temps al carrer”
“Manca d’afecte”
“Imiten models familiars”
“Han rebut maltractaments en la família”
“Són objecte d’actes violents al si de la família”
“Són estudiants que patixen una clara situació d’abandonament.”

També s’esmenten aspectes com ara el fracàs escolar i trets de la personalitat com són la necessitat de lideratge, l’agressivitat i la falta d’empatia.

“Solen anar malament en els estudis”
“Tenen un rendiment escolar baix”
“No tenen empatia”
“Són líders negatius del grup”
“(…) nerviosos i primaris.”

No obstant això, en aparent contradicció amb el que hem dit anteriorment, la sobreprotecció de les famílies també s’esmenta com a element que pot generar una conducta agressiva.

“Sobreprotecció familiar”
“Són xics consentits pels pares”
“Els pares justifiquen els comportaments dels seus fills.”

En el cas de les **famílies**, els agressors són descrits com a adolescents agressius, que necessiten cridar l’atenció o que expressen la pressió o frustració que senten exercint la violència. No obstant això, en el seu discurs assumixen que l’entorn familiar és determinant i que generalment els agressors són xics que “estan abandonats” pels seus pares. Tanmateix, el discurs de les famílies sobre les raons o causes que poden induir un adolescent a tenir una conducta agressiva amb un company està menys estructurat que en el cas dels professors o dels estudiants.

“Els pares treballen i estan massa temps sols”
“A casa estan molt abandonats per part dels pares”
“Les famílies no es preocupen del que fa el fill al llarg del dia”
“Estan al carrer tothora i amb males companyies.”

4.2.2.2. *La víctima: el gran desconegut*

És interessant comprovar com, a diferència del que ocorria amb la figura de l'agressor, la conducta del qual semblava estar condicionada per un conjunt de factors, tant externs com interns, que podien ser considerats com a factors de risc per a descriure el seu comportament, en el cas de la víctima, els actors identifiquen clarament en el seu discurs un conjunt de factors intrínsecs a la figura de la víctima que afavorixen i, fins i tot, semblen "incitar", d'acord amb alguns discursos, que siga objecte d'agressions per part dels companys.

En una certa manera, esta estructuració del discurs apunta al fet que, mentre els actors perceben l'agressor, en bona mesura, com una víctima del seu entorn o de les circumstàncies, la víctima, per contra, sembla tenir una sèrie de característiques que afavorixen la seua condició de víctima. Esta perfecta delimitació dels seus trets característics i la utilització reiterada de termes amb clares connotacions pejoratives en les descripcions que es fan de la figura de la víctima, en els discursos dels diversos actors, semblen indicar l'existència d'una violència latent i, en certa manera velada, dels diferents actors envers la víctima, que justifica fins a un cert punt l'agressió, ja que les víctimes *"fan coses que afavorixen que altres els facen la guitza"*, tal com apunta un estudiant en un dels grups de discussió que es van dur a terme.

La violència i desconfiança que genera la figura de la víctima és expressada de manera molt clara en el discurs dels estudiants. Els **estudiants** no solament assignen un conjunt de categories perfectament definides a les víctimes, sinó que, a més, utilitzen sovint un llenguatge de connotacions clarament negatives. En el seu discurs, la figura de la víctima està definida per un caràcter introvertit, dèbil i que tendix a l'aïllament.

"Quasi sempre són xics que no tenen amics"

"Quasi sempre estan sols"

"Són molt callats"

"No es defensen quan els fan alguna cosa."

En la seua descripció abunden els termes com *"marginats"*, *"estranys"*, *"empollons"*, etc. En este discurs, la figura de la víctima també té una sèrie de trets físics que els estudiants expressen amb termes com *"grassos"* *"lletjos"* o *"amb defectes físics"*.

“Són empollons”
“Són marginats, estranys...”
“Tenen trets físics com ara grassos, lletjos, ...”
“Si tenen algun defecte físic és més fàcil que el molesten”
“Estan menys desenvolupats físicament.”

Tal com acabem d’assenyalar, s’emfatitza la “diferència” com un factor determinant de la figura de la víctima. Abans que res, la víctima és un ésser “diferent” entre iguals. La diferència és expressada en termes d’estranyesa “*són estranys*”, “*viuen sols en el seu món*” o “*no volen ser com els altres*”. Resulta interessant observar que en la descripció de la víctima abunden les frases amb formulacions negatives, que expressen les seues debilitats: “*no molesten a ningú*”, “*no saben defensar-se*”, “*no tenen amics*”, etc. Una conseqüència d’esta “diferència” és que la víctima no té suport dins el grup i, per tant, “*no tenen ningú que els defense.*”

Estos discursos semblen conduir a una estructura discursiva paradoxal en què la víctima és la culpable i, de fet, en certa manera, això queda reflectit en els tipus de reacció de la víctima davant la situació d’agressió que patix. En molts casos, la víctima no solament no denuncia per por, sinó que no ho fa perquè sent que, d’alguna manera, n’és culpable. Així, tal com assenyalen algunes famílies, els professors i també alguns estudiants, les víctimes són incapaces de comunicar als pares o professors la situació que viuen ja que senten vergonya i culpa pel que ocorre.

“Tenen molta por a parlar amb els pares”
“Tenen vergonya de contar el que els passa”
“Quan parlen amb els pares insistixen que no ho diguen a ningú”
“Els fa por parlar amb els professors per si se n’assabenten els companys”
“No reconeixen que són objecte d’agressions per vergonya”
“Callen molt les coses que els passen”
“No ho diuen als pares perquè no se n’assabenten els professors”
“No ho diuen a casa per por que els peguen o els insulten més.”

4.2.2.3. Violència latent: l'espectacle de la violència i el protagonisme del testimoni

Els discursos dels diferents actors coincidixen a indicar la necessitat de protagonisme i de “cridar l’atenció” com una de les raons essencials que duen l’agressor a agredir. Si este és l’objectiu de l’agressor, sembla clar que la violència contra un company no té sentit en absència del testimoni. La figura del testimoni sembla exercir el paper del protagonista en l’ombra. Si bé en molts casos el testimoni participa activament en l’agressió, animant i donant suport obert o veladament a l’agressor, fins i tot quan no hi participa, el seu silenci o l’assumpció de la situació d’agressió el convertix en part activa del procés de reforça de la violència. Estudiants i professors es convertixen, amb el seu aparent desinterés, en elements clau en el manteniment i la perpetuació de l’assetjament i l’agressió.

D’alguna manera, el nexa d’unió entre víctima i agressor és el testimoni. La qüestió clau és, doncs, per què el testimoni no censura l’espectacle?, per què no hi intervé i dóna suport a la víctima? En este punt, el discurs dels diferents actors presenta diferències. La por a la denúncia i que el denunciant esdevinga víctima és un element present en els discursos d’estudiants, professors i famílies. Els agressors semblen imposar amb el seu comportament la “lleï del silenci”. Els testimonis tenen, doncs, dues opcions: unir-se a ells o esdevenir els seus enemics. Això genera un entorn marcat per la por, en què els testimonis esdevenen còmplices per por a esdevenir víctimes.

“Per por que se n’assabente l’agressor i li pegue”

“Si s’assabenten que ho has contat pots ficar-te en problemes”

“Els delators sempre acaben cobrant”

“No convé ficar-s’hi per no eixir-ne malparat”

“És millor estar amb el més fort.”

No obstant això, l’anàlisi dels discursos sembla apuntar altres raons, més preocupants, que condicionen el silenci i la no-implicació dels actors, és a dir, la diversió o el morbo que genera la violència. Este factor és assumit obertament pels estudiants, amb un discurs menys condicionat pel manteniment de la seua posició social com a grup i subjecció a les normes del que es considera “políticament correcte”. Així, els estudiants admeten que “gaudixen” o “riuen amb la situació.”

“Ens divertim amb el que veiem”
“La majoria es divertixen quan veuen que fan la guitza a un altre”
“Riem de la situació.”

D'altra banda, este component de morbo i d'aprovació de la violència sembla estar present, tot i que de manera velada, en el discurs dels professors. De fet, tal com s'ha assenyalat anteriorment, l'anàlisi dels discursos dels diferents actors sobre la víctima i l'agressor sembla apuntar a una certa complicitat d'estudiants i de professors amb l'agressor al qual es presenta com a víctima de les seues circumstàncies i una violència latent, expressada a través d'un llenguatge pejoratiu, contra la figura de la víctima, que representa allò “diferent”, i, per tant, qüestiona les estructures d'allò assumit socialment com a “normal” (Foucault, 1980). Així doncs, el testimoni està canalitzant, a través de la figura de l'agressor, la violència i la repressió de la diferència.

“No saben defensar-se”
“Tenen trets físics com ara grassos, lletjos,...”
“Són diferents dels agressors”
“Quasi sempre són xics que no tenen amics”
“Són més callats”
“Són introvertits”
“Són marginats”
“Són diferents de la resta”
“Són diferents en la manera de ser i comportar-se”
“Estan menys desenvolupats físicament”
“Són menys musculosos.”

Els professors, davant la pregunta sobre les raons dels testimonis per a no intervenir-hi, al·ludixen tant a característiques pròpies del període evolutiu dels alumnes com a raons que cal situar en el context social general en què vivim.

“Els companys són testimonis de la situació”
“La pressió del grup és la responsable de l'existència del testimoni”
“El lideratge de l'agressor manté el grup de testimonis”
“El testimoni és el reflex d'una societat deshumanitzada”
“Els testimonis no tenen empatia”
“Els joves es renten les mans perquè els seus pares també ho fan.”

Un altre aspecte d'interés i que s'ha plantejat, especialment, en el discurs de les famílies, és que el paper del testimoni és també un rol que els estudiants aprenen dels pares i, en general, d'una societat fortament individualista, en què predominen els plantejaments egoistes.

“Assumixen el valor social de no ficar-se en embolics”

“Els joves no hi intervenen perquè imiten el comportament dels adults”

“Els valors que transmetem en la família sovint reforcen la figura del testimoni”

“No diuen res perquè no creuen que els adults puguen solucionar el problema.”

4.2.3. Les causes de l'assetjament escolar: factors desencadenants i condicionants

En els grups de discussió no s'han debatut de manera directa les causes que generen o conduïxen a la situació d'assetjament escolar, sinó que les causes s'han analitzat amb relació al triangle “*agressor-víctima-testimoni*” al qual s'ha fet referència en l'apartat anterior. No obstant això, de l'anàlisi d'estes figures i dels condicionants de les seues conductes és possible identificar, com a mínim, alguns elements que puguen estar subjacent en els casos d'assetjament escolar:

- Cicles evolutius
- Entorn social
- Estructures de valors
- Variables socials
- Entorn familiar

La influència dels *cicles evolutius* i, especialment, de l'adolescència, és un factor considerat, especialment pels professors, tot i que també per les famílies, quan examinen les causes de les situacions d'assetjament escolar. És interessant, però, assenyalar que, en general, s'associen problemes lligats a una “*adolescència difícil*” a la figura de la víctima i no a la de l'agressor, quan en l'anàlisi figura de l'agressor, en els discursos dels actors, s'ha destacat la influència de l'entorn com a condicionant de la seua situació agressiva.

L'*entorn social* condiona de manera directa i indirecta la problemàtica del *bullying*. En general, és en el discurs de les famílies en el qual s'ha atorgat més importància a la influència

de l'entorn social i, especialment, als mitjans de comunicació i, la televisió, en concret, com a incitador de conductes agressives i “normalitzador” de patrons violents. Este factor també és apuntat pels professors, si bé, estos fan més referència a la influència indirecta de l'entorn social com a generador d'un conjunt de valors que afavorixen les conductes egoistes i agressives.

D'altra banda, professors i famílies apunten també a la influència de l'*estructura de valors* de la societat actual com a generadora d'agressivitat. Un element important és la generalització de la violència com a espectacle i la repressió de la diferència i la “debilitat” associada amb la no-violència o no-agressivitat. Des del punt de vista de la família, els professors han donat “*massa confiança als alumnes*”, la qual cosa, tot i que per una banda ha permés un diàleg més obert amb els estudiants, també ha derivat en una situació de falta de disciplina. Sens dubte, tal com es comentarà més endavant en les línies d'actuació, el reforç de la figura del professor és un pas necessari en el control de les situacions d'assetjament i violència i protecció de la víctima.

Els discursos de professors i famílies també apunten a *variables socials* com a factors condicionants de les situacions d'assetjament escolar. Estes “*variables socials*”, que no són especificades en bona part dels casos, estan lligades, principalment, a problemes en l'entorn familiar i més en general, al marc sociocultural que determina les estructures de valors i pautes de conducta. Els casos d'assetjament en l'escola són, en gran mesura, un reflex de la violència latent en una societat fortament atomitzada i predatòria, que es mostra amb més cruïsa allà on no s'imposen mecanismes de control o la màscara d'allò políticament correcte.

“Pertanyen a contextos socials problemàtics”

“Repetixen en l'institut els comportaments violents de fora del centre”

“Fan el que veuen al seu voltant, en la família, en el barri, en la televisió,....”

L'*entorn familiar* és, una altra vegada, destacat en el discurs dels diferents actors en la generació de patrons de conducta d'assetjament. En general, i tal com s'ha esmentat ja, professors i famílies sostenen que els agressors procedixen, ja siga de famílies fortament desestructurades, ja siga de famílies que dediquen poc de temps als seus fills. Així mateix, la

sobreprotecció sembla influir en l'absència de límits ètics en els comportaments dels fills, que poden derivar en conductes agressives contra altres companys.

“Pertanyen a contextos socials problemàtics”

“Són estudiants que patixen una situació clara d'abandonament”

“No tenen cap control familiar”

“Estan moltes hores al carrer amb males companyies”

“Les famílies no valoren la importància de l'escola”

“Les famílies justifiquen els comportaments del fill.”

L'annex IV recull els mapes conceptuals relatius a les causes i els condicionants dels casos de *bullying*.

4.2.4. Distintes manifestacions del maltractament

Del discurs d'estudiants i de famílies es desprén que els tipus de maltractament més comuns són els insults, si bé, també s'apunten altres tipus de maltractament més subtils com ara el xantatge i les mentides, o fins i tot agressions físiques, com ara pegar o molestar. Els estudiants identifiquen en el seu discurs patrons diferenciats clars del tipus d'assetjament exercit per xics i l'exercit per xiques. Així, mentre que les xiques que exercixen el maltractament ho fan mitjançant l'insult, la propagació de boles i mentides i l'aïllament de la víctima, les agressions exercides per xics inclouen, sovint, agressions físiques.

*“Les **xiques** diuen mentides perquè tots se les creguen i deixen de ser amics de l'altre”*

*“Les **xiques** procuren que no tinguin amics”*

*“Moltes vegades les **xiques** fan molt de mal pels comentaris que fan”*

*“Els **xics** solen pegar o molestar físicament ... espantar-los, fer-los caure a terra...”*

*“Els **xics** els insulten davant tot el grup”*

*“Els **xics** els obliguen a fer coses per a ells com ara demanar-los diners o que els facen deures, ...”*

Estos patrons de maltractament responen a la divisió de rols socials i a la reproducció de patrons de conducta d'homes i de dones que presenten formes d'exercir la violència diferenciades. Tot i que, generalment, són les agressions físiques les que generen major alarma social, les formes més subtils de violència poden ser, fins i tot, més perjudicials, ja que

resulten més difícils de detectar i, per tant, es poden mantenir durant períodes més perllongats, sotmetent la víctima a una situació continuada d'estrés i ansietat i, d'altra banda, generen una atmosfera de desconfiança al voltant de la víctima que no té proves concretes per a acusar els seus agressors.

4.2.5. Línies d'actuació

Una vegada analitzada la situació i presentades les diferents visions i els discursos que interactuen i definixen la problemàtica del *bullying*, van ser invitats els col·lectius que hi van participar a aportar possibles vies de solució als conflictes plantejats. Amb això es pretenia, d'una banda, identificar les solucions apuntades pels diferents actors i, d'una altra banda, afavorir el diàleg entre els diversos col·lectius perquè s'arribi a solucions pactades i consensuades pel conjunt d'actors implicats.

L'anàlisi dels discursos ha permès identificar els següents tipus de mesures i línies d'actuació per a controlar els casos de *bullying*. Les mesures proposades es dirigeixen tant a l'acció sobre les causes per a tractar de reduir la seua influència en l'entorn com al control de les seues conseqüències i a la introducció de mesures de vigilància, protecció i resolució del conflicte abans de l'assetjament. Les línies apuntades es poden agrupar en:

- Mesures disciplinàries
- Intervenció tutorial
- Educació en valors
- Mesures de protecció i vigilància
- Canvis en institucions educatives
- Canvis en el marc legislatiu
- Implicació dels actors rellevants
- Atenció a víctimes i agressors.

Les **famílies** destaquen en el seu discurs la necessitat d'establir mesures disciplinàries que apunten a l'aïllament dels agressors, mitjançant canvis de grup i de centre, i la iniciació d'expedients disciplinaris.

“Haurien d’existir centres especialitzats per als xics que assetgen o cometen actes de violència”
“Traslladar els alumnes violents a centres especials”
“Canviar la legislació actual per a agilitar les denúncies d’assetjament en el centre”
“Iniciar immediatament expedients disciplinaris.”

A més, són també les famílies les que, en major mesura, assenyalen la necessitat d’intervenció a través de l’establiment d’actuacions clares i explícites davant estos casos, com també la creació de serveis d’atenció especialitzada dirigida a les víctimes ens els mateixos centres.

“Accions fermes contra els agressors”
“Protocols d’actuació ben definits en els centres”
“Cal ensenyar els adolescents a lluitar contra la llei del silenci”
“Haurien de fer-se procediments per a denunciar els casos d’assetjament que garantisquen l’anonimat de qui denuncia”
“Millorar l’atenció psicològica als xics que patixen assetjament.”

Per part dels **docents**, emfatitzen la necessitat d’implicar les famílies en la resolució dels casos d’assetjament i afavorir el diàleg professorat-famílies. També s’assenyala que cal que la família reforce i done suport a l’actuació del professor o professora en els casos d’assetjament.

“És important comptar amb les famílies per a solucionar el problema”
“Fer més estreta la relació amb les famílies,...., incorporar-les als centres”
“Les famílies han de donar suport a les actuacions del professorat davant els casos de violència”
“Les famílies han de donar suport als professors en les seues decisions.”

Un altre element emfatitzat pel professorat és la necessitat d’introduir canvis en el sistema educatiu i afavorir l’educació en valors en conjunció amb les famílies. S’insistix especialment en el disseny d’un ensenyament més individualitzat, en què els centres tinguen més autonomia per a actuar i intervenir en casos d’assetjament i que reforce valors com ara la disciplina i la convivència.

“Convertir el tema de la convivència en un eix transversal ”
“Plantejar-se com a tema que cal treballar en tots els cursos la millora de la convivència”
“Reforçar els valors com a continguts d’aprenentatge”
“Major autonomia dels centres per a dissenyar les actuacions.”

Les tutories són per als docents un element central en la prevenció dels casos de violència i d'assetjament a través de la resolució de conflictes mitjançant el diàleg amb professors i el treball de la disciplina i la convivència. La implicació de les famílies i d'altres institucions és una de les propostes clarament emfatitzades pels professors.

“Major atenció a les tutories individuals”
“Dedicar sessions de tutoria a la millora de la convivència”
“Crear les tutories pares/alumnes supervisades pel tutor”
“Crear les figures dels mediadors en els centres”
“Introduir els professionals de serveis socials en els centres.”

Este èmfasi en l'actuació coordinada és també un reflex de la impotència i desprotecció a què s'enfronten els professors, la qual cosa, al seu torn, està directament unit a la pèrdua de poder i autoritat de la figura del professor que s'ha assenyalat, que apareix camuflada tant en el seu discurs com en el de la resta d'actors implicats.

“Unificar les actuacions del professorat davant les situacions de violència”
“Donar més autoritat als tutors”
“Millorar la imatge social del professor”
“Reforçar la figura del professor”
“L'administració hauria de donar més suport al professor davant estos temes.”

De fet, els **estudiants** reconeixen en el seu discurs la necessitat de reforçar la figura del professor per a prevenir i controlar els casos d'assetjament, com també establir mesures disciplinàries contra els agressors, que inclouen el canvi de centre, l'expulsió o l'aïllament dels agressors en institucions o centres especialitzats. També s'apunta la necessitat d'un major control i vigilància en els centres.

“Parlar amb els professors del que passa perquè ho solucionen”
“Cada vegada que siguem testimonis d'alguna cosa, dir-ho al tutor”
“Expulsar els que assetgen altres companys”
“Fer fora de l'institut els que munten bronquina o assetgen”
“La solució és expulsar-los del centre”
“Hauria d'haver-hi policia en els centres, sobretot a l'entrada”
“Contractar gent en els centres perquè vigilen.”

Pel que fa a les mesures de prevenció, els estudiants coincidixen amb els professors a reforçar la relació entre professors i família, i la necessitat que les famílies donen suport a l'actuació dels professors. Els estudiants perceben, doncs, amb claredat, la falta d'autoritat de la figura del professor, que conduïx a la indisciplina en els centres i que reduïx la seua capacitat d'actuació davant els casos d'assetjament.

“Les famílies haurien d'ajudar els professors”

“El cap d'estudis i el tutor haurien de parlar amb les famílies dels agressors”

“Els professors haurien d'intervenir-hi per a solucionar estos temes”

“Els professors haurien d'estar més pendents dels problemes.”

Tant ens els discursos dels **estudiants**, com en els dels **docents** s'ha recollit també la postura derrotista que la problemàtica del *bullying* “no té solució”, la qual cosa pot, també, en part, justificar el desinterés i la no-implicació d'alguns actors que donen la batalla per perduda.

Estudiants: *“No es pot fer res per a solucionar-ho”*

“Ningú pot fer-hi res.”

Professorat: *“Els centres no podem fer res per a solucionar el bullying”*

“Els professors no tenim recursos per a afrontar els casos de bullying.”

CONCLUSIONS

5. CONCLUSIONS

Els resultats relatius a les preguntes que indagaven la valoració del **clima de convivència** dels centres escolars de la mostra posen de manifest que este és bo. Tots els col·lectius manifesten que les seues relacions són positives. L'ordre del centre és una de les dimensions millor valorades, com també l'adequació i el coneixement de les normes. Dins esta valoració positiva general, els docents són els que mostren nivells més elevats de satisfacció, els estudiants els menys satisfets i les famílies se situen en una posició intermèdia.

No obstant això, hi ha alguns aspectes que es valoren pitjor i que, per tant, haurien de ser objecte prioritari en els plans de millora de la convivència. La participació és un d'ells. Els estudiants, sobretot, però també el professorat, reconeixen que no es facilita tant com convindria la participació de l'alumnat en l'elaboració de les normes del centre. L'altra assignatura pendent es referix a la coherència en la pràctica docent. S'admet per part de tots els col·lectius enquestats que el professorat no sempre manté el mateix criteri a l'hora d'aplicar les normes. També es critica que de vegades hi ha conductes que es viuen com a favoritismes envers determinats alumnes.

Estos resultats són totalment coincidents amb els d'altres estudis (Martín, Rodríguez i Marchesi, 2003,2005, Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid, 2006, Ararteko 2006).

Ja en esta primera dimensió s'observa una tendència que reapareix en molts altres resultats: el tercer cicle d'educació primària és el període escolar, dels que hem estudiat en este treball, en què hi ha un millor clima de convivència, tot i que, en el cas específic del maltractament entre iguals, hi augmenten les víctimes, com comentarem més endavant.

És interessant el fet que tant les alumnes com les professores valoren millor que els seus companys els diversos indicadors del clima escolar. Això pot ser causat pel fet que elles es veuen menys implicades en problemes de convivència o que són menys crítiques en les seues valoracions.

Les respostes d'esta primera part de l'informe també posen de manifest que en els centres ha augmentat la presa de consciència sobre la importància de preocupar-se i ocupar-se de manera intencional i planificada de la convivència escolar. Els docents d'este estudi han atribuït als diversos problemes de convivència més importància per al funcionament del centre de la que li donaven fa cinc anys i, sobretot, en el cas dels abusos entre alumnes (Defensor del Poble 2000) i similar a la que en este mateix any els han atorgat els professors i les professores de la Comunitat de Madrid (Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid, 2006) i del País Basc (Ararteko, 2006). D'altra banda, han contestat majoritàriament que hauria d'haver-hi programes de millora de la convivència en tots els centres. No obstant això, alguns dels programes que s'han mostrat més útils per a esta finalitat, com són els de mediació i els d'alumnes ajudants, són encara molt escassos. Potser això haja de ser una de les prioritats en el futur.

Que el professorat estiga més conscienciat sobre la importància dels conflictes de convivència no significa, però, que crega que estos han augmentat. De fet, les opinions estan molt dividides respecte d'això i el mateix ocorre amb les famílies.

D'altra banda, ni els docents ni les famílies consideren que l'Administració educativa estiga suficientment preocupada pels temes de convivència i, sobretot, creuen que la seua política en este camp no està resultant eficaç. Esta opinió, que òbviament no deixa de ser un indicador d'eficàcia percebuda i no necessàriament del que l'administració està fent realment, tanmateix hauria de fer reflexionar els responsables educatius sobre les seues actuacions.

Pel que fa a les situacions de **maltractament entre iguals**, la principal conclusió és que la incidència trobada en els centres de la Comunitat Valenciana és similar a la de la resta dels estudis que es prenen com a referent de comparació en estes conclusions. Si es compara amb

els estudis del Defensor del Poble o de l'Ararteko, l'ocurrència pot semblar major en el cas de la Comunitat Valenciana, però cal recordar que en este cas estan els alumnes de 3r cicle de primària que en els estudis anteriors no estaven inclosos. La comparació amb l'estudi del Defensor del Menor de la Comunitat, en el qual la mostra era dels mateixos períodes escolars, posa de manifest resultats similars.

Resulten molt interessants els resultats del 3r cicle de primària, en què la incidència de víctimes és major que la dels altres dos cicles (1r i 2n de l'ESO) en sis de les catorze conductes, però en el cas dels agressors i de les agressores i dels testimonis, el nivell d'incidència és menor. No és fàcil interpretar esta disparitat de criteri entre els distints col·lectius, però caldria tenir en compte que les víctimes són el millor indicador de la incidència. Ells i elles són qui patixen el maltractament. Qui agredix pot fer-ho a més d'una víctima i això justificaria el desfasament entre les dades i, pel que fa als testimonis, d'una banda molts d'ells poden presenciar una mateixa situació de maltractament, com també, pr contra, pot haver-hi vegades en què això els passe desapercbut. Pel que fa a les diferències entre els cicles de l'ESO, en el cas de les víctimes, com ocorre en altres investigacions, quan hi apareixen diferències, mostren un major nivell en el primer cicle.

D'altra banda, és fonamental cridar l'atenció sobre l'enorme diferència que hi ha en els nivells d'incidència depenent de la categoria a què es referixen els i les alumnes. Quan contesten en els nivells "molt poques vegades", "de vegades", els percentatges són elevats, però quan es referixen a les freqüències "sovint" i "sempre", el percentatge és molt inferior. Si atenem a estes últimes dades, que són les que reflectirien una situació de maltractament greu, la imatge és molt menys negativa, sense que per això calga llevar importància al problema.

Els resultats trobats mostren, igual que en el cas de la incidència, una coincidència amb la resta de les investigacions pel que fa a la influència del gènere. En aquelles manifestacions en què hi ha diferències, aproximadament en la meitat dels casos, són sempre més el nombre d'homes implicats, tant com a víctimes com en el paper d'agressors. L'única excepció és la madiença que és més comuna en les alumnes. Una dada nova és aportada pel resultat que mostra que és més habitual que els xics agredisquen els xics i les xiques siguen agredides per xiques.

Tot i la importància que últimament es dóna a l'ús dels mòbils i d'internet en el maltractament, segons l'alumnat són pocs els casos en què el maltractament es duu a terme a través d'estos mitjans. En qualsevol cas, això no li lleva importància ja que este tipus de situacions, per la seua reiteració, per la capacitat de ser difoses a un gran nombre de persones i per la possibilitat d'anonimat que oferixen augmenten molt el dany a la víctima.

Este estudi confirma el fet que els amics i les amigues són el principal recurs en cas de maltractament. Són aquelles persones a les quals en tot cas se'ls conta el problema i les que presten ajuda. Per això seria tan important posar en marxa més programes d'alumnes ajudants en què els propis pares actuen com a mitjà de suport.

El que és preocupant és que també en este treball hem trobat que hi ha moltes vegades en què els docents no s'adonen que s'estan produint situacions de maltractament. Potser això tinga a veure, d'una banda, amb el fet que sembla que en molts casos les agressions es produïxen en llocs en què els docents no estan presents i, d'una altra banda, que els mateixos estudiants reconeixen que, de vegades, no ho conten al professorat perquè no volen ser delators o perquè els fa por que això els conduïska a convertir-se en víctimes. Una de les actuacions que seria fonamental en els centres escolars és treballar l'educació emocional i moral perquè els estudiants se senten responsables del benestar dels altres i atribuïsqen al maltractament la transcendència que, de fet, té.

És molt interessant la imatge que apareix en els grups de discussió de la víctima i de l'agressor. Sembla que s'atribuïx a la víctima una sèrie de característiques que no la fan simpàtica als ulls dels altres. Tot i que no es justifica el maltractament, sembla que "s'entenga", cosa que resulta summament perillosa. Els trets de la víctima, que, segons el parer dels participants en els grups de discussió, poden estar en l'origen de la seua situació són majoritàriament d'origen personal, mentre que en el cas de l'agressor se situen les causes en el context familiar i social. Moltes d'estes idees reproduïxen alguns dels mites més perillosos i no fonamentats sobre el maltractament (Del Barrio i altres, 2006).

També és important prestar atenció a la importància de les dues característiques que han mostrat correlacionar el fet de veure's implicats en situacions de maltractament: la falta d'amics i el fet de no considerar-se bon estudiant. És fonamental insistir en el fet que no es tracta de determinismes i que potser que estos factors siguen tant causa com conseqüència del maltractament. El més probable és que es tracte d'un pervers cercle, més que d'una relació lineal. És essencial, per tant, atendre al desenvolupament social de l'alumnat i prevenir les dificultats d'aprenentatge que poden contribuir al seu desajustament escolar.

Pel que fa als **conflictes entre docents i alumnat**, els resultats de l'estudi coincidixen, com en el cas del maltractament, amb els de la resta d'investigacions que s'han comentat. Apareix clarament que el problema de la disrupció és la conducta que l'alumnat duu a terme més sovint. Tanmateix, les agressions a professors són poc freqüents, d'acord amb les seues pròpies respostes. Este resultat contrasta de manera cridanera amb la imatge que sovint es transmet sobre la situació dels centres.

D'altra banda, convindria fer èmfasi en el resultat que posa de manifest que els mateixos docents reconeixen tenir conductes envers els seus estudiants que estos viuen, sens dubte, com a agressió: ridiculitzar, tenir mania, intimidar amb amenaces o fins i tot insultar. Per molt esporàdics que siguen estos comportaments, tal com es comprova en la seua baixa incidència, és evident que són totalment inadequats en termes absoluts i, més encara, quan vénen d'una figura educativa.

Este tipus de conflictes són bastant infreqüents en tots els cicles, però més en el cas de l'etapa de primària. Este resultat coincidix amb les dades dels diversos indicadors del clima de convivència. Els centres d'educació primària semblen gaudir, doncs, d'una situació menys conflictiva.

Els resultats de la investigació deixen clar que ni les famílies ni els mateixos docents consideren que ells tenen la responsabilitat dels conflictes. Per contra, els atribuïxen en ambdós casos a l'excessiva permissivitat de les famílies i al fet que els alumnes actuals no respecten l'autoritat. Sens dubte, estos factors tindran importància. No obstant això, crida

l'atenció que es preste tan poca atenció a altres aspectes propis de la responsabilitat educativa del centre, que, sens dubte, també influïxen en el clima de convivència escolar.

Pel que fa al tipus de solucions que s'adopten quan es plantegen conflictes, els docents consideren que es resolen amb justícia, però les famílies hi són bastant més crítiques. Quant a les actuacions concretes que es posen en marxa, en el cas del maltractament s'utilitza el diàleg amb aquelles conductes que són "aparentment" menys greus. En la resta, juntament amb el diàleg, s'imposen sancions per part del professorat o de la direcció. És poc habitual expulsar els alumnes i les alumnes del centre. I encara ho és menys recórrer a la policia i a la via judicial. Podem dir, per tant, que els centres encara tenen recursos interns per a afrontar els problemes.

Tanmateix, el recurs a la via judicial és cada vegada major. Esta via és considerada poc adequada per part dels docents, però moltes famílies en canvi creuen que és convenient acudir als tribunals. Potser perquè no creuen que els centres estiguen sent capaços d'afrontar alguns problemes. Això hauria de fer replantejar-se tant als col·legis com als instituts, i també a la mateixa administració, les respostes que fins ara s'hi han oferit.

També els mitjans de comunicació haurien de revisar el seu paper en este camp. Si bé les famílies creuen en un percentatge elevat que han contribuït a donar la importància elevada que, de fet, tenen, als problemes de convivència, esta opinió no és compartida pels docents. D'altra banda, ambdós col·lectius coincidixen en el fet que la imatge que es transmet de la convivència en els centres escolars està molt distorsionada. Els mitjans de comunicació podrien contribuir a no augmentar l'alarma social i a no donar més publicitat a algunes conductes que podrien ser més imitades per altres estudiants. D'altra banda, també seria convenient que difongueren amb la mateixa intensitat les experiències de centres que estan tenint èxit a l'hora de tallar i d'ensenyar els seus estudiants a conviure.

Els resultats de l'estudi aporten una altra conclusió clara: el fet que les representacions que els docents, l'alumnat i les famílies d'un mateix aspecte de la realitat diferixen notablement. Pot ser que esta disparitat en la comprensió dels problemes pugua ser una dificultat a l'hora de planificar i desenvolupar actuacions de millora de la convivència. La intervenció hauria de

començar aleshores per garantir espais en què els tres col·lectius puguin analitzar conjuntament estos temes.

Finalment, hi ha una dada en l'estudi a la qual convé prestar atenció. Tot i que les famílies estan contentes amb els centres en què estan escolaritzats els seus fills i filles, tant elles com els docents creuen que l'educació ha empitjorat en els últims anys. Esta opinió és mantinguda per més del 80% del professorat, la qual cosa resulta preocupant. Quan es comparen els resultats d'este estudi en esta pregunta amb altres en què s'ha plantejat la mateixa qüestió, es comprova que el grau d'insatisfacció és igual al de la Comunitat de Madrid, 2006), però clarament superior al del País Basc (Ararteko, 2006). Òbviament, no pot deduir-se de les dades que esta imatge negativa de l'evolució del sistema escolar estiga causada pels problemes de convivència. Sens dubte, no és així, ja que altres treballs mostren que tant docents, com famílies i estudiants tenen una complexa representació dels factors que influïxen en la qualitat de l'ensenyament (Marchesi i Monguilot, 2000; Marchesi, Lucena i Ferrer, 2006). No obstant això, sembla probable que sí que siga una de les preocupacions que pese en esta visió pessimista. Allò que, sens dubte, posa de manifest esta dada, és que és urgent impulsar mesures que contribuïsquen a la millora de l'educació per a canviar la valoració tan negativa que es desprén d'estos resultats.

REFLEXIONS AMB RELACIÓ A L'INFORME

6. REFLEXIONS AMB RELACIÓ A L'INFORME

A continuació, exposarem les conclusions a què ha arribat esta institució després d'analitzar l'estudi elaborat per la Fundació Santa María-IDEA, transcrit íntegrament en els apartats precedents, i que constitueixen el fonament de les recomanacions amb què finalitzarem el present informe especial.

El present treball té com a objectiu conèixer la situació dels centres escolars d'educació primària i secundària de la Comunitat Valenciana pel que fa als conflictes de convivència i especialment quant als problemes de maltractament entre iguals per abús de poder (*bullying*). Precisament, una de les primeres conclusions que cal extraure de la lectura de l'informe elaborat per l'equip d'investigació és la necessitat de no confondre els denominats “conflictes de convivència en centres escolars” amb el “maltractament entre iguals”.

Així, el conflicte de convivència no ha de constituir, necessàriament, una hipòtesi de maltractament entre iguals; és més, d'acord amb les dades obtingudes per l'estudi, hem de partir de la idea que “**el conflicte**” és un element essencial de la vida, una oportunitat d'aprenentatge. El conflicte és necessari per a desenvolupar-se. L'objectiu no és tant evitar els conflictes sinó resoldre'ls de manera que permeten créixer als individus que constitueixen la comunitat escolar. Com destaca en la seua part introductòria el mateix informe, la convivència és una realitat que supera la mera absència de conflictes; la convivència remet a la qualitat de les relacions interpersonals que s'han construït en l'escola i que dóna lloc a un determinat clima escolar que, al seu torn, influïx sobre estes. Una conseqüència de tot això és que la

resolució dels “conflictes de convivència” passa per assolir un “bon clima escolar”, el qual resulta fonamental a l'hora d'aconseguir la prevenció del maltractament, a través de la promoció de l'aprenentatge de comportaments prosocials.

6.1. La convivència en els centres escolars

En relació amb esta qüestió, resulta interessant comprovar que la majoria dels implicats en l'àmbit escolar (alumnat, docents i famílies) perceben i, el que és potser més important, transmeten una imatge positiva del **clima de convivència** escolar. D'esta manera, la majoria de l'alumnat té una imatge positiva del clima de convivència en el seu centre educatiu (el 62% de l'alumnat considera que en el seu centre escolar existix ordre i el 66% creu que els docents hi mantenen l'ordre). Per la seua banda, els docents manifesten una opinió més positiva que la de l'alumnat, sobretot en l'etapa d'educació primària. En definitiva, l'ordre en els centres educatius resulta molt satisfactori, com també les relacions amb els seus col·legues i amb els estudiants. Finalment, també les famílies (82'2%) mantenen una visió positiva del clima de convivència en les escoles i de les normes de convivència, tant pel que fa a la seua adequació com al seu grau de coneixement.

Tanmateix, este percentatge baixa quan es tracta de la imatge que els col·lectius presenten sobre la participació dels alumnes en els processos d'elaboració i aplicació de les **normes**. Així, el 49,7% de l'alumnat afirma que es tenen en compte les seues opinions per a resoldre els problemes que sorgixen en el centre escolar i el 49,1% afirma que les normes han estat elaborades conjuntament per professorat i alumnat.

Quant a l'aplicació d'estes normes de convivència, l'alumnat se'n sent al marge i no percep que s'apliquen de manera objectiva, ja que, tot i que el 49,3% considera que les normes s'apliquen a tots per igual i el 51,5 % considera que els criteris d'aplicació de les normes són sempre uniformes, el fet cert és que la meitat de l'alumnat considera escassa la seua participació en l'elaboració de les normes del centre i en esta mateixa proporció considera que existix arbitrarietat per part dels professors en l'aplicació d'esta normativa, i els acusa, de vegades, de mostrar favoritismes en la seua conducta.

De la mateixa manera, també es percep alguna diferència entre centres públics i privats-concertats quant a la participació en l'elaboració de les denominades “normes de convivència”, i destaquen els centres públics en les enquestes com a institucions on s'elaboren les normes conjuntament amb l'alumnat i on se'ls dóna més participació en la resolució de problemes i on els docents tenen menys conductes de favoritisme.

En relació amb l'opinió manifestada pel professorat, i centrant-nos en els problemes que alteren el clima de convivència, el conflicte que més els preocupa per la seua influència en el funcionament del centre són les **conductes disruptives**, els actes d'indisciplina en classe (88,5%) encara que el segueixen, molt de prop, “les males maneres i agressions d'alumnes a professors” (83,6%) i els “abusos entre alumnes” (83,3%). Estes dades resulten similars a les obtingudes per altres estudis realitzats amb anterioritat i ha de considerar-se una dada positiva que el maltractament entre iguals preocupe al professorat tant com la violència que es dirigeix a ells mateixos. D'altra banda, cal destacar les conductes que els docents reconeixen tenir envers els escolars i que estos viuen, sens dubte, com una agressió cap a ells: ridiculitzar, tenir mania, o fins i tot insultar. Per molt esporàdics que siguin estos comportaments, que ho són segons demostren les enquestes, resulten totalment inadequats, sobretot quan vénen d'una figura educativa.

En allò referent a l'opinió de les famílies, l'anàlisi de l'estudi epidemiològic permet extraure dues conclusions: en primer lloc, que les famílies valoren molt positivament la comunicació amb els centres escolars en temes relatius a la marxa dels seus fills, a través de l'acció tutorial, i afirmen que se'ls comunica ràpidament si existix qualsevol problema de relació amb els seus fills; en segon lloc, que la percepció de les famílies sobre l'augment dels conflictes en l'àmbit escolar no és tan elevada com podria deduir-se de la imatge transmesa pels mitjans de comunicació social. Així, quant a la pregunta de si actualment s'ha incrementat la conflictivitat, les famílies enquestades es mostren molt dividides, ja que el 29,9% creuen que sí que hi ha més conflictes ara que abans, mentre que el 38,6% creuen el contrari (el 31,5% s'hi mostra indiferent). En els grups de discussió, tots els col·lectius implicats van constatar el sentiment estés en la societat que la convivència en els centres s'ha deteriorat en els últims anys, però cap no reconeix que en el seu centre es produïx esta deterioració, i pensen que pot ocórrer en altres centres i, sobretot, consideren que el tractament mediàtic que es dóna al tema

és el principal causant de la situació actual. Finalment, hi constatem que la valoració del clima de convivència és especialment positiva per part de tots els col·lectius d'educació primària.

Una vegada analitzada la visió que les parts més directament implicades en la comunitat educativa manifesten sobre la convivencialitat, l'estudi analitza i oferix unes dades de màxim interès sobre les mesures que poden coadjuvar a millorar el clima de convivència escolar.

D'esta manera, i quant a les activitats desenvolupades en els centres per a millorar el clima de convivència, la majoria de docents (el 93,7%) considera que "tot centre hauria de tenir un programa específic de convivència". No obstant això, resulta cridaner comprovar que només la meitat (el 50,2%) afirma que participa en els programes de convivència desenvolupats en els seus centres. Davant la pregunta de com perceben l'existència d'òrgans específics de convivència (comissions de convivència), el 68,9% els considera òrgans fonamentalment sancionadors, i subjau una crítica a estes comissions, ja que haurien de complir una funció més preventiva, com ara coordinar mesures per a millorar la convivència escolar.

Els directors i les directores dels centres docents, davant la pregunta de què fan per a millorar la convivència en el seu centre, destaquen els plans d'acollida a nous alumnes i els criteris d'agrupament d'alumnes, però al mateix temps advertixen que s'utilitzen poc els programes de mediació (10,7%) i d'alumnes ajudants (11,8 %), uns programes que, des d'esta institució, valorem com un important instrument a l'hora de resoldre, fins i tot, petits conflictes i una pràctica altament educativa que fomenta valors de tolerància i respecte.

Hem de destacar la importància que les famílies donen a l'acció tutorial, ja que el 92,4% de les famílies està d'acord que el contacte amb el tutor/a els permet estar al corrent de la situació del seu fill/a. També resulta rellevant la insuficient participació de les famílies en els processos d'elaboració i aplicació de les normes de convivència, i la falta de coneixement de la vida interna en els centres escolars, ja que el seu nivell d'incidència és molt inferior a la resta dels col·lectius de la comunitat escolar, el que fa pensar que les famílies no estan ben informades de la situació, i que s'han de promoure activitats per a estrényer llaços de comunicació entre l'escola i les famílies.

En este apartat analitzem, en últim lloc, el paper exercit per l'Administració educativa, i podem concloure que els diferents agents implicats en la construcció del “bon clima escolar” no transmeten una imatge positiva de la intervenció de l'Administració, sobretot en el cas del professorat. Així, només el 19,1% de docents percep que l'Administració està preocupada pels problemes de convivència en el seu centre escolar i es reduïx al 4,3% quan se'ls pregunta si la política de l'Administració és eficaç per a millorar la convivència. Les famílies són més positives en esta valoració, ja que el 41,4% considera que es preocupa de la convivència en els centres i el 21,3 % considera que la gestió és eficaç. Estes tendències són semblants a estudis similars portats a terme en altres comunitats autònomes.

6.2. Els conflictes en els centres escolars

6.2.1. El maltractament entre iguals per abús de poder

Una vegada analitzat el clima de convivència dels centres escolars, l'informe centra la seua atenció en el que resulta una de les seues cares oposades i que constituïx, al mateix temps, l'objecte essencial del present informe especial, això és, el maltractament **entre iguals** per abús de poder.

Com no podia ser d'una altra manera, l'estudi permet concloure que la casuística, des del punt de vista de la morfologia que adopta el maltractament, és molt rica i variada, ja que cada una de les maneres en què es pot presentar l'assetjament té una **incidència** molt diferent.

En este sentit, resulta essencial destacar que, d'acord amb l'opinió expressada pels tres “agents” involucrats en els episodis de maltractament (víctimes, agressors/es i testimonis), l'ordre d'importància o habitualitat de les conductes seria el següent: primer, l'*agressió verbal* (en les seues tres formes: parlar malament, posar malnoms i insultar); en segon lloc, apareixeria l'*exclusió social* (no deixar participar i ignorar); seguida de l'*agressió física indirecta* (amagar, robar i trencar coses) i l'*agressió física directa* (pegar i les amenaces per a fer por). Més infreqüents són les conductes d'*assetjament sexual: verbal i físic* i, en darrer lloc, per la seua reduïda incidència, trobem les conductes dirigides a *obligar a fer alguna cosa amb amenaces* i *amençar amb armes*. Així mateix, pràcticament no té rellevància l'ús de les

tecnologies de la comunicació (*mòbils i internet*) per a portar a terme situacions d'assetjament, la incidència és molt baixa (l'1,1% contesta que “de vegades” i el 0,7% que “sovint o sempre”).

Cal concloure que en els col·legis i instituts es produeixen totes les classes de maltractament, si bé el nivell d'incidència decau a mesura que augmenta la “gravetat aparent” del maltractament. Com més gravetat, menor incidència. Els insults són, doncs, el tipus de maltractament més comú, però són les agressions físiques les que generen més alarma social; este tipus de violència és exercida pels xics, mentre que les xiques exercixen una forma més subtil de violència mitjançant conductes d'exclusió social que poden ser fins i tot més perjudicials per a la víctima, ja que resulten més difícils de detectar i els agredits no tenen proves per a acusar els seus agressors, i els poden causar danys psíquics de difícil resolució.

Com a novetat respecte d'estudis semblants duts a terme en altres àmbits territorials, hem de destacar que el referit informe es fa extensiu no solament als cursos de l'ESO, sinó que també s'ha enquestat l'alumnat del tercer cicle de primària, i resulta interessant ressaltar que la incidència de víctimes entre els estudiants d'este cicle és major que la dels altres dos cicles (1r i 2n d'ESO). Pel que fa a les diferències entre els cicles de l'ESO, en el cas de les víctimes, que són el millor indicador de la incidència, mostren un major nivell en el primer cicle.

Quant a la taxa d'incidència dels actes de maltractament, resulta interessant destacar que la majoria de qui confessen haver patit agressions de forma continuada (un 25% de l'alumnat) assenyalen que el **perfil de l'agressor** és el d'un company d'aula, que sol ser home. No obstant això, si és xic és més probable que siga agredit per xics i si la víctima és xica, per xiques. El segon perfil d'agressor assenyalat és un grup. En qualsevol cas, l'estudi permet concloure que, a pesar de la imatge social més habitual i de l'alarma social estesa, en realitat les agressions perpetrades per bandes organitzades resulten ser infreqüents, pel que fa a bandes que es barallen entre si, però sí que és una mica més rellevant el fenomen de bandes de fora del centre que molesten els estudiants quan estan sols.

En els grups de discussió formats per representants dels tres col·lectius que conformen la comunitat educativa, es van debatre els perfils dels agents que intervenen en l'assetjament

escolar: víctima, agressor/a i testimonis, i podem destacar les següents característiques de cadascun; a la **víctima** s'atribuïx una sèrie de trets d'origen personal (“són estranys, grossos, lletjos...”) que no la fan simpàtica a la vista dels altres. Estos discursos ens duen a la paradoxa de fer sentir la víctima com si fóra la culpable de la conducta d'assetjament, i per este motiu són incapaces de comunicar la seua situació als familiars ni als docents, ja que tenen vergonya del que els ocorre. Mentre que en el cas de **l'agressor**, les causes se situen en el context familiar i social (“els pares treballen i estan massa temps sols”, “les famílies tenen problemes”, “pertanyen a contextos socials problemàtics...”), i destaquen com a factor de risc el temps que passen els estudiants a casa sense companyia i sense control dels seus pares, que els fan més vulnerables al fracàs escolar i a la falta d'empatia amb els seus companys; la societat ha de plantejar-se adoptar mesures de conciliació de la vida laboral amb la vida familiar per a restituir el clima familiar tan necessari en l'educació dels fills. Tot i que els menors passen massa temps a soles, la societat en el seu conjunt encara no s'ha plantejat la necessitat de variar els horaris de treball, que són la causa central del problema de la soledat dels nens i adolescents, i s'hi dóna una certa sensació d'abandonament i es permet la pràctica d'un oci que no és supervisat pels adults: TV, internet, etc. Resulta curiós comprovar com després de mig segle d'incorporació massiva de les dones al món laboral, encara no s'han produït les modificacions imprescindibles que això requerix, una vegada que s'ha trencat el pacte de segregació de funcions en què estava basada l'organització social.

Finalment, paga la pena destacar el paper que exercix el **testimoni** en la relació víctima-agressor. La pregunta clau seria: per què el testimoni no intervé en suport de la víctima? Els agressors semblen imposar una “lleï del silenci”, de manera que els testimonis solament tindrien dues opcions: unir-se a ells o convertir-se en els seus enemics. Això genera un entorn marcat per la por, en el qual els testimonis esdevenen còmplices perquè tenen por de ser víctimes. També els testimonis repetixen conductes apreses en el context social on predominen conductes egoïstes (“assumixen el valor social de no ficar-se en embolics”).

També cal destacar dues característiques comunes en el perfil de la víctima i de l'agressor: ambdós reconeixen que no tenen amics i que no es consideren bons estudiants. Estos trets són alhora causa i conseqüència de les conductes de maltractament. Per tant, resultarà essencial

atendre al desenvolupament social de l'alumnat i prevenir les dificultats d'aprenentatge per evitar situacions de fracàs escolar.

Així, com que estes circumstàncies constitueixen factors de risc, un determinat sistema de valors podria actuar com a factor de protecció. Des del punt de vista de les famílies, els professors/es han donat “massa confiança als alumnes”, fet que, encara que d'una banda ha permés un diàleg més obert amb els estudiants, també ha derivat en una falta de disciplina. Sens dubte, tal com recollirem en les recomanacions, el reforç de la figura del professor/a és un pas necessari en el control de les situacions d'assetjament i violència escolar i protecció de la víctima. Igualment, una de les actuacions que recomanarem més endavant es referix a l'educació emocional i moral que haurà d'impartir-se en els centres escolars, perquè els estudiants se senten responsables del benestar dels altres i atribueixen a les conductes de maltractament la transcendència que, de fet, tenen.

L'estudi analitzat permet deduir que els alumnes enquestats estableixen que **l'escenari del maltractament** sol ser “els altres llocs del centre”, és a dir, aquells llocs on no es realitzen activitats lectives (menjadors, lavabos i passadissos...), caracteritzats per la menor presència de professorat i, amb això, dotats de menys vigilància, mentre que per als professors ho són les eixides del centre.

Un dels aspectes que presenta més interès, sens dubte, és l'apartat relatiu a les actuacions que desenvolupen els alumnes quan són víctimes d'una situació d'assetjament escolar i, especialment, de les persones a les quals es dirigixen per a contar els seus problemes. De l'estudi es deduïx que els alumnes maltractats solen **demanar ajuda** als amics i rares vegades als orientadors. En sentit anàleg, els alumnes referixen que l'ajuda és prestada pels amics. És a dir, es posa de manifest la importància que els adolescents donen a l'amistat i la necessitat conseqüent d'implantar programes d'alumnes mediadors i ajudants.

En qualsevol cas, resulta significatiu comprovar que es recorre poc a les famílies i encara menys als docents. No obstant això, els alumnes afigen que quan estos actuen solen castigar els qui agredixen. Així mateix, destaca que el 26,8% diu que alguns docents intervenen per a posar fi a l'episodi d'assetjament. En definitiva, el professorat no intervé en la majoria dels

casos de maltractament per desconeixement d'esta realitat (“no hi fan res perquè no se n'assabenten”), i perquè no tenen la confiança dels alumnes. Cal destacar que l'alumnat considera millor informats d'esta realitat els professors d'educació primària que els d'educació secundària.

Una de les dades oferides per l'estudi que resulta més cridanera és l'elevada incidència de les conductes de submissió davant el maltractament. Així, encara que el 63,6% dels alumnes considera que davant un cas de maltractament *caldria dir-ho a un professor encara que ens diguen acuseta*, la resta d'alumnes opta per conductes de submissió (*és millor no defensar-se perquè si no et punxen a tu, cal saber aguantar fins que passe amb el temps, no es pot contar perquè ser acuseta és el pitjor*).

Resulta important, així mateix, destacar que els alumnes traslladen la visió que els estudiants a qui els va bé en els estudis “són menys víctimes i menys agressors/es”; en este mateix sentit, indiquen que qui no es consideren bons estudiants i se senten aïllats de la resta dels seus companys tenen més possibilitats de veure's implicats en el maltractament com a víctimes i com a agressors.

Amb relació a **les mesures que adopten els docents com a resposta al maltractament**, s'observa que responen a dues variables: la forma de produir-se el maltractament i la gravetat aparent de cadascuna de les conductes. Així, les conductes d'agressió verbal i d'exclusió social s'afronten dialogant amb els alumnes implicats, però en els casos d'insult, en un de cada quatre casos, es fa un part (això funciona, sobretot, en tercer cicle de primària i, curiosament, ho porten a terme més les professores que els professors). L'expulsió de classe i la proposta al director/a per a l'expulsió del centre comença a guanyar importància quan ens referim a agressions físiques i obligar a fer coses amb amenaces. A la pregunta de quan es produïx l'expulsió del centre, més de la meitat del professorat entén que es produïx en el cas de l'assetjament sexual físic i l'amenaça amb armes.

6.2.2. Altres conflictes de convivència escolar

A pesar que l'objectiu principal de l'estudi es trobava en l'anàlisi de les situacions de maltractament entre iguals en l'àmbit escolar, l'equip investigador ens va fer veure la necessitat d'ampliar l'estudi a altres formes de conflicte que també es produïxen en els centres escolars. En concret es van estudiar les relacions **entre el professorat i l'alumnat** i es va arribar a les conclusions que comentem a continuació.

En primer lloc, de l'estudi realitzat es desprén que el conflicte que més preocupa al professorat és **la disruptió** (el comportament en l'aula que impedeix fer classe), que molts d'ells viuen amb una veritable ansietat, ja que no els permet desenvolupar el seu treball i els crea molt malestar. L'alumnat també reconeix que estes conductes són les més freqüents. El segueixen les faltes de respecte envers els docents, mentre que les agressions físiques als professors són, però, situacions summament infreqüents.

Quant a les possibles conductes agressives del professorat envers els escolars, l'estudi presenta nivells d'incidència molt baixos (hi destaquen ridiculitzar l'alumne/a, tenir mania, etc.); tanmateix, els docents hauran d'extremar la seua cura per a evitar esta forma de conflicte que pot causar molts perjudicis a l'alumnat, atesa la situació d'asimetria entre ambdós col·lectius i perquè, no cal dir-ho, queda en dubte l'autoritat moral dels docents. No existixen, en relació amb este aspecte, diferències significatives entre els centres públics i els privats-concertats enquestats.

Quant als conflictes entre professors-alumnes, per a les famílies el nivell d'incidència és molt baix, encara que consideren que les conductes disruptives dels seus fills/es i la falta de respecte al professorat són les conductes més freqüents (resulten infreqüents els actes vandàlics i les agressions).

Les **causes del conflicte** entre professors i estudiants són per als docents les següents:

- Que, als alumnes, se'ls deixa fer el que volen a casa (63,7%). Esta resposta destaca més en educació primària.

- Els alumnes no respecten l'autoritat del professor (26,3%). Esta resposta destaca més en l'educació secundària obligatòria.
- Responsabilitat dels mateixos docents solament el 6%.

Les famílies coincidixen amb l'opinió dels docents, ja que el 54,8% estan d'acord que els alumnes d'avui no respecten l'autoritat dels docents i el 40,7% afirmen que hi ha famílies massa permissives amb els seus fills. D'altra banda, eximixen de responsabilitat el centre escolar i els docents.

Per la seua banda, els alumnes s'atribuïxen la responsabilitat dels conflictes amb els docents, així el 52,9% dels estudiants va triar l'opció “ens en passem i, als professors, no els queda més remei que ser durs”, la segona alternativa més escollida (22%) tracta de llevar importància a l'assumpte i manifesta que “és normal, som dos móns distints”.

Estos resultats coincidixen bàsicament amb els que hem trobat en altres estudis i posen de manifest que els docents fan recaure la responsabilitat del conflicte entre ells i l'alumnat en les famílies d'estos, que no són capaços d'educar adequadament els seus fills ni de transmetre'ls uns valors de respecte a l'autoritat del professor/a. Cal destacar també l'exempció de responsabilitat dels docents, que no assumixen cap autocrítica per a poder millorar les relacions amb els estudiants, a diferència dels alumnes, que sí assumixen la seua part de culpa encara que ho justifiquen per la diferència generacional que separa ambdós col·lectius. Finalment, hem de destacar la bona imatge que transmeten les famílies respecte del treball que realitzen els docents, i reconeixen la dificultat que implica educar els seus fills/es, i assumixen la seua responsabilitat quant a l'educació excessivament tolerant sobre ells.

Amb relació a la qüestió de si és percebuda amb justícia la **solució dels conflictes** entre professors i estudiants, la immensa majoria dels docents considera que els conflictes es resolen en el centre escolar amb justícia, mentre que segons l'opinió de les famílies, el grau de satisfacció només arriba al 61,7% (el grau de satisfacció és més elevat en educació primària i en els centres privats).

El fet d'acudir a la via judicial per a resoldre situacions d'assetjament escolar és valorat positivament pels pares (el 70,3%), però destaquem que esta opinió positiva es reduïx en els docents (el 52,4%) i solament es manté per un terç dels directors/es (el 37,1%).

Quant als directors/es, estos entenen que són capaços de resoldre estos conflictes a través dels recursos interns: els tipus de sanció són els que estableix el professor directament (46,6% dels casos) seguida de la que imposa la direcció del centre (23, 8%). Solament en el 4,8% dels casos s'ha acudit al jutjat.

L'enquesta analitza quina és l'opinió de la comunitat educativa sobre el paper dels **mitjans de comunicació** i, sobretot, si ajuden o dificulten la resolució dels conflictes de convivència. En este punt el professorat i les famílies diferixen notablement. Així, mentre les famílies tenen una imatge favorable del paper que juguen els mitjans de comunicació (un 70,2%), en els professors el percentatge es reduïx a la meitat (un 52,2%) i, alhora, els docents consideren que es transmet una imatge distorsionada de la convivència en els centres (60,1 %). Sens dubte els mitjans de comunicació són un importantíssim recurs per a conscienciar la societat sobre la realitat del maltractament escolar, però haurien d'extremar la prudència quan presenten esta informació i haurien de contribuir a no augmentar l'alarma social, ni a donar publicitat a models de comportaments totalment indesitjables. D'altra banda, també seria convenient que difongueren amb igual profusió les experiències positives engegades pels centres escolars per a tallar els problemes de convivència i l'educació en valors als seus alumnes.

La valoració global de l'educació és positiva. Les famílies valoren molt positivament els centres escolars on estudien els seus fills/es, especialment les famílies de centres de primària i de centres privats. No obstant això, les famílies i sobretot els docents (el 80%) són més pessimistes en la valoració de l'evolució de l'educació, que consideren que ha empitjorat en els últims anys. Esta dada és, sens dubte, preocupant, i resulta urgent que les administracions competents impulsen mesures que contribuïsqen a la millora de l'educació perquè canvie la valoració tan negativa que es desprén d'estos resultats.

Finalment, quant a l'informe sobre la violència en els videojocs, que aportem juntament amb este estudi, cal assenyalar l'escassa voluntat política per a legislar sobre estes qüestions i fins i

tot falten compromisos internacionals. Així mateix, les formacions polítiques i altres agents socials, com ara les organitzacions de consumidors, tenen un interès escàs a tenir cura i establir un control sobre els continguts que reben els usuaris menors d'edat. A més, però, tot i que existix alguna legislació en la majoria de comunitats autònomes, el fet cert és que crida l'atenció la falta d'instruments que verifiquen i facen possible la posada en pràctica efectiva de mesures realment protectores.

És important concloure que resulta urgent adoptar mesures de tota índole des de les institucions i des de la mateixa societat civil, ja que la investigació educativa i social ha despertat l'alarma sobre els videojocs, els tipus de models ètics que transmeten i com afecten la formació de la infància i de l'adolescència. Doncs bé, en l'informe que oferim es pot observar el contingut violent dels videojocs que estan a l'abast dels xics i de les xiques, i que passa desapercbut tant en l'àmbit escolar com en el familiar.

Els avantatges de les noves tecnologies són innegables, però també presenten inconvenients que estan en l'ús que se'n faça: aïllament, conductes agressives, imitació de models violents i cruels, addicció a determinats tipus de joc, etc.

Per acabar, ens remetem a l'inici del present informe i manifestem la nostra doble voluntat de no admetre cap acte de violència en l'escola, i d'educar en valors ètics i democràtics els estudiants. Per assolir este objectiu, caldrà que s'hi comprometa tota la societat, ja que ensenyar a conviure transcendeix l'àmbit estrictament escolar; no cal dir que la nostra institució, en la mesura de les seues possibilitats, col·laborarà amb la comunitat educativa perquè assolisca uns objectius tan nobles.

RECOMANACIONS

7. RECOMANACIONS

El Síndic de Greuges, de conformitat amb l'article 29.1 de la Llei de la Generalitat 11/1998, de 26 de desembre, pot, amb motiu de les seues investigacions, formular a les autoritats i els funcionaris de les administracions públiques advertiments, recomanacions, recordatoris de deures legals i suggeriments per a l'adopció de noves mesures.

En el present cas, i encara que en un primer moment vam sol·licitar la informació de les administracions en matèria educativa per a confeccionar l'apartat referit als antecedents que acompanyen este informe, en què consta la resposta que l'Administració autonòmica valenciana dóna als problemes de violència escolar, la veritat és que allò que hem investigat no ha sigut el comportament de l'Administració i dels seus agents sinó les conductes i actituds dels diversos agents que integren la comunitat educativa. És per això que no volem donar a les recomanacions que formulem seguidament el caràcter propi d'aquelles a què es referix la Llei del Síndic de Greuges, ni els efectes jurídics —com ara l'obligació d'acceptar o rebutjar les recomanacions per part de les administracions destinatàries i el termini per a fer-ho, entre d'altres— que estes tenen. Es tracta, més aviat, d'impulsar iniciatives, suggerir intervencions i actuacions específiques dels diversos agents que participen en el procés educatiu, d'acord amb els resultats que llança la investigació central d'este informe.

El contingut de les recomanacions que a continuació formulem troba la seua base, necessàriament, en les conclusions exposades en l'apartat anterior i, com ja hem avançat, té com a finalitat proposar línies d'intervenció que semblen adequades, ja siga per la seua

connexió més o menys directa amb la investigació realitzada, ja siga per l'eficàcia acreditada en l'experiència de les intervencions ja posades en pràctica per altres comunitats autònomes. Així doncs, formulem seguidament diverses recomanacions dins els límits ja manifestats i amb les finalitats també expressades anteriorment.

RECOMANACIONS DESTINADES A MILLORAR EL CLIMA DE CONVIVÈNCIA ESCOLAR

PRIMERA. Cada centre escolar haurà de disposar d'un programa específic de millora de la convivència, que incloga plans de formació per al professorat en qüestions bàsiques com ara l'ensenyament d'habilitats prosocials i tècniques de gestió de grups i de resolució de conflictes. Les comissions de convivència no s'hauran de limitar a ser mers òrgans sancionadors, sinó que hauran de complir una funció preventiva i coordinar mesures que milloren la convivència escolar.

SEGONA. L'alumnat haurà de participar en l'elaboració i aplicació de les normes de convivència, juntament amb el professorat i les famílies. Esta democratització de l'escola durà a una major assumpció de responsabilitats per part dels estudiants i, en conseqüència, a una disminució de la conflictivitat escolar.

TERCERA. Caldrà promoure la participació de l'alumnat en la resolució de conflictes. Cal valorar molt positivament els programes de mediació i d'alumnes ajudants, atés el seu elevat valor pedagògic i l'èxit que han tingut en altres comunitats autònomes.

QUARTA. La col·laboració de les famílies amb els centres escolars, segons es desprén de l'informe, és un element clau per a la millora de l'educació i més concretament de la convivència escolar. Per això, caldrà promoure les vies de col·laboració entre ambdues institucions a través de l'acció tutorial, i de les anomenades "escoles de pares".

CINQUENA. El professorat haurà d'ajustar-se a les directrius del currículum que ha d'impartir-se en l'últim cicle de primària i en secundària, i educar en els valors de la

tolerància, del respecte a la diversitat i de la dignitat humana, que són els puntals bàsics per a garantir la convivència en els centres escolars i per a prevenir la violència.

SISENA. Resulta certament cridaner el fet que es deduísca de l'estudi un gran desconeixement per part dels docents i de les famílies sobre les polítiques portades a terme per l'Administració educativa en l'àmbit de la millora de la convivència. Per això, recomanem que l'Administració divulgue millor els programes i plans de millora de la convivència que pose en marxa, sobretot entre els equips directius dels centres escolars i en els consells escolars, i que incentive la participació en estos de tots els col·lectius que componen la comunitat educativa.

RECOMANACIONS ESPECÍFIQUES DAVANT SITUACIONS DE MALTRACTAMENT ENTRE IGUALS EN L'ÀMBIT ESCOLAR

SETENA. Després d'haver constatat en l'informe que l'alumnat de primària patix més maltractament que el de l'ESO, recomanem que els programes de prevenció especialment dirigits a eradicar qualsevol forma d'assetjament o violència escolar es facen extensius als últims cursos de primària.

VUITENA. Cal evitar processos de victimització i garantir en tot cas la protecció i solidaritat amb la víctima. Per a això, és necessari eliminar el caràcter ocult de les situacions d'assetjament i aconseguir que les víctimes i els testimonis demanen i reben ajuda de persones adultes responsables, i no solament dels seus companys i amics. Per a esta finalitat caldrà dotar l'alumnat d'habilitats de relació interpersonal i d'estratègies de comunicació.

NOVENA. Cal rebutjar qualsevol acte de violència a l'escola, intervenir de manera immediata amb els agressors i transmetre'ls un missatge de rebuig social envers les conductes violentes i abusives, a més d'evitar qualsevol mostra de suport o complicitat. L'alumnat haurà de denunciar les situacions d'agressió i caldrà facilitar-los les vies per a fer arribar la informació als tutors o responsables del centre.

DESENA. L'edat, el sexe i el curs de l'alumnat són variables que determinen la diferent incidència del maltractament. En este sentit, caldrà intervenir de manera preferent sobre l'alumnat de 1r i 2n de l'ESO, i fomentar entre els alumnes valors aliens a la força física i la violència per a resoldre els conflictes; pel que fa a les alumnes, caldrà sensibilitzar-les més davant determinades conductes d'agressió verbal i d'exclusió social.

ONZENA. Convé que els components de la comunitat educativa (alumnat, professorat, equips directius, famílies, etc.) disposen d'una informació bàsica comuna davant situacions d'assetjament o de maltractament entre iguals, que els servisca d'orientació sobre els criteris que cal seguir o els passos que han de fer davant les diverses instàncies: el tutor o la tutora de classe, la direcció del centre, la inspecció educativa, els responsables de programes de convivència, la policia o les instàncies judicials i, per descomptat, el mateix Síndic de Greuges, així mateix, cal que coneguen les conseqüències de cada actuació.

DOTZENA. Cal desenvolupar polítiques que permeten conciliar les obligacions familiars i laborals, de manera que es preste més i millor atenció als menors en l'horari extraescolar, i s'evite la sensació d'abandó o solitud que de vegades patixen els nens i les nenes; també s'ha de supervisar l'oci dels menors, tan important actualment, en què les noves tecnologies, sobretot els videojocs i altres ofertes d'internet, són manejables per tothom i sovint resulten contraproductes per al seu procés de formació.

TRETZENA. Cal legislar mesures de control sobre els continguts dels videojocs, realitzar campanyes de sensibilització sobre la matèria i formar el professorat perquè pugua tractar estos continguts amb els alumnes en l'àmbit escolar. En resum, cal traure de l'anonimat i de la clandestinitat allò que està ocult però que, tanmateix, representa una part important del desenvolupament de la personalitat dels nostres menors.

CATORZENA. Cal extreure les mesures de vigilància en aquelles zones dels centres escolars on no es desenvolupen activitats docents, com són els patis, menjadors, lavabos, etc., uns espais que, segons l'estudi, s'han revelat com a autèntics "escenaris del maltractament". Una supervisió adequada de les aules no solament és desitjable sinó també exigible.

QUINZENA. Cal promoure la resolució dels conflictes en l'àmbit intern dels centres escolars a través de la dotació dels mitjans humans i materials necessaris per a fer-ho, i també la participació de les famílies en el procés de detecció i resolució dels conflictes, sense que calga acudir a mesures excepcionals fora dels centres.

SETZENA. Seria convenient que els tutors, en coordinació amb els gabinets psicopedagògics dels centres, incidiren en la realització d'activitats de suport escolar complementari per a evitar les situacions d'aïllament i de fracàs escolar —que caracteritzen el perfil dels agressors— i que mantingueren contactes amb l'entorn familiar de l'alumnat (que els facilitaren pautes) i, si arriba el cas, que els proporcionaren suport mèdic especialitzat.

RECOMANACIONS REFERIDES A ALTRES CONFLICTES DE CONVIVÈNCIA

DESSETENA. Segons l'informe, la disrupció i la falta de respecte són les conductes de maltractament que tenen més incidència en la relació de l'alumnat amb el professorat. L'estructura de valors ha concedit d'algun temps ençà “massa confiança a l'alumnat”, la qual cosa és positiva, ja que permet un diàleg més obert, però ha derivat en una falta de disciplina. D'acord amb això, cal reforçar l'educació en valors i incidir especialment en la disciplina i la convivència.

DIVUITENA. Cal adoptar les mesures necessàries, tant organitzatives com legals, per a reforçar l'autoritat del professorat en l'aula, davant el grup d'estudiants. S'han d'establir les normes mínimes imprescindibles per al bon funcionament de la classe i perquè s'hi garantisca un bon clima de convivència i treball. Cal, en definitiva, protegir el dret a l'educació.

DENOVENA. S'han de reforçar les accions tutorialis i s'ha de fomentar una formació especial del professorat tant pel que fa a la detecció de problemes de convivència com, especialment, quant a tècniques de resolució de conflictes.

RECOMANACIONS SOBRE LA INTERVENCIÓ D'ALTRES AGENTS SOCIALS

VINTENA. Els mitjans de comunicació social haurien d'extremar la prudència en el tractament informatiu dels fenòmens de violència escolar i haurien d'eliminar o de minimitzar inútils i distorsionants alarmes socials. Convindria que estos mitjans difongueren, amb la mateixa intensitat que les negatives, les experiències positives d'aquells centres que estan tenint èxit a l'hora de tallar els problemes de convivència.

VINTIUNENA. El maltractament entre iguals i, en general, la violència escolar, de vegades ultrapassen l'àmbit estrictament educatiu; és per això que, per entendre estos fenòmens adequadament, cal que hi intervinguen diverses administracions, a més de les educatives. A fi d'assolir més eficàcia i coherència en les intervencions, seria necessari que hi col·laboraren altres agents socials que treballen fora del context escolar: els serveis socials de base i/o especialitzats, que valoren les circumstàncies familiars i socioeconòmiques dels estudiants conflictius; els agents de policia, que vigilen l'entorn dels centres, on també té incidència alguna forma de maltractament com ara els atacs portats a terme per bandes juvenils; els educadors de carrer o grups, que gestionen programes d'oci; els serveis de salut, etc.

RECOMANACIÓ SOBRE LA NECESSITAT DE SEGUIMENT

VINTIDOSENA. Cal avaluar i fer públics els resultats dels programes d'intervenció que s'estan portant a terme en l'actualitat, la qual cosa permetrà mesurar-ne l'eficàcia, detectar-hi factors d'èxit i de fracàs i, en conseqüència, promoure o no la seua extensió amb més fonament. En este sentit, és imprescindible que les administracions elaboren criteris i indicadors que facen possible l'avaluació de resultats.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ANDERSON, C.S. (1982) The Search for School Climate: A review of the Research. *Review of Educational Research*, 52 (3) 368-420.

ANDRÉS, S. & BARRIOS, A. (2006) El modelo del alumno ayudante a discusión: la opinión de los alumnos participantes y sus beneficiarios. En J. L. Benítez & F. Justicia (Coords) Monográfico: Maltrato entre iguales y problemas de convivencia escolar. *Revista de Investigación Psicoeducativa*, 4 (2), 160-174.

ARARTEKO (2006) *Convivencia y conflicto en los centros escolares. Un estudio en los centros escolares de Educación Secundaria de la Comunidad Autónoma del País Vasco*. Informe elaborat per E. Martín, L. Mújica, K. Santiago, A. Marchesi, E. M. Pérez, A. Martín i N. Álvarez. Vitoria-Gasteiz: Publicacions de l'ARARTEKO.

AVILÉS, J.M. i MONJAS, I. (2005) Estudio de incidencia de la intimidación y el maltrato entre iguales en la educación secundaria obligatoria mediante el cuestionario CIMEI (Avilés, 1999). *Anales de Psicología*, 25, 1, 27,41.

BERICAT, E. (1998). *La integración de los métodos cuantitativo y cualitativo en la investigación social*. Barcelona: Ariel.

CASAMAYOR, G. (Coord.) (1998) *Cómo dar respuesta a los conflictos. La disciplina en la enseñanza secundaria*. Barcelona: Graó.

CCOO (2001) *La convivencia y la disciplina en los centros escolares. Proyecto de Innovación "Atlántida" Educación y Cultura democrática*. Madrid: Federació d'Ensenyament de Comissions Obreres.

CEREZO, F. y ESTEBAN, M. (1992) La dinámica bully-víctima entre escolares. Diversos enfoques metodológicos. *Revista de Psicología Universitas Tarraconensis*, Vol. XIV, 2, pp. 131-145.

COWIE, H. y SHARP, S. (1996) *Peer Counselling in schools*. Londres: David Fulton Publishers.

COWIE H, NAYLOR P, TALAMELLI L, SMITH PK. (2002) Knowledge, use of an attitudes toward peer support: a 2-year follow-up to the Prince's Trust survey. *Journal of Adolescence* 25:453-467.

DEFENSOR DEL POBLE (2000) *Informe sobre violencia escolar: El maltrato entre iguales en la ESO*. Elaborat per C. del Barrio, E. Martín, I. Fernández, L. Hierro, I. Montero, H. Gutiérrez i E. Ochaíta, per encàrrec del Comité Espanyol d'UNICEF. Madrid: Publicació de l'oficina del Defensor del Poble. www.defensordepueblo.es/informes/espec99/maininfoa1

DEFENSOR DEL MENOR DE LA COMUNITAT DE MADRID (2006) *Convivencia, conflictos y educación en los centros escolares de la comunidad de Madrid*. Elaborat per A. Marchesi, E. Martín, E.M. Pérez i T. Díaz. Madrid: Publicacions del Defensor del Menor de la Comunitat de Madrid.

Del BARRIO, C., MARTÍN, E., ALMEIDA, A. i BARRIOS, A. (2003). Del maltrato y otros conceptos relacionados con la agresión entre escolares, y su estudio psicológico. *Infancia y Aprendizaje*, 26(1), 9-24.

Del BARRIO, C., MARTÍN, E., ALMEIDA, A. i BARRIOS, A. (2003). Del maltrato y otros conceptos relacionados con la agresión entre escolares, y su estudio psicológico. *Infancia y Aprendizaje*, 26(1), 9-24.

Del BARRIO, C., ALMEIDA, A., Van der MEULEN, K., BARRIOS, A. i GUTIÉRREZ, H. (2003) Representaciones acerca del maltrato entre iguales, atribuciones emocionales y percepción de estrategias de cambio a partir de un instrumento narrativo: *SCAN- Bullying*. *Infancia y Aprendizaje*, 26(1), 63-78.

Del BARRIO, C., GUTIÉRREZ, H., BARRIOS, A., Van der MEULEN, K., GRANIZO, L.(2005) Maltrato por abuso de poder entre escolares, ¿de qué estamos hablando? *Revista de Pediatría y Atención Primaria*. 7, 75-100

DÍAZ-AGUADO, M.J. (1996) Programas de educación para la tolerancia y prevención de la violencia en los jóvenes. Madrid: INJUVE-MEC.

DÍAZ-AGUADO, M.J. (1999) *Convivencia Escolar y Prevención de la Violencia*. Madrid: Ministeri d'Educació, Cultura i Esport. www.pntic.mec.es/recursos2/convivencia_escolar.

DÍAZ AGUADO, M.J., MARTINEZ ARIAS, R. i MARTÍN SEOANE, G. (2004) *Prevención de la violencia y lucha contra la inclusión desde la adolescencia*. Madrid: Ministeri de Treball i Afers Socials, INJUVE.

DURAN, A. (2003) *La agresión escolar en centros de segundo ciclo de la ESO de Granada capital y su provincia*. Tesi inèdita. Universitat de Granada.

FAIRCLOUGH, N. (1995) *Media Discourse*. Londres: Edward Arnold.

FERNÁNDEZ, I. (1998) *Prevención de la violencia y resolución de conflictos. El clima escolar como factor de calidad*. Madrid: Narcea.

FERNÁNDEZ, I.; VILLOSLADA, E. i FUNES, S (2002) *Conflictos en el centro escolar. El modelo del alumno ayudante como estrategia de intervención educativa*. Madrid: La Catarata.

FLANDERS, N. A. (1964) Some relationships between teacher influence, pupil attitudes and achievement. En B. J. Biddle, W. J. Ellena: *Contemporary research on teacher effectiveness*. Austin (Texas): Holt Rinehart and Winston. Reeditat en E. J. Amidon & H. G. Hough: *Interaction analysis: theory research and application*. Upper Saddle River, Nova Jersey: Addison-Wesley, 1967

FOUCAULT, M. (1980) Power and Knowledge. Selected Interviews and other writings 1972-1977. En C. Gordon, (Ed.) Londres: Harvester Wheatsheaf.

FREIBERG, J.H. (Ed.) (1999) *School Climate*. Londres: Falmer Press.

GALTUNG, J. (1998) *Tras la violencia, 3R, reconstrucción, reconciliación, resolución*. Bilbao: Gernika Gogoratuz.

GARCIA , R. i MARTÍNEZ (2001) (Coords) *Los conflictos en las aulas de ESO (Un estudio sobre la Comunidad Valenciana)*. València: Federació d'Ensenyament CCOO i L'Ullal Edicions.

GENERALITAT DE CATALUNYA-DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (2003) *La convivencia en els centres docents d'ensenyament secundari. Programa y propostes pedagògiques*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

GOVERN BASC (2004) *Educación para la convivencia y la paz en los centros escolares de la Comunidad Autónoma del País Vasco*. Vitòria-Gasteiz: Govern basc. Departament d'Ocupació i Seguretat Social- Departament d'Educació, Universitats i Investigació- Departament de Cultura i Investigació-Departament de Cultura. www.berrikuntza.net

GÓMEZ BAHILLO, C. (2005) *Comportamiento social de los estudiantes de educación no universitaria en la Comunidad Aragonesa. Estudio preliminar*. www.educa.aragob.es/ryc/Convi.es/Descargas/INFORME%20PRELIMINAR.pdf

GUTIÉRREZ, H. (2001) *El maltrato entre iguales por abuso de poder en el ámbito educativo (bullying): las aportaciones de la entrevista semiestructurada*. Tesis inèdita. Universitat Autònoma de Madrid.

HERNÁNDEZ DE FRUTOS, T. i CASARES GARCÍA, E. (2002) *Aportaciones teórico-prácticas para el conocimientos de actitudes violentas en el ámbito escolar*. Pamplona: Institut Navarrés de la Dona.

HUGH-JONES, S. i SMITH, P. K. (1999). Self-reports of short- and long-term effects of bullying on children who stammer. *British Journal of Educational Psychology*, 69, 141-158.

KINNY AND GEORGEFF (1996). Modelling and design of Multi-Agent Systems. En *Proceedings of the Intelligent Agents Third International Workshop on Agent theories, Architectures and Languages*.

- LEDERACH, J. P. (2000). El abecé de la paz y los conflictos. Educación para la paz. Madrid: Los libros de la Catarata.
- LUKAS, J.F. i SANTIAGO, K. (2004). Evaluación de centros escolares de educación secundaria del País Vasco. *Revista Electrónica de Investigación Educativa*, 6 (2). <http://redie.uabc.mx/vol6no2/contenido-lukas.html>
- MARCHESI, A. i MONGUILOT, I. (2000) *Opinión de padres, profesores y alumnos sobre la calidad de la Educación*. FUHEM_IDEA www.fuhem.es
- MARCHESI, A., LUCENA, R. i FERRER, R. (2006) *La opinión de los alumnos sobre la calidad de la educación*. FUHEM-IDEA www.fuhem.es
- MARTÍN, E.; DEL BARRIO, C.; MONTERO, I.; GUTIÉRREZ, H., FERNÁNDEZ, I. i OCHAÍTA (2003) La violencia escolar en los centros de educación secundaria españoles. En A. Marchesi i C. Hernández Gil (eds.) *Cambio educativo y fracaso escolar*. Madrid: Alianza.
- MARTÍN, E., FERNÁNDEZ, I., ANDRÉS, S., Del BARRIO, C. i ECHEITA, G. (2003) La intervención en los centros escolares: mejora de la convivencia y prevención de conflictos. *Infancia y Aprendizaje*, 26(1) , 79-95.
- MARTÍN, E, RODRÍGUEZ, V. i MARCHESI, A. (2003) *Encuesta sobre las relaciones de convivencia en los centros escolares y en la familia*. FUHEM/IDEA www.fuhem.es
- MARTÍN, E, RODRÍGUEZ, V. i MARCHESI, A. (2005) *La opinión de los profesores sobre la convivencia en los centros*. FUHEM/IDEA www.fuhem.es
- MATSUI, T., TSUZUKI, T., KAKUYAMA, T. i ONGLATCO, M.L. (1996). Long-term outcomes of early victimization by peers among japanese male university students: model of a vicious cycle. *Psychological Reports*, 79, 711-720.
- NAYLOR P, COWIE H. (1999) The effectiveness of peer support systems in challenging school bullying: the perspectives and experiences of teachers and pupils. *Journal of Adolescence*, 22:462-479.
- OLWEUS, D. (1973) Personality and aggression. En J. K. Cole y D. D. Jensen (eds.): *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln University of Nebraska Press.
- OLWEUS, D. (1978) *Agression in the schools: Bullies and whipping boys*. Washington, D.C.: Hemisphere.
- OLWEUS, D. (1979) Stability of aggressive reaction patterns in males: A review. *Psychological Bulletin*, 86, pp. 852-875.
- OLWEUS, D. (1993) *Bullying at schools. What we know and we can do*. Oxford: Blackwell. Trad cast.: *Conductas de acoso y amenaza entre escolares*. Madrid: Morata, 1998.
- OLWEUS, D. (1994) Annotation: Bullying at School: Basic facts and effects of a school-based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.

OLWEUS, D. (1997) Bully/victim problems in school: Knowledge base and an effective intervention program *Irish Journal of Psychology*, 18, 170-190.

OÑEDERRA, J.A, MARTÍNEZ P., TAMBO, I. i UBIETA, E. (2005) *El maltrato entre iguales, "Bullying" en Euskadi. Educación Primaria*. Govern basc. ISEI-IVEI. www.isei-ivei.net.

OÑATE, A. PIÑUEL, I. i ZABALZA, I. (2005) *Informe Cisneros VII: Violencia y acoso escolar en alumnos de primaria, ESO y bachillerato*. IIEDD www.acoso.escolar.com.

ORTE, C. i MARCH, M. X. (1996). *El conocimiento de la problemática de la inadaptación social entre el profesorado de la Educación Secundaria de Mallorca (Curso 1995-1996)*. Palma de Mallorca: Mimeo.

ORTE, C., FERRÀ, P., BALLESTER, L. & MARCH, M. X. (1999) *Resultados de la Investigación sobre bullying en la Comunidad Autónoma de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca.

ORTE, C., BALLESTER TOUZA, C., FERRÀ, P. & MARCH, M. X. (2000) Bullying and peer aggression in the Balearic Islands (Spain). En, *Victimization of children and Youth: an International Conference*. Durham: New Hampshire.

ORTEGA, R. (1992) Relaciones interpersonales en la educación. El problema de la violencia escolar en el siglo que viene. *Revista de Educación y Cultura*. 14, pp. 23-26.

ORTEGA, R. (coord.) (1998) *La Convivencia Escolar : Qué es y Cómo abordarla*. Sevilla: Conselleria d'Eduació i Ciència de la Junta d'Andalusia.

ORTEGA, R i MORA-MERCHÁN, J. (1995) *Vida afectiva y moral en las aulas: el problema de la violencia entre compañeros*. Comunicació presentada en les III Jornades d'Infància i Aprenentatge /CL&E. Madrid.

ORTEGA, R i MORA-MERCHÁN, J. (1997) Agresividad y violencia. El problema de la victimización entre escolares. *Revista de Educación*. 313, pp. 7-27.

ORTEGA, R. i DEL REY, R. (2001) Aciertos y desaciertos del Proyecto Sevilla Antiviolenia Escolar (SAVE). *Revista de Educación*, 324, 253-270.

PAREJA, J.A. (2002). *La violencia escolar en contextos interculturales. Un estudio de la Ciudad Autónoma de Ceuta*. Tesis inédita. Universitat de Granada.

PELLEGRINI, A. D. (2002). Bullying, victimization and sexual harassment during the transition to middle school. *Educational Psychologist*, 37, 151-163.

PIÑUEL, I (2006) *Informe Cisneros VIII: Violencia contra los profesores en la enseñanza pública de la Comunidad de Madrid*. IIEDD www.acoso.escolar.com.

RAMÍREZ, S. (2006). *El maltrato entre escolares y otras conductas-problemas para la convivencia: Un estudio desde el contexto del grupo-clase*. Tesis inédita. Universitat de Granada.

RIGBY, K. (1996) *Bullying in schools. And what to do about it*. Londres: Jessica Kingsley.

SÁENZ, T.; CALVO, J.; FERNÁNDEZ F; SILVÁN A. (2005). *El acoso escolar en los centros educativos de La Rioja*. Informe inédit del Servei d'Inspecció Tècnica Educativa. Sector Rioja Baixa-Logronyo Est.

SALMIVALLI, Ch. I VOETEN, M. (2002) Connections between attitudes, group norms, and behavior in bullying situations. Presentat en el Congrés de la *International Society for Research on Aggression*, Montreal, 28-31.8.2002.

SALMIVALLI, C.; LAGERSPETZ, K; BJÖRKQVIST, K.; ÖSTERMAN, K. i KAUKIANEN, A. (1996). Bullying as a group process: Participant role their relation to social status within the group. *Aggressive Behaviour* 22, 1-15.

SASTRE, G. i MORENO, M.(2002) *Resolución de conflictos y aprendizaje emocional. Una perspectiva de género*. Barcelona: Gedisa.

SCHÄFER, M. i MADSEN, K. C. (1998). *Victimisation and the consequences: A retrospective study of school bullying and a self-evaluation in adulthood* (manuscrit).

SEALE et al. (ed) (2004). *Qualitative Research Practice*. Londres: Sage.

SERRANO, A. i IBARROLA, I. (2005) *Violencia entre compañeros en la escuela*. València: Centre Reina Sofia per a l'Estudi de la Violència.

SMITH, P.K.; MORITA, Y.; JUNGER-TAS, J.; OLWEUS, D.; CATALANO, R. i SLEE, P. (eds.) (1999) *The Nature of School Bullying*. Londres: Routledge.

SMITH, P.K., PEPLER.D. i RIGBY, K. (Eds.) (2004) *Bullying in schools. How Successful Can Interventions Be?* Cambridge: Cambridge University Press.

SULLIVAN, K. (2000) *The antibullying Handbook*. Oxford: Oxford University Press.

TORREGO, J.C. i MORENO, J.M. (2001) Un modelo estratégico para la actuación global sobre conflictos de convivencia en centros educativos: "Proyecto Atlántida". En CCOO. *La convivencia y la disciplina en los centros escolares. Proyecto de Innovación "Atlántida" Educación y Cultura democrática*. Madrid: Federació d'Ensenyament de Comissions Obreres, pp. 13-28.

TORREGO, J.C. i MORENO, J.M. (2003) *Convivencia y disciplina en la escuela*.

Madrid: Alianza.

URUÑUELA, P. (2006): *Disrupción y disciplina en la escuela. Aspectos conceptuales*. http://convivencia.mec.es/congreso_200603/.

Van der MEULEN K, SORIANO L, GRANIZO L.; Del BARRIO C, KORN S, SCHÄFER M. (2003) Recordando el maltrato entre iguales en la escuela: consecuencias. *Infancia y Aprendizaje*, 26(1), 49,62.

VIEIRA, M. FERNÁNDEZ, I. i QUEVEDO, G. (1989) Violence, bullying and counselling in the Iberian Peninsula. En Roland, E. and Munthe, E. (Eds) *Bullying: an International perspective*. Londres: D. Fulton Publishers.

ZABALZA, M.A. (1999) *Informe A convivencia nos Centros Escolares de Galicia. Cursos 96, 97 e 97, 98*. Santiago de Compostel·la: Conselleria d'Educació i Ordenació Universitària.

ZAITEGUI, N. (1998) *Algunas reflexiones sobre la convivencia*. Ponència presentada en les Jornades sobre Convivència en Positiu. Bilbao, juny de 1998.

ANNEX I: QÜESTIONARIS UTILITZATS EN L'ESTUDI

- Qüestionari d'alumnes
- Qüestionari del professorat
- Qüestionari de les famílies
- Qüestionari de directors

CA-1

INSTITUT D'AVALUACIÓ I ASSESSORAMENT EDUCATIU

idea

QÜESTIONARI D'ALUMNES

- L'institut/col·legi està participant en un projecte d'avaluació de la convivència promogut pel Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana
- El que es pretén és conèixer el clima de convivència del centre i la possible presència en ell de situacions de maltractament entre companys, a fi d'aconseguir millors resultats. Fixa't bé en el que el teu professor/a va a explicar-te sobre el tipus de problemes a què ens referim. No són situacions de baralles que es produïxen una vegada i no es repetixen, sinó situacions en què un alumne o alumna patix de forma contínua perquè un altre o uns altres l'ignoren, o insulten o peguen o amenacen.
- Et demanem que respongues a este qüestionari que permetrà conèixer l'opinió dels alumnes del teu col·legi/institut.
- Les dades d'este qüestionari seran totalment confidencials i no seran coneguts pel director/a ni per cap dels professors/es del centre.

* Alguns dels ítems recollits en este qüestionari pertanyen a l'estudi sobre violència escolar realitzat pel Defensor del Poble l'any 2000.

2.1. INSTRUCCIONS PER A OMLIR ESTE QÜESTIONARI

- Per a contestar-lo només necessites assenyalar en el full de respostes la casella corresponent al número d'opció que tries.
Exemple: 1 2 3 4 5
- Quan escrigues, **comprova** que la numeració del teu full de resposta coincideix amb el número de pregunta que vols contestar.
- En el full de respostes sempre trobaràs cinc caselles per a respondre però vés en compte i **fixa't en l'escala de resposta** de cada pregunta perquè en moltes només tens dos, tres o quatre opcions de resposta possibles.
- Marca una sola resposta en cada pregunta.
- Escriu amb **llapis** en el full de respostes. Si t'equivoques, esborra i torna a marcar l'opció que tries.
- Si no saps la resposta d'alguna pregunta, deixa-la en blanc.

MOLTES GRÀCIES PER LA VOSTRA COL·LABORACIÓ

A continuació apareixen una sèrie de situacions que poden estar succeint-li en EL TEU CENTRE a algun company o companya, que no sigues tu, DE FORMA CONTÍNUA. Assenyala en cada una la freqüència amb què passen en el teu centre DES DEL COMENÇAMENT DE CURS.

MAI ho he vist en el meu centre	MOLT POQUES VEGADES ho he vist en el meu centre	A VEGADES ho he vist en el meu centre	SOVINT ho he vist en el meu centre	SEMPRE ho he vist en el meu centre
1	2	3	4	5

1. Ignorar-lo (passar d'ell o fer-li el buit).
2. No deixar-lo participar.
3. Insultar-lo.
4. Posar-li malnoms que l' ofenen o el ridiculitzen.
5. Parlar malament d'ell o d'ella.
6. Amagar-li coses.
7. Trencar-li coses.
8. Robar-li coses.
9. Pegar-li.
10. Amençar-lo per fer-li por.
11. Obligar-lo a fer coses que no vol amb amenaces (portar diners, fer-li les tasques, demanar-li les sabatilles, etc.)
12. Amençar-lo amb armes (pals, navalles, etc.)
13. Assetjar-lo sexualment de forma verbal (amb insinuacions o insults; amb amenaces)
14. Assetjar-lo sexualment de forma física (tocant o agredint).

· **Altres vegades hi ha bandes d'alumnes que es fiquen amb altres companys o grups DE FORMA CONTINUADA. Assenyala en quina mesura creus que això s'ha produït en EL TEU CENTRE DES QUE VA COMENÇAR EL CURS.**

MAI ho he vist en el meu centre	MOLT POQUES VEGADES ho he vist en el meu centre	A VEGADES ho he vist en el meu centre	SOVINT ho he vist en el meu centre	SEMPRE ho he vist en el meu centre
1	2	3	4	5

1. Bandes d'alumnes que es fiquen amb un xic o xica.
2. Bandes d'alumnes que es fiquen amb grups d'alumnes
3. Bandes d'alumnes que es fiquen amb altres bandes d'alumnes.
4. Bandes de fora del centre que es fiquen amb alumnes.

a. Com eres tractat pels teus companys? Algun d'ells tenen CONTÍNUAMENT amb tu alguna d'estes conductes DES QUE VA COMENÇAR EL CURS?

MAI m'ocorre	MOLT POQUES VEGADES m'ocorre	A VEGADES m'ocorre	SOVINT m'ocorre	SEMPRE m'ocorre
1	2	3	4	5

5. M'ignoren (passen de mi o em fan el buit)
6. No em deixen participar
7. M'insulten
8. Em posen malnoms que m'ofenen o em ridiculitzen
9. Parlen malament de mi
10. M'amaguen coses
11. Em trenquen coses
12. Em roben coses
13. Em peguen
14. M'amenacen només per fer-me por
15. M'obliguen a fer coses que no vull amb amenaces (portar diners, fer-los les tasques, demanar-me les sabatilles, etc.)
16. M'amenacen amb armes (pals, navalles, etc.)
17. M'assetgen sexualment de forma verbal (amb insinuacions o insults; amb amenaces)
18. M'assetgen sexualment de forma física (em toquen o m'agredixen).

19. De quin CURS és qui es fica amb tu CONTÍNUAMENT?
  - 1) No es fiquen amb mi
  - 2) De la meua classe
  - 3) No està en la meua classe però és del meu curs
  - 4) D'un altre curs diferent del meu
  - 5) Persones alienes al centre.

20. Si algú es fica amb tu CONTÍNUAMENT DES QUE VA COMENÇAR EL CURS, qui és?:
  - 1) No es fiquen amb mi
  - 2) Un xic
  - 3) Una xica
  - 4) Un grup
  - 5) Tant els uns com els altres.

21. En quin dels següents llocs es fiquen habitualment amb tu?
  - 1) No es fiquen amb mi
  - 2) En la classe quan no hi és cap professor
  - 3) En la classe encara que hi siga un professor

- 4) En altres llocs del centre (lavabos, corredors, menjador)
- 5) A l'eixida del centre.

22. Es fiquen amb tu de FORMA CONTÍNUA a través del telèfon mòbil o d'Internet

- 1) No m'ocorre mai
- 2) M'ocorre molt poques vegades
- 3) M'ocorre algunes vegades
- 4) M'ocorre sovint
- 5) M'ocorre sempre.

37. Parles d'estos problemes amb algú del centre per demanar-li ajuda?

- 1) No es fiquen amb mi
- 2) Amb els meus amics o amigues
- 3) Amb els professors
- 4) Amb l'orientador o amb serveis d'ajuda (equip de mediació; alumnes ajudants...)
- 5) Amb ningú.

38. Parles d'estos problemes amb algú de la teua família per demanar-li ajuda?

- a) No es fiquen amb mi
- b) Amb els meus germans
- c) Amb els meus pares
- d) Amb tots ells
- e) Amb ningú.

39. Intervé algú per ajudar-te quan ocorre això?

- 1) No es fiquen amb mi
- 2) Algun amic o amiga
- 3) Un professor o professora
- 4) La meua família
- 5) No hi intervé ningú.

- **Et fiques amb algun company de forma CONTÍNUA? Si ho fas, assenyala com i amb quina freqüència des que VA COMENÇAR EL CURS?**

MAI ho faig	MOLT POQUES VEGADES ho faig	A VEGADES Ho faig	SOVINT ho faig	SEMPRE ho faig
1	2	3	4	5

- 40.** L'ignore (passe d'ell o li faig el buit)
- 41.** No el deixe participar
- 42.** L'insulte
- 43.** Li pose malnoms que l'ofenguen o ridiculitzen
- 44.** Parle malament d'ell o d'ella
- 45.** Li robe coses
- 48.** Li pegue
- 49.** L'amence només per fer-li por
- 50.** L'obligue a fer coses que no vol amb amenaces (demanar-li diners, demanar-li que em faça les tasques, demanar-li que em done les sabatilles, etc.)
- 51.** L'amence amb armes (pals, navalles, etc.)
- 52.** L'assetge sexualment de forma verbal (amb insinuacions o insults; amb amenaces)
- 53.** L'assetge sexualment de forma física (tocant-lo o agredint-lo).
- 54.** Quan tu et fiques amb algú CONTINUADAMENT, què fan els teus companys?
- 1) No em fique amb ningú
  - 2) Res
  - 3) Em rebutgen, no els agrada
  - 4) M'animen, m'ajuden
  - 5) Tenen por.
- 55.** Tu què fas quan es fiquen CONTINUADAMENT amb un company o companya?
- 1) Em fique per a tallar la situació si és el meu amic
  - 2) Em fique per a tallar la situació encara que no siga el meu amic
  - 3) N'informe algun adult (professor, familiar, altres)
  - 4) No hi faig res
  - 5) Em fique amb ell, el mateix que el grup.
- 56.** Què fan els professors davant de situacions d'este tipus?
- 1) No sé el que fan
  - 2) No hi fan res perquè no se n'assabenten

- 3) Alguns intervenen per a tallar-ho
- 4) Castiguen els que agredixen
- 5) Encara que ho saben, no hi fan res.

A continuació tens el relat d'alguns temes que se'ls plantegen ben sovint a xics i xiques com tu sobre els quals volem conèixer la teua opinió

- 57.** Un grup d'amics està parlant sobre un problema que ha sorgit en la seua classe amb un company. Es tracta d'un xaval, Joan, a qui un altre grup d'alumnes està fent la vida impossible. Els amics que estan discutint tenen opinions diverses sobre el que s'hi podria fer. Assenyala aquella amb què estàs més d'acord
- 1) No s'hi pot fer res. Ser acuseta és el pitjor.
  - 2) No val la pena fer-hi res, són coses que amb el temps passen. Cal saber aguantar mentrestant.
  - 3) És millor no ficar-se a defensar-lo perquè si fas alguna cosa al final és a tu a qui comencen a picar.
  - 4) Caldria dir-ho a un professor encara que em diguen acuseta.
- 58.** Este mateix grup discutix perquè creuen que Anna, una companya de classe que trau males notes, està sempre molestant els professors, interrompent les classes, contestant malament, negant-se a fer les tasques... Hi ha punts de vista diversos. Assenyala aquell amb què estàs més d'acord.
7. Anna ho fa per a fer-se la interessant. Si ningú li riguera les gràcies, no seguiria fent-ho.
  8. És normal que es porte així perquè la classe és un rotllo i els professors uns autoritaris.
  9. En el fons Anna ho passa malament, ha agafat el paper de valdria la pena utilitzar un gir com "mala alumna" o "un paper contrari a tot" i no sap com eixir-ne. Els professors haurien de parlar amb ella i intentar buscar-hi una solució.
  - 10.El que passa a Anna és que s'ha anat despenjant dels estudis des de fa ja alguns anys, va començar a suspendre i a ajuntar-se amb tots els conflictius i ara ja no hi ha manera que li interessin els estudis.
- 59.** També comenten el cas de David que va haver d'estar durant un setmana fent tot el que li demanaven per aconseguir que l'acceptaren en el grup. Uns l'entenen i d'altres no. Assenyala l'opinió amb què estàs més d'acord:
8. No cal prestar-se a això. És cert que tenir amics és molt important, però encara que es tarde més a trobar-los cal aguantar.
  9. Es passa malament, però cal fer-ho perquè l'important és tenir un grup d'amics.
  - 10.Són bromes que no tenen molta importància. Són divertides. Quan ja estàs dins del grup, les fas tu als nous.
  - 11.A vegades és millor estar sol que amb amics que n'abusen.

- 60.** Durant esta discussió Xavier, un dels membres de la colla, planteja que ell creu que és pitjor que no et facen cas i que et marginen que es fiquen amb tu. Les opinions són molt diverses. Assenyala aquella amb què estàs més d'acord:
1. És que hi ha gent molt estranya, que s'ho tenen més que guanyat.
  2. No tenir amics és el pitjor que et pot passar, cal esforçar-se perquè t'accepten.
  3. La culpa no és d'ells. El que passa és que hi ha gent que vol manar en el grup i ho demostra dient qui hi entra i qui no.
  - 4) Bé, estar aïllat tampoc és un gran problema.
- 61.** Quan el que analitzen és perquè de vegades en els instituts es pinten les parets o els banys, es trenquen les taules o altres coses, alguns proposen estes explicacions. Assenyala aquella amb què estàs més d'acord:
- 0) I què, no és teu!
  - 1) T'ho passes bé, rius una estona.
  - 2) Guanyes punts amb els teus companys
  - 3) Per molestar els professors.
- 62.** Tampoc es posen d'acord sobre les raons que fan que hi haja mal rotllo entre els professors i els alumnes. De les explicacions que donen, tria aquella amb què estàs més d'acord:
- b)** Els professors són uns autoritaris i no tenen en compte els alumnes per a establir les normes.
  - c)** Els alumnes ens en passem i als professors no els queda més remei que posar-se durs.
  - d)** La major part dels professors no es preocupen dels alumnes, només compleixen i prou.
  - e)** És normal, som dos mons distints.
- 63.** Finalment, intenten explicar-se perquè hi ha determinats grups que no fan més que muntar l'embolic i en què és molt difícil fer classe. Hi ha diverses opinions. Tria aquella amb què més coincidisques:
- 1) Depén sobretot del tipus d'alumnes que hi ha en classe, si te'n toquen conflictius, facen el que facen els professors és igual.
  - 2) És, sobretot, a causa dels professors, amb els que posen límits però et respecten, no hi ha problemes.
  - 3) No depén d'alumnes o professors concrets, l'important és que hi haja unes normes de disciplina clares i exigents en tot el centre.
  - 4) No és un problema que s'origina en el centre. Els alumnes conflictius solen tindre també problemes en la seua família o amb els amics de fora.

A continuació trobaràs una sèrie de frases amb què et demanem que, per favor, ens digues si estàs d'acord o no. Per a això, utilitza la següent escala de resposta:

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

64. En general, m'agrada com sóc.
65. Sovint em sent aïllat.
66. M'agradaria que la gent m'apreciara més.
67. Altres persones pensen que sóc una bona persona.
68. Tinc moltes coses bones.
69. Sovint em sent sol en el pati perquè els meus companys no han volgut estar amb mi.
70. Quan faig alguna cosa, la faig bé.
71. Sóc tan bo en els estudis com jo vull.
72. Jo puc fer sense problemes els deures que em manen per a casa.
73. Tinc bones idees.
74. M'agradaria treballar millor en l'escola.
75. Em preocupa si he d'estar amb persones que no conec.
76. De vegades pense que no faig les coses bé en absolut.
77. Em va bé en els estudis.
78. Em sent capaç de fer el que em propose.
79. Quan sorgix algun conflicte en el centre, en general es resol de manera justa.
80. En este centre hi ha ordre.
81. Les normes de disciplina del centre em semblen adequades.
82. En el centre es tenen en compte les opinions de l'alumnat per a resoldre els problemes que es plantegen.
83. En general, els professors mantenen l'ordre en la classe.
84. Els professors tenen el mateix criteri quan apliquen les normes del centre.
85. En el centre es dóna importància a ensenyar els alumnes com relacionar-se de forma positiva amb els altres.
86. Haurien de prendre's mesures més estrictes amb els alumnes que causen problemes.
87. Em sent molt bé en el centre i hi tinc molts amics.
88. En este centre les relacions entre professors i alumnes són bones.
89. En el centre se li dóna molta importància quan un alumne té un problema constantment amb un altre.
90. En les classes els professors i els alumnes hem elaborat un xicotet nombre de normes que s'apliquen habitualment.
91. En la meua classe tracten tots els alumnes igual i sense favoritismes.

92. En la meua classe tenen en compte les opinions dels alumnes per a resoldre els problemes.

· **Finalment, et demanem que contestes a estes preguntes sobre la teua família i ta casa.**

93. Fins a quin nivell d'estudis va arribar ton pare?

- 1) Ensenyament primari, EGB o equivalent acabat
- 2) Batxillerat, formació professional o equivalent acabat
- 3) Carrera universitària acabada.

94. Assenyala en quin dels següents grups està inclosa la professió de ton pare:

- 1) Empresaris (amb més de 10 empleats), directius d'empresa, funcionaris superiors, professors, caps i oficials de l'exèrcit, professionals liberals i tècnics superiors (advocats, metges, arquitectes, psicòlegs, informàtics, farmacèutics, veterinaris...)
- 2) Comerciants i xicotets empresaris (entre 5 i 10 empleats), tècnics mitjans (enginyers tècnics, aparelladors, ATS...)
- 3) Administratius i comercials, sots-oficials de l'exèrcit, amos d'empreses familiars, tècnics auxiliars, capatassos, caps de taller...
- 4) Obrers qualificats de l'agricultura, la indústria o els servicis, dependents de comerç, conductors, artesans i peons especialistes.
- 5) Obrers no qualificats i peons, empleats domèstics, conserges, jornalers.

95. Fins a quin nivell d'estudis va arribar ta mare?

- 1) Ensenyança primària, EGB o equivalent acabat
- 2) Batxillerat, formació professional o equivalent acabat
- 3) Carrera universitària acabada.

96. Assenyala en quin dels següents grups està inclosa la professió de ta mare:

- 1) Empresaris (amb més de 10 empleats), directius d'empresa, funcionaris superiors, professors, caps i oficials de l'exèrcit, professionals liberals i tècnics superiors (advocats, metges, arquitectes, psicòlegs, informàtics, farmacèutics, veterinaris...)
- 2) Comerciants i xicotets empresaris (entre 5 i 10 empleats), tècnics mitjans (enginyers tècnics, aparelladors, ATS...)
- 3) Administratius i comercials, sots-oficials de l'exèrcit, amos d'empreses familiars, tècnics auxiliars, capatassos, caps de taller.
- 4) Obrers qualificats de l'agricultura, la indústria o els serveis, dependents de comerç, conductors, artesans i peons especialistes.
- 5) Obrers no qualificats i peons, empleats domèstics, conserges, jornalers.

97. Quants banys i lavabos té ta casa?

- 1) Un
- 2) Dos
- 3) Tres o més
- 4) Cap

98. Teniu ordinador en ta casa?

- 1) SÍ
- 2) NO

99. Quants llibres hi ha en ta casa a més dels que tens per al col·legi / institut?

- 1) Menys de 50
- 2) Entre 50 i 100
- 3) Entre 100 i 500
- 4) Més de 500

100. Amb quina freqüència es compra el periòdic en ta casa?

- 1) Mai o quasi mai
- 2) Els caps de setmana
- 3) Tots o quasi tots els dies.

QÜESTIONARI DE PROFESSORS

- L'institut/col·legi està participant en un projecte d'avaluació de la convivència promogut pel Síndic de Greuges.
- El que es pretén és conèixer com funciona el centre educatiu, a fi d'aconseguir millors resultats.
- Us demanem que respongueu este qüestionari que permetrà conèixer l'opinió dels professors del vostre institut/col·legi.
- Les dades d'este qüestionari seran totalment confidencials i només seran utilitzades a efectes estadístics.

Per a omplir este qüestionari:

- Este qüestionari es respon en el **full de lectura òptica** que s'adjunta. Per favor, no escriviu res en el qüestionari.
- No oblideu consignar les dades d'identificació que us demanem en el full de lectura òptica, especialment és molt important que ompliu els camps de: **cicle/etapa en què impartiu docència** i el **sexe**.
- Llegiu atentament cada una de les preguntes i responeu **tenint en compte l'escala de resposta** que apareix juntament amb l'enunciat. Teniu en compte que **només** podeu marcar **una opció de resposta** a cada pregunta.
- Quan escriviu, **comproveu** que la numeració del vostre full de respostes coincideix amb el número de pregunta que voleu contestar.
- Per favor, **escriviu amb llapis** en el **full de respostes** que adjuntem. Si us equivoqueu, esborreu i torneu a marcar.
- Per respondre en el full de lectura, heu de marcar la resposta triada de la manera següent:

1 2 3 4 5

MOLTES GRÀCIES PER LA VOSTRA COL·LABORACIÓ

A continuació apareixen algunes preguntes relacionades amb situacions de maltractament entre iguals o bullying. És molt important que, quan les contesteu, tingueu en compte que este fenomen no es referix a problemes aïllats en què un dia algú insulta, pega, o deixa de costat un altre. Estes agressions, sens dubte, són importants, però no són maltractament. El bullying implica conflictes en què estes conductes es repetixen contínuament cap a un alumne o alumna de manera que se li arriba a fer la vida impossible, esdevé una víctima que la major part de les vegades no pot eixir del problema per ella mateixa.

Des que va començar el curs, amb quina freqüència considereu que algun dels vostres alumnes ha patit alguna d'estes conductes de forma continuada?

Mai	Poques vegades	Algunes vegades	Prou vegades	Contínuament
1	2	3	4	5

1. Ignorar-lo (passar d'ell o fer-li el buit).
2. No deixar-lo participar.
3. Insultar-lo
4. Posar-li malnoms que l'ofenen o el ridiculitzen
5. Parlar malament d'ell o ella
6. Amagar-li coses
7. Trencar-li coses.
8. Robar-li coses.
9. Pegar-li
10. Amençar-lo només per fer-li por
11. Obligar-lo a fer coses que no vol amb amenaces (portar diners, fer-li les tasques, demanar-li les sabatilles, etc.)
12. Amençar-lo amb armes (pals, navalles, etc.)
13. Assetjar-lo sexualment de forma verbal (amb insinuacions o insults; amb amenaces)
14. Assetjar-lo sexualment de forma física (tocant o agredint).

En els grups en què impartiu classe, com actueu cada vegada que es produïx algun d'estos conflictes a algun alumne o alumna?

Ignore el fet	Parle amb els alumnes implicats	Faig una amonestació o un comunicat	L'expulse de classe	Propose al director la seua expulsió del centre
1	2	3	4	5

15. Ignorar-lo (passar d'ell o fer-li el buit)
16. No deixar-lo participar
17. Insultar-lo
18. Posar-li malnoms que l'ofenen o ridiculitzen
19. Parlar malament d'ell o ella
20. Amagar-li coses
21. Trencar-li coses
22. Robar-li coses
23. Pegar-li
24. Amençar-lo només per fer-li por
25. Obligar-lo a fer coses que no vol amb amenaces (portar diners, fer-li les tasques, demanar-li les sabatilles, etc.)
26. Amençar-lo amb armes (pals, navalles, etc.)
27. Assetjar-lo sexualment de forma verbal (amb insinuacions o insults; amb amenaces)
28. Assetjar-lo sexualment de forma física (tocant o agredint).

Altres vegades, hi ha bandes d'alumnes que es fiquen amb altres companys o grups DE FORMA CONTINUADA. Assenyaleu en quina mesura creieu que açò s'ha donat en EL VOSTRE CENTRE DES QUE VA COMENÇAR EL CURS.

MAI ho he vist en el meu centre	MOLT POQUES VEGADES ho he vist en el meu centre	DE VEGADES ho he vist en el meu centre	SOVINT ho he vist en el meu centre	SEMPRE ho he vist en el meu centre
1	2	3	4	5

29. Bandes d'alumnes que es fiquen amb un xic o xica.
30. Bandes d'alumnes que es fiquen amb grups d'alumnes
31. Bandes d'alumnes que es fiquen amb altres bandes d'alumnes.
32. Bandes de fora del centre que es fiquen amb alumnes.

- 33.** Quin dels següents llocs és aquell en què més sovint es produeixen les situacions de maltractament entre alumnes?
- 1) No es produeixen estes situacions
  - 2) En la classe quan no hi ha cap professor
  - 3) En la classe encara que hi haja un professor
  - 4) En altres llocs del centre (lavabos, corredors, menjador)
  - 5) A l'eixida del centre.
- 34.** Amb quina freqüència creieu que este tipus de conductes de maltractament es duen a terme a través del telèfon mòbil o d'Internet
- 1) Mai
  - 2) Molt poques vegades
  - 3) Algunes vegades
  - 4) Sovint
  - 5) Sempre.
- 35.** Fins a quin punt considereu que els professors i adults s'assabenten dels conflictes i abusos entre alumnes?
- 1) Mai se n'assabenten
  - 2) Se n'assabenten poques vegades
  - 3) Se n'assabenten algunes vegades
  - 4) Se n'assabenten moltes vegades
  - 5) Se n'assabenten sempre que ocorre.

Valoreu d'1 a 5 la importància que tenen els següents aspectes per a la convivència del vostre centre.

Gens important	Poc important	Prou important	Important	Molt important
1	2	3	4	5

- 36.** Alumnes que no permeten que s'impartisca la classe.
- 37.** Abusos entre alumnes.
- 38.** Males maneres i agressions d'alumnes cap als professors.
- 39.** Vandalisme i destrosses d'objectes i material.
- 40.** Absentisme de l'alumnat.

Assenyaleu si és habitual que alguns dels professors del centre tinguen alguna de les conductes següents cap als alumnes:

Mai	Poques vegades	A vegades	Moltes vegades	Sempre
1	2	3	4	5

- 41. Ridiculitzar-los
- 42. Tenir-los mania
- 43. Insultar-los
- 44. Agredir-los físicament
- 45. Intimidat-los amb amenaces.

Assenyaleu si és habitual que els alumnes tinguen alguna de les conductes següents:

Mai	Poques vegades	A vegades	Moltes vegades	Sempre
1	2	3	4	5

- 46. Faltar al respecte als professors
  - 47. Agredir els professors
  - 48. Robar o trencar el material del centre
  - 49. Tenir un comportament en l'aula que impedeix fer classe.
50. Els conflictes de convivència que es produïxen en el centre són causats principalment perquè (seleccioneu només una opció, la que considereu més important):
- 5. Els professors eludixen les seues responsabilitats en estes qüestions.
  - 6. Els alumnes estan acostumats que a casa els deixen fer el que volen.
  - 7. Els alumnes no respecten l'autoritat dels professors.
  - 8. El centre no planifica específicament com establir un bon clima de convivència.
  - 9. El tipus d'organització escolar de l'educació secundària dificulta unes relacions interpersonals adequades.

- 51.** Considereu que l'administració educativa està preocupada pels problemes de convivència en els centres?
- 1) Gens
  - 2) Molt Poc
  - 3) Poc
  - 4) Prou
  - 5) Molt.
- 52.** Creieu que la política que l'administració educativa desenvolupa per a millorar la convivència en els centres és eficaç?
- 1) Gens eficaç
  - 2) Molt poc eficaç
  - 3) Poc eficaç
  - 4) Prou eficaç
  - 5) Molt eficaç.
- 53.** Creieu que la decisió que estan prenent algunes famílies d'actuar per la via judicial quan el seu fill està sent assetjat per altres companys és l'adequada?
- 1) Gens adequada
  - 2) Molt poc adequada
  - 3) Poc adequada
  - 4) Prou adequada
  - 5) Molt adequada.
- 54.** Els alumnes actuals en relació amb els de fa uns anys (assenyaleu només una alternativa):
- 1) Tenen més coneixements
  - 2) Tenen més sentit de la justícia
  - 3) Tenen més tolerància
  - 4) Són més feliços
  - 5) Tenen actituds més pacífiques.

55. M'agradaria que els meus alumnes foren principalment (assenyaleu només una alternativa):

- 1) Persones famoses
- 2) Persones amb grans coneixements
- 3) Persones justes
- 4) Persones volgudes
- 5) Persones felices.

56. El major defecte dels meus alumnes és que (assenyaleu només una alternativa):

- 1) S'esforcen poc
- 2) Són poc responsables
- 3) Són poc sociables
- 4) Són poc solidaris
- 5) Són violents.

57. Els mitjans de comunicació (TV, premsa, Internet...) han contribuït per tal que es done als problemes de convivència la importància que de fet tenen:

- 1) Molt en desacord
- 2) En desacord
- 3) D'acord
- 4) Molt d'acord.

58. Els mitjans de comunicació (TV, premsa, Internet...) proporcionen una imatge distorsionada de la convivència dels centres:

- 1) Molt en desacord
- 2) En desacord
- 3) D'acord
- 4) Molt d'acord.

59. Considereu que l'educació ha millorat o empitjorat en els últims anys?

- 0) Ha empitjorat molt
- 1) Ha empitjorat un poc
- 2) No ha canviat
- 3) Ha millorat un poc
- 4) Ha millorat molt.

Pensant en el vostre col·legi o institut, assenyaieu el vostre grau d'acord amb les afirmacions següents:

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

60. Quan sorgix algun conflicte en el centre, en general es resol de manera justa.
61. En este centre hi ha ordre.
62. Les normes de disciplina del centre em semblen adequades.
63. En general, els professors mantenen l'ordre en la classe.
64. Els professors tenim el mateix criteri quan apliquem les normes del centre.
65. En el meu centre es dóna importància a ensenyar els alumnes com relacionar-se de forma positiva amb els altres.
66. En els últims anys han augmentat els conflictes en el centre.
67. S'hauria d'intervenir més durament amb els alumnes que causen problemes.
68. Em sent molt bé en el centre i tinc bones relacions amb els meus companys.
69. En este centre les relacions entre alumnes i professors són bones.
70. En les classes els professors i els alumnes hem elaborat un xicotet nombre de normes que s'apliquen habitualment.
71. En el meu centre se li dóna molta importància quan un alumne presenta problemes constantment amb un altre.
72. Es tenen en compte les opinions dels alumnes per a resoldre els problemes que es plantegen en el centre.
73. Des del principi de l'any escolar, ens assegurem que queden clares les normes de convivència en el centre.
74. És una llàstima que les comissions de convivència dels centres la major part de les vegades siguin purament òrgans sancionadors.
75. Tot centre hauria de disposar d'un programa específic de millora de la convivència.
76. En el meu centre es realitzen activitats de sensibilització al professorat sobre les característiques personals de l'alumnat.
77. En el meu centre hi ha professors participant en programes relacionats amb el tema de la convivència.
78. En el meu centre, en les tutories amb l'alumnat, es treballen temes relacionats amb la convivència, el coneixement mutu, etc.
79. En el meu centre es treballa i es debat amb l'alumnat el Reglament intern del centre.

80. En el meu centre s'afavorix una metodologia participativa de l'alumnat.

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

81. L'escola informa amb rapidesa de les faltes d'assistència dels alumnes a les famílies.

82. Els pares es preocupen prou per les activitats escolars dels seus fills.

83. En les famílies del centre hi ha poca comunicació entre pares i fills.

84. En les famílies del centre la convivència s'ha deteriorat en els últims anys.

INSTITUT D'AVALUACIÓ I ASSESSORAMENT EDUCATIU

Qüestionari per a les famílies

- L'institut/col·legi està participant en un projecte d'avaluació de la convivència promogut pel Síndic de Greuges.
- **El que es pretén és conèixer com funciona el centre educatiu, a fi d'aconseguir millors resultats.**
- Us demanem que respongueu este qüestionari, que permetrà conèixer l'opinió de les famílies que tenen fills/ filles que van a l'institut/col·legi.
- Les dades d'este qüestionari seran totalment confidencials i no seran conegudes pel director/a ni per cap dels professors/es del centre.

No us oblideu, per favor, d'assenyalar el curs i grup en què està escolaritzat el vostre fill/a

Col·legi/Institut: .....

Província: ..... Curs: ..... Grup: .....

Instruccions

Assenyalau amb una creu o encercleu el número corresponent a la resposta que trieu.

Per favor, torneu al més aviat possible en sobre tancat este qüestionari degudament emplenat al vostre fill/a, perquè el lliure al seu tutor/a.

A continuació apareixen algunes preguntes relacionades amb possibles situacions de maltractament entre companys o bullying. És molt important que, quan les contesteu, tingueu en compte que este fenomen no es referix a problemes aïllats en què un dia un alumne insulta, pega, o deixa de costat un altre. Estes agressions, sens dubte, són importants, però no són maltractament. El bullying implica conflictes en què estes conductes es repetixen contínuament cap a un alumne o alumna de manera que se li arriba a fer la vida impossible, i esdevé una víctima que la major part de les vegades no pot eixir del problema per ella mateixa.

1. Des que va començar el curs, ha patit el vostre fill/a alguna d'estes conductes de forma continuada? (podeu assenyalar-ne més d'una si ho creieu convenient)

- Ignorar-lo (passar d'ell o ella o fer-li el buit).
- No deixar-lo participar.
- Insultar-lo
- Posar-li malnoms que l'ofenen o el ridiculitzen
- Parlar malament d'ell o ella
- Amagar-li coses
- Trencar-li coses
- Robar-li coses
- Pegar-li
- Amençar-lo només per fer-li por
- Obligar-lo a fer coses que no vol amb amenaces (portar diners, fer-li les tasques, demanar-li les sabatilles, etc.)
- Amençar-lo amb armes (pals, navalles, etc.)
- Assetjar-lo sexualment de forma verbal (amb insinuacions o insults; amb amenaces)
- Assetjar-lo sexualment de forma física (tocant o agredint)
- Cap.

2. Ha patit el vostre fill/a assetjament continuat a través del telèfon mòbil o d'Internet

- 1) Mai
- 2) Molt poques vegades
- 3) Algunes vegades
- 4) Sovint
- 5) Sempre.

3. En cas que el vostre fill/a haja patit alguna d'estes conductes, de quin CURS és qui es fica amb el o ella contínuament?
- 6) De la seua classe
  - 7) No és de la seua classe però és del seu curs
  - 8) D'un altre curs superior al seu
  - 9) D'un altre curs inferior al seu
  - 10) Persones alienes al centre.
4. Qui és eixa persona que es fica amb ell o ella CONTÍNUAMENT DES QUE VA COMENÇAR EL CURS?
- 6) Un xic
  - 7) Una xica
  - 8) Un grup de xics
  - 9) Un grup de xiques
  - 10) Tant els uns com els altres.
5. En el cas que el vostre fill/a haja patit alguna d'estes conductes, com valoreu la resposta que el centre ha donat al problema?
- 6) No se n'han assabentat
  - 7) Han respost de forma gens adequada
  - 8) Han respost de forma poc adequada
  - 9) Han respost de forma prou adequada
  - 10) Han respost de forma molt adequada.
6. Assenyaleu si **és habitual** que alguns professors hagen tingut cap al vostre fill/a alguna de les conductes següents: (podeu assenyalar més d'una opció si ho considereu necessari)
- Ridiculitzar-lo
  - Tenir-li mania
  - Insultar-lo
  - Agredir-lo físicament
  - Intimidat-lo amb amenaces
  - Cap.

7. Assenyaleu si el vostre fill ha tingut alguna vegada problemes en el centre per alguna d'estes raons: (podeu assenyalar més d'una opció si ho creieu necessari)

- Faltar al respecte als professors
- Agredir els professors
- Insultar contínuament els seus companys
- Agredir físicament els seus companys
- Robar o trencar coses dels seus companys
- Robar o trencar material del centre
- Tenir un comportament en l'aula que impedisca fer classe
- Cap.

8. Els conflictes que es produïxen en el centre són causats pel fet que: (assenyaleu **només dues** raons)

- Els professors eludixen les seues responsabilitats en estes qüestions
- Hi ha alguns alumnes molt conflictius
- En els centres escolars sempre hi ha hagut conflictes
- Hi ha famílies massa permissives amb els seus fills
- Als alumnes, no se'ls ensenya a resoldre els problemes sense utilitzar la violència
- Els professors són massa intolerants amb els alumnes
- Els alumnes d'avui dia no respecten l'autoritat.

9. Considereu que l'administració educativa està preocupada pels problemes de convivència en els centres?

- 1) Gens
- 2) Molt Poc
- 3) Poc
- 4) Prou
- 5) Molt.

10. Creieu que la política que l'administració educativa desenvolupa per a millorar la convivència en els centres és eficaç?

- 1) Gens eficaç
- 2) Molt poc eficaç
- 3) Poc eficaç

- 4) Prou eficaç
- 5) Molt eficaç.

11. Creieu que la decisió que estan prenent algunes famílies d'actuar per la via judicial quan el seu fill està sent assetjat per altres companys és l'adequada?

- 1) Gens adequada
- 2) Molt poc adequada
- 3) Poc adequada
- 4) Prou adequada
- 5) Molt adequada.

12. Els alumnes actuals en relació amb els de fa uns anys (assenyaleu només una alternativa):

- 1) Tenen més coneixements
- 2) Tenen més sentit de la justícia
- 3) Tenen més tolerància
- 4) Són més feliços
- 5) Tenen actituds més pacífiques.

5. M'agradaria que els meus fills foren principalment (assenyaleu només una alternativa):

- 1) Persones famoses
- 2) Persones amb grans coneixements
- 3) Persones justes
- 4) Persones volgudes
- 5) Persones felices

14. El major defecte dels meus fills és que (assenyaleu només una alternativa):

- 1) S'esforcen poc
- 2) Són poc responsables
- 3) Són poc sociables
- 4) Són poc solidaris
- 5) Són violents.

15. Els mitjans de comunicació (TV, premsa, Internet...) han contribuït que es done als problemes de convivència la importància que, de fet, tenen:

- 1) Molt en desacord
- 2) En desacord
- 3) D'acord
- 4) Molt d'acord.

16. Els mitjans de comunicació (TV, premsa, Internet...) proporcionen una imatge distorsionada de la convivència dels centres:

- 1) Molt en desacord
- 2) En desacord
- 3) D'acord
- 4) Molt d'acord.

17. Considereu que l'educació ha millorat o empitjorat en els últims anys?

- 1) Ha empitjorat molt
- 2) Ha empitjorat un poc
- 3) No ha canviat
- 4) Ha millorat un poc
- 5) Ha millorat molt.

Assenyaleu el grau d'acord o desacord amb les següents afirmacions.

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

18. Estic satisfet que el meu fill/a estudei en este centre 1 2 3 4 5

19. Si poguera, canviaria el meu fill/a de centre 1 2 3 4 5

20. En este centre hi ha ordre 1 2 3 4 5

21. El contacte amb el tutor em permet conèixer (estar al dia sobre) la situació del meu fill/a 1 2 3 4 5

22. Si hi ha qualsevol problema de relació amb el meu fill/a, m'ho solen comunicar ràpidament. 1 2 3 4 5

23. Conec bé les normes de convivència del centre **1 2 3 4 5**

24. Les normes de disciplina del centre són adequades **1 2 3 4 5**

25. Quan hi ha conflictes en el centre es resolen amb justícia **1 2 3 4 5**

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

26. Els professors tenen el mateix criteri quan apliquen les normes del centre 1 2 3 4 5

27. En el centre es dóna importància a fet d'ensenyar els alumnes com relacionar-se de forma positiva amb els altres 1 2 3 4 5

28. En el centre s'han realitzat activitats amb les famílies per a tractar temes de convivència (conferències, cursos...) 1 2 3 4 5

29. Els conflictes que es generen el centre entre alumnes són coneguts pels professors 1 2 3 4 5

30. En els últims tres anys han augmentat els conflictes en el centre. 1 2 3 4 5

· **Quina impressió teniu sobre les relacions que existixen entre els següents grups en el centre?**

Molt roïnes	Roïnes	Regulars	Bones	Molt bones
1	2	3	4	5

31. Els alumnes entre si 1 2 3 4 5

32. Els professors entre si. 1 2 3 4 5

33. Els alumnes amb els professors 1 2 3 4 5

34. Les famílies amb els professors. 1 2 3 4 5

35. Finalment, doneu-nos la vostra opinió sobre com és este centre:

- 1) Molt roí
- 2) Roí
- 3) Normal
- 4) Bo
- 5) Molt bo

MOLTES GRÀCIES PER LA VOSTRA COL·LABORACIÓ

INSTITUT D'AVALUACIÓ I ASSESSORAMENT EDUCATIU

Qüestionari per a directors/es

- L'institut/col·legi està participant en un projecte d'avaluació de la convivència promogut pel Síndic de Greuges
- El que es pretén és conèixer com funciona el centre educatiu, a fi d'aconseguir millors resultats.
- Us demanem que respongueu este qüestionari, que permetrà conèixer l'opinió de l'equip directiu del vostre institut/col·legi.
- Les dades d'este qüestionari seran totalment confidencials i només seran utilitzades a efectes estadístics.

Per omplir este qüestionari:

- Este qüestionari es respon en el **full de lectura òptica** que s'adjunta. Per favor, no escriviu res en el qüestionari.
- No oblideu consignar les dades d'identificació que es demanen en el full de lectura òptica, en especial és molt important que ompliu els camps de: **cicle/etapa en què impartiu docència** i el **sexe**.
- Llegiu atentament cada una de les preguntes i responeu **tenint en compte l'escala de resposta** que apareix juntament amb l'enunciat. Teniu en compte que **només** podeu marcar **una opció de resposta** a cada pregunta.
- Quan escriviu, **comproveu** que la numeració del full de respostes coincidix amb el número de pregunta que voleu contestar.
- Per favor, **escriviu amb llapis** en el **full de respostes** que adjuntem. Si us equivoqueu, esborreu i torneu a marcar.
- Per a respondre en el full de lectura heu de marcar la resposta triada de la manera següent:

1   2   3   4   5

MOLTES GRÀCIES PER LA VOSTRA COL·LABORACIÓ

- **Valoreu la influència que tenen els següents factors per al bon funcionament del vostre centre.**

Gens influent	Molt poc influent	Poc influent	Influent	Molt influent
1	2	3	4	5

1. Els recursos humans i materials
2. L'estabilitat de la plantilla
3. Els problemes d'aprenentatge de l'alumnat
4. Els conflictes i les agressions entre els alumnes
5. La participació de les famílies
6. El treball en equip amb els/les docents
7. L'autonomia dels equips directius.

- **Valoreu la importància que tenen els següents aspectes per a la convivència del vostre centre.**

Gens important	Molt poc important	Poc important	Important	Molt important
1	2	3	4	5

8. Alumnes que no permeten que s'impartisca la classe
9. Abusos entre alumnes
10. Males maneres i agressions d'alumnes cap als/es professors/es
11. Vandalisme i destrosses d'objectes i material
12. Absentisme de l'alumnat.
13. Els conflictes de convivència que es produeixen en el centre són causats principalment perquè (seleccioneu només una de les opcions, la que considereu més important):
  - 1) Els/es professors/es eludixen les seues responsabilitats en estes qüestions.
  - 2) Els alumnes estan acostumats/des que a casa els deixen fer el que volen.
  - 3) Els alumnes no respecten l'autoritat dels/les professors/es.
  - 4) El centre no planifica específicament com establir un bon clima de convivència.
  - 5) El tipus d'organització escolar de l'educació secundària dificulta unes relacions interpersonals adequades.

A continuació apareixen algunes preguntes relacionades amb situacions de maltractament entre iguals o "bullying". És molt important que, quan les contesteu, tingueu en compte que este fenomen no es referix a problemes aïllats en què un dia algú insulta, pega, o deixa de costat un altre. Estes agressions, sens dubte, són importants, però no són maltractament. El bullying implica conflictes en què estes conductes es repetixen contínuament cap a un alumne o alumna de manera que se li arriba a fer la vida impossible, esdevé una víctima que la major part de les vegades no pot eixir del problema per ella mateixa.

Assenyaleu el grau d'acord amb les afirmacions següents.

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

- 14.** Quan un/a alumne/a del vostre centre és habitualment ignorat pels seus companys/es, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament
- 15.** Quan habitualment els seus companys no deixen participar a un/a alumne/a del vostre centre, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervé sistemàticament
- 16.** Quan un/a alumne/a del vostre centre és habitualment insultat o ridiculitzat el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament
- 17.** Quan habitualment posen malnoms a un/a alumne/a del vostre centre, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervé sistemàticament
- 18.** Quan els companys/es parlen habitualment malament d'un/a alumne/a el/la tutor/a o el grup de professors/es intervé sistemàticament
- 19.** Quan habitualment amaguen les seues coses a un/a alumne/a del vostre centre, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament
- 20.** Quan habitualment trenquen les seues coses a un/a alumne/a del vostre, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament
- 21.** Quan habitualment furten les seues coses a un/a alumne/a del vostre centre, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament
- 22.** Quan peguen habitualment a un/a alumne/a del vostre centre, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervé sistemàticament
- 23.** Quan habitualment amenacen només per fer por a un/a alumne/a del vostre centre, el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament
- 24.** Quan habitualment obliguen un/a alumne/a del vostre centre a fer coses que no vol amb amenaces (portar diners, fer-li les tasques, demanar-li les sabatilles, etc.), el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

- 25.** Quan, a un/a alumne/a del vostre centre, l'amenacen amb armes (pals, navalles, etc.) habitualment el/la tutor/a o el grup de professors/es intervenen sistemàticament
- 26.** Quan, a un/a alumne/a del vostre centre, habitualment l'assetgen sexualment de forma verbal (amb insinuacions o insults; amb amenaces) el/la tutor/a o el grup de professors/es s'intervé sistemàticament
- 27.** Quan, a un/a alumne/a del vostre centre, habitualment l'assetgen sexualment de forma física (tocant o agredint) el/la tutor/a o el grup de professors/es intervé sistemàticament
- 28.** Els/es professors/es del centre coneixen els conflictes i abusos que es donen entre l'alumnat
- 29.** Les agressions (faltes de respecte, destrosses de cotxes o altres béns del professor, agressions físiques o verbals) d'alumnes al professorat són habituals
- 30.** En el vostre centre és habitual que alguns professors/es agredisquen (físicament, mitjançant d'insults, ridiculitzant...) els alumnes
- 31.** En el vostre centre es realitzen activitats de sensibilització al professorat sobre les característiques personals de l'alumnat
- 32.** En el vostre centre hi ha professors/es participant en programes relacionats amb el tema de la convivència
- 33.** En el vostre centre, en les tutories amb l'alumnat es treballen temes relacionats amb la convivència, el coneixement mutu, etc.
- 34.** En el vostre centre es treballa i es debat amb l'alumnat el Reglament intern del centre
- 35.** En el vostre centre s'afavorix una metodologia participativa de l'alumnat.
- 36.** En el vostre centre es realitzen activitats encaminades a garantir la bona convivència.
- 37.** Els pares i les mares coneixen les normes de convivència del centre
- 38.** Les normes de disciplina del centre són adequades
- 39.** Els conflictes de convivència del centre es resolen amb justícia
- 40.** El professorat utilitza criteris coordinats quan aplica les normes del centre
- 41.** S'afavorix la participació i implicació del professorat en l'organització del centre
- 42.** En el centre es dóna importància a ensenyar l'alumnat com relacionar-se de forma positiva amb els altres
- 43.** En el centre s'han realitzat activitats amb les famílies per a tractar temes de convivència (conferències, cursos...)

Molt en desacord	En desacord	Indiferent	D'acord	Molt d'acord
1	2	3	4	5

- 44.** La decisió que estan prenent algunes famílies d'actuar per la via judicial quan el seu fill/a està sent assetjat per altres companys/es és adequada
- 45.** És una llàstima que la comissió de convivència del centre la major part de les vegades siguin purament òrgans sancionadors
- 46.** L'administració educativa està preocupada pels problemes de convivència dels centres
- 47.** La política que l'administració educativa desenvolupa per a millorar la convivència en els centres és eficaç
- 48.** Els mitjans de comunicació (TV, premsa, Internet...) han contribuït que es done, als problemes de convivència, la importància que de fet tenen
- 49.** Els mitjans de comunicació (TV, premsa, Internet...) proporcionen una imatge distorsionada de la convivència dels centres.

Valoreu la impressió que teniu sobre les relacions que existixen entre els següents grups en el centre.

Molt roïnes	Roïnes	Normals	Bones	Molt bones
1	2	3	4	5

- 50.** L'alumnat entre si
- 51.** El professorat entre si
- 52.** Les famílies entre si
- 53.** L'alumnat amb el professorat
- 54.** Les famílies amb el professorat
- 55.** Les famílies amb els seus fills/es
- 56.** El professorat amb la direcció del centre.

- **Valoreu l'evolució en els últims anys (3-5 anys) de les relacions entre els següents grups en el centre.**

Han empitjorat considerablement	Han empitjorat lleugerament	Es mantenen igual	Han millorat lleugerament	Han millorat considerablement
1	2	3	4	5

- 57. L'alumnat entre si
- 58. El professorat entre si
- 59. Les famílies entre si
- 60. L'alumnat amb el professorat
- 61. Les famílies amb el professorat
- 62. Les famílies amb els seus fills/es
- 63. El professorat amb la direcció del centre.

- **Assenyaleu el nombre de vegades que durant el passat curs 2004/2005 es van dur a terme en el vostre centre les següents actuacions amb els/les alumnes.**

Cap vegada	D'una a tres vegades	De quatre a sis vegades	Set a nou vegades	Deu vegades o més
1	2	3	4	5

- 64. Sancions directes establides pel professorat
- 65. Sancions directes establides per la direcció
- 66. Expulsions per un temps limitat (1 setmana)
- 67. Expulsions definitives del centre
- 68. Denúncies a la policia
- 69. Denúncies en el jutjat
- 70. Promoure el canvi de centre per problemes de convivència.
- 71. Què creieu que agradaria a les famílies que foren els seus fills/es? (Assenyaleu únicament **una opció**).
  - 0) Una persona famosa (futbolista, cantant, actor/actriu)
  - 1) Una persona amb grans coneixements
  - 2) Una persona justa
  - 3) Una persona volguda
  - 4) Una persona feliç.

72. Quin creieu que és el defecte que més preocuparia les famílies respecte del seu fill/a? (assenyaleu únicament **una opció**).

- 1) Que s'esforçara poc
- 2) Que fóra poc responsable
- 3) Que fóra poc sociable
- 4) Que fóra poc solidari
- 5) Que fóra violent.

73. Quin percentatge de l'alumnat de l'ESO del vostre centre ha nascut fora de l'estat espanyol?

- 1) Menys del 5%
- 2) Entre el 5 i el 15%
- 3) Del 15 al 30%
- 4) Del 30 al 50%
- 5) Més del 50%.

74. Si el vostre centre té més d'un grup per curs, es reorganitzen estos d'un any a un altre si s'observa que les relacions socials entre els/les alumnes està dificultant la convivència?

- 1) Sí
- 2) No
- 3) Només hi ha un grup per curs.

75. El vostre centre disposa d'un pla d'acollida per als/les nous/noves alumnes?

- 1) Sí
- 2) No.

76. El vostre centre té un pla d'acollida per als/les alumnes de l'ESO?

- 1) Sí
- 2) No.

77. El vostre centre disposa d'un programa de mediació?

- 1) Sí
- 2) No.

78. El vostre centre disposa d'un programa d'alumnes ajudants?

- 1) Sí
- 2) No.

79. Per acabar, digueu-nos, per favor, quants anys porteu com a director/a d'este centre.

- 1) D'1 a 3
- 2) De 3 a 5
- 3) De 5 a 8
- 4) De 8 a 12
- 5) Més de 12.

**ANNEX II: INSTRUCCIONS ENVIADES ALS
CENTRES PER A L'APLICACIÓ DELS
QÜESTIONARIS**

APLICACIÓ DELS QÜESTIONARIS DE L'ESTUDI EPIDEMIOLÒGIC DEL BULLYING A LA COMUNITAT VALENCIANA DEL SÍNDIC DE GREUGES

INSTRUCCIONS PER AL DIRECTOR/A CENTRES DE PRIMÀRIA

Distingit/da director/a:

Com sabeu, per la informació rebuda fins ara, el vostre centre ha estat triat per a participar en l'*Estudi epidemiològic del bullying a la Comunitat Valenciana* encarregat pel Síndic de Greuges. Abans de tot, volem agrair-vos la vostra col·laboració i recordar-vos ara algunes indicacions que és fonamental tenir en compte per a aplicar correctament els qüestionaris.

Material

Rebreu en el vostre centre, al voltant del dia 31 de març, una caixa amb els distints qüestionaris en edició bilingüe:

1. 20 qüestionaris per a professors/es amb els corresponents fulls de lectura òptica (color taronja).
2. 50 qüestionaris per a alumnes amb els corresponents fulls de lectura òptica (color morat).
3. 50 qüestionaris per a famílies.
4. 1 qüestionari per al director/a.
5. Instruccions per a l'aplicació dels qüestionaris.

Professors/es

Heu de lliurar a **20 professors/es** de primària un qüestionari i un full de lectura (color taronja) en un sobre i demanar-los que el retornen en el termini de 10 dies en el mateix sobre tancat. Per a això, heu d'indicar a quin lloc han de deixar-lo i heu de tenir en compte que este procediment ha d'ajudar a reforçar la confidencialitat que presidix este estudi.

D'altra banda, per garantir la màxima participació, seria molt convenient que tots els docents implicats reberen la màxima informació sobre l'estudi, sobretot pel que fa a l'informe individualitzat que s'enviarà a cada centre. Així mateix, és fonamental insistir-los en el caràcter anònim del qüestionari i en l'absoluta confidencialitat de totes les dades que s'obtinguen.

Alumnes

Per aplicar els qüestionaris de l'alumnat heu d'elegir **un grup de 5é i un altre de 6é de primària**. En cas de tenir més d'un grup en estos cursos, trieu aquell que siga més representatiu de la població del vostre centre.

Considerem que el moment més adequat per a aplicar els qüestionaris seria una hora de tutoria. No obstant això, si hi ha alguna raó que us porte a pensar que és millor un altre moment, per descomptat, podeu elegir un altre període escolar, sempre que us assegureu una durada de 50 minuts com a mínim.

El tutor/a o docent que es responsabilitze de l'aplicació haurà de tenir en compte les instruccions que s'adjunten en full a banda.

Famílies

Pel que fa als qüestionaris de les famílies, hi hauran de **participar els pares dels grups seleccionats de 5é i 6é de primària**. El/la tutor/a haurà de lliurar a cada alumne/a un exemplar en un sobre, i demanar-li que el lliure als seus pares i que el retorne contestat en un termini de 10 dies. Per aconseguir el màxim nombre de respostes, és molt important que el tutor/a recorde als alumnes la necessitat de retornar-lo i que, quan el lliure, els explique la importància de l'estudi. Així mateix, és fonamental insistir-los en el caràcter anònim del qüestionari i en l'absoluta confidencialitat de totes les dades que s'obtinguen.

Director/a

Vosaltres mateixos, individualment, heu d'emplenar les dades que se sol·liciten i omplir el qüestionari en un full de lectura òptica taronja.

Terminis

Us recordem, finalment, que és molt important mantenir els terminis acordats, a fi que els vostres resultats puguin analitzar-se juntament amb la resta dels centres. Totes les dades han d'estar recollides abans del **12 d'abril**. Si no fóra així, no podríem oferir-vos-en un informe comparatiu.

Recollida de material

Quan tingueu tots els qüestionaris ? alumnes, famílies, professors/es i el vostre? introduïu únicament els qüestionaris de les famílies i els fulls de lectura de l'alumnat (morat), del professorat (taronja) i el vostre (taronja) en una caixa i telefoneu, per favor, al telèfon 91-208.04.00 perquè puguem enviar un missatger a recollir tot el material.

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

INSTRUCCIONS PER AL TUTOR/A

Distingit/da tutor/a:

Abans de tot volem agrair-vos la vostra col·laboració en l'*Estudi epidemiològic del bullying* del Síndic de Greuges i oferir-vos algunes instruccions que és molt important que tingueu en compte en el moment en què dugueu a terme amb els vostres alumnes l'aplicació del qüestionari.

- Heu de lliurar a cada alumne/a un qüestionari i un full de lectura (color morat).
- Perquè els alumnes emplenem adequadament la capçalera del full de lectura, hauran d'emplenar solament les dades següents:

The image shows a screenshot of a questionnaire form titled "INSTITUTO DE EVALUACIÓN Y ASESORAMIENTO EDUCATIVO". The form is displayed in a window titled "Acrobat Reader - [IDEA 100 x 5 Castellana julio 05.pdf]". The form contains several sections for data entry:

- Personal Information:** "Apellidos, Nombre...", "Colegio/instituto...", "Prueba...", "N.º Alumno...", "Curso...", "Grupo..."
- Academic Information:** "Provincia", "Centro", "Prueba", "Sexo", "N.º Alumno", "Curso", "Grupo".
- Response Section:** "RESPUESTAS" with a grid for marking answers.

Annotations on the image point to specific fields:

- "Col·legi" points to the "Colegio/instituto..." field.
- "Curs" points to the "Curso" field.
- "Sexe" points to the "Sexo" field.

- Recordeu-los les indicacions següents:
  - Demaneu-los que escriguen amb **llapis**, així, si s'equivoquen, podran esborrar i tornar a marcar.
  - És important indicar les dades que han d'omplir: nom del col·legi/institut, sexe i curs.
  - No han d'emplenar cap altra dada (nom, nre. d'alumne, província, prova,...).
  - Llegiu en veu alta amb els alumnes les instruccions de la caràtula del qüestionari.
  - Insistiu que comproven que el nombre de la pregunta corresponga amb el nombre de la resposta.

- És molt important explicar-los la importància de l'estudi per al centre i per a ells mateixos, i insistir-los en el caràcter anònim del qüestionari i en l'absoluta confidencialitat de totes les dades que s'obtinguen.
- També és fonamental que els alumnes i les alumnes entenguin adequadament a quin tipus de conflictes ens referim quan des de la pregunta 1 a la 56 es parla d'agressions entre alumnes. Com sabeu molt bé, el fenomen del maltractament entre iguals per abús de poder (*bullying*) no es referix a agressions aïllades, sinó a un procés de victimització continuat que deixa indefensa la persona que el patix. Per assegurar-nos que ho comprenen adequadament, us demanaríem que llegireu el següent text als alumnes abans que comencen a contestar el qüestionari:

Quan des de la pregunta 1 fins a la 56 es parla de coses danyoses que un alumne o un grup de companys poden fer a un altre, no heu de pensar en problemes aïllats en què un dia hom insulta, pega o deixa de banda un altre. Estes coses, sens dubte, estan malament i són un problema de convivència. Però en este cas ens estem referint a situacions en què això es fa continuament a algun company, de manera que se li arriba a fer la vida impossible i esdevé una víctima que la major part de vegades no pot eixir del problema per ella mateixa.

- És possible que els alumnes i les alumnes tinguen algun dubte en les preguntes dirigides a establir el nivell sociocultural (93-100) de les famílies del centre. Us demanem que els ajudeu quan calga.
    - Les preguntes en què solen tenir més dubtes són les relatives a les professions dels pares i el seu nivell d'estudis. Per ajudar-los, per favor, pregunteu-los en què treballa el seu pare o la seua mare i intenteu enquadrar-ho en una de les cinc categories. En el cas de les mestresses de casa o de persones que estiguen en l'atur, digueu-los que marquen l'opció cinc.
    - Si algun alumne o alumna és fill de pares separats, divorciats o és orfe de pare o mare, pregunteu-li amb qui viu. Si solament viu amb el seu pare o la seua mare, digueu-li que deixe en blanc les dades que corresponguen. En el cas que, a més de viure amb el seu pare o mare, visca de manera estable amb altres persones, com ara la nova parella d'un dels progenitors o amb els avis, digueu-li que les dades que ha de consignar són les d'estes persones (parella, avis,...).
    - L'altra pregunta en què convé fer algun aclariment és la que es referix a la freqüència amb què es compra el periòdic a casa. Ens referim a la premsa no esportiva.
  - Finalment, atés que no es tracta d'una prova d'aprenentatge, no hi ha cap problema que ajudeu els alumnes a resoldre els dubtes que els puguen sorgir, però, òbviament, cal evitar influir en les seues respostes.
  - Quan finalitze l'aplicació, haureu de lliurar els fulls de lectura al director/a.
- Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

APLICACIÓ DELS QÜESTIONARIS DE L'ESTUDI EPIDEMIOLÒGIC DEL BULLYING A LA COMUNITAT VALENCIANA DEL SÍNDIC DE GREUGES

INSTRUCCIONS PER AL/LA DIRECTOR/A CENTRES DE SECUNDÀRIA

Distingit director/Distingida directora,

Com sabeu, per la informació rebuda fins a hores d'ara, el vostre centre ha estat elegit per a participar en *l'Estudi epidemiològic del bullying a la Comunitat Valenciana*, encarregat pel Síndic de Greuges. En primer lloc, volem agrair-vos la col·laboració i recordar-vos algunes indicacions que és fonamental tenir en compte per a una correcta aplicació dels qüestionaris.

Material:

Rebreu en el vostre centre, al voltant del dia 31 de març, una caixa amb els diversos qüestionaris en edició bilingüe:

6. 20 qüestionaris per a professors/es amb els corresponents fulls de lectura òptica (color taronja).
7. 120 qüestionaris per a alumnes amb els corresponents fulls de lectura òptica (color morat).
8. 120 qüestionaris per a les famílies.
9. 1 qüestionari per al director/a.
10. Instruccions per a l'aplicació dels qüestionaris.

Professors/es:

Heu de lliurar a **20 professors/es** de secundària un qüestionari i un full de lectura (color taronja) en un sobre i demanar-los que el retornen en un termini de 10 dies en el mateix sobre tancat. Per a això, heu d'indicar a quin lloc han de deixar-lo, tenint en compte que este procediment ajude a reforçar la confidencialitat que presidix este estudi.

Si el vostre centre té més de 20 professors de secundària, haureu d'elegir els que impartisquen classe majoritàriament en secundària obligatòria. D'altra banda, per garantir-hi la màxima participació, convindria que tots els docents implicats reberen la màxima informació sobre l'estudi, sobretot pel que fa a l'informe individualitzat que s'enviarà a cada centre. Així mateix, és fonamental insistir-los en el caràcter anònim del qüestionari i en l'absoluta confidencialitat de totes les dades que s'obtinguen.

Alumnes:

Per aplicar els qüestionaris de l'alumnat, heu d'elegir un **grup de cada curs d'ESO (1r, 2n, 3r i 4t)**. En cas de tenir més d'un grup en estos cursos, trieu aquell que siga més representatiu de la població del vostre centre. Considerem que el moment més adequat per a aplicar els qüestionaris seria una hora de tutoria. No obstant això, si hi ha alguna raó que us faça pensar que és millor aplicar-lo en un altre moment, per descomptat, podeu elegir una altre període escolar, sempre que us assegureu que tindrà una durada mínima de 50 minuts.

El tutor o la tutora docent que es responsabilitze de l'aplicació haurà de tenir en compte les instruccions que s'adjunten en full a banda.

Famílies:

Pel que fa als qüestionaris de les famílies, **hi participaran els pares dels grups seleccionats de 1r, 2n, 3r i 4t d'ESO**. El/la tutor/a haurà de lliurar a cada alumne un exemplar en un sobre, i demanar-li que el lliure als seus pares i que el retorne contestat en un termini de 10 dies. Per aconseguir el màxim nombre de respostes, és molt important que el tutor o la tutora recorde als alumnes la necessitat de retornar-lo i que, quan els el lliure, explique la importància de l'estudi. Així mateix, és fonamental insistir-los en el caràcter anònim del qüestionari i en l'absoluta confidencialitat de totes les dades que s'obtinguen.

Director/a:

Vosaltres mateixos, individualment, heu d'omplir les dades que se sol·liciten i heu d'emplenar el qüestionari en un full de lectura.

Terminis:

Us recordem, finalment, que és molt important mantenir els terminis acordats, a fi que els resultats puguen analitzar-se juntament amb els de la resta de centres. Totes les dades han d'estar recollides abans del **12 d'abril**. Si no és així, no podrem oferir-vos-en un informe comparatiu.

Recollida de material:

Quan tingueu tots els qüestionaris –alumnes, famílies, professors/es i el vostre propi– introduïu únicament els qüestionaris de les famílies i els fulls de lectura de l'alumnat (morat) i professorat (taronja) i el vostre (taronja) en una caixa i telefoneu, per favor, al número 91-208.04.00 perquè puguem enviar-hi un missatger a recollir tot el material.

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

INSTRUCCIONS PER AL TUTOR O LA TUTORA

Distingit tutor/Distingida tutora,

En primer lloc, volem agrair-vos la vostra col·laboració en *l'Estudi epidemiològic del bullying del Síndic de Greuges* i oferir-vos algunes instruccions que és molt important que tingueu en compte en el moment en què dugueu a terme amb els vostres alumnes l'aplicació del qüestionari.

- Heu de lliurar a cada alumne un qüestionari i un full de lectura (color morat).
- Perquè els alumnes ompliguen adequadament la capçalera del full de lectura, hauran d'emplenar solament les dades següents:

INSTITUTO DE EVALUACIÓN Y ASESORAMIENTO EDUCATIVO

Apellidos, Nombre _____

Colegio/Instituto _____

Provincia _____ N.º Alumno _____ Curso _____ Grupo _____

Centro _____ Prueba _____ Sexo _____

Decenas: 0 1 2 3 4 5
Unidades: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Decenas: 0 1 2 3 4 5
Unidades: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

N.º Alumno: Decenas: 0 1 2 3 4 5
Unidades: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Curso: E.F. E.S.O. BACH

Prueba: HA DE AC CA H

Sexo: H M

RESPUESTAS

1 26 51 76

- Heu de recordar-los les indicacions següents:
  - Demaneu-los que escriguen amb **llapis**, així, si s'equivoquen, podran esborrar i tornar a marcar.
  - És important indicar-los les dades que han d'emplenar: nom del col·legi/institut, sexe i curs.
  - No han d'emplenar cap altra dada (nom, nre. d'alumne, província, prova,...).
  - Llegiu en veu alta amb els alumnes les instruccions de la caràtula del qüestionari.
  - Insistiu que comproven que el número de la pregunta correspon al número de la resposta.

- És molt important explicar-los la importància de l'estudi per al centre i per a ells mateixos, i insistir-los en el caràcter anònim del qüestionari i en l'absoluta confidencialitat de totes les dades que s'obtinguen.
- També és fonamental que els alumnes entenguen adequadament a quin tipus de conflictes ens referim quan des de la pregunta 1 fins a la 56 es parla d'agressions entre alumnes. Com sabeu, el fenomen del maltractament entre iguals per abús de poder (*bullying*) no es referix a agressions aïllades, sinó a un procés de victimització continuat que deixa indefensa la persona que el patix. Per assegurar-nos d'una adequada comprensió, us demanem que llegiu el text següent abans que els alumnes comencen a contestar el qüestionari:

Quan des de la pregunta 1 fins a la 56 es parla de coses danyoses que un/a alumne/a o un grup de companys/es poden fer a un altre, no heu de pensar en problemes aïllats en els quals un dia hom insulta, pega o deixa de banda un altre. Estes coses, sens dubte, estan malament i són un problema de convivència. Però en este cas ens estem referint a situacions en què això es fa contínuament a algun company/a de manera que se li arriba a fer la vida impossible, i esdevé una víctima que la majoria de vegades no pot eixir del problema per ella mateixa.

- És possible que els/les alumnes tinguen algun dubte en les preguntes dirigides a establir el nivell sociocultural (93-100) de les famílies del centre. Us demanem que els ajudeu tant com calga.
  - Les preguntes en què solen tenir més dubtes són les relatives a les professions dels pares i el seu nivell d'estudis. Per ajudar-los, per favor, pregunteu-los en què treballa el seu pare o la seua mare, i intenteu emmarcar-ho en una de les cinc categories. En el cas de les mestresses o d'aturats, digueu-los que marquen l'opció cinc.
  - Si algun alumne és fill/a de pares separats, divorciats o és orfe de pare o mare, pregunteu-li amb qui viu. Si solament viu amb el seu pare o mare, digueu-li que deixe en blanc les dades que corresponguen. En el cas que, a més del seu pare o mare visca de manera estable amb altres persones com ara una nova parella o els avis, digueu-li que les dades que ha de consignar són les d'estes persones (parella, avis...).
  - L'altra pregunta en què és convenient fer algun aclariment és la referida a la freqüència amb què es compra el periòdic a casa. Ens referim a la premsa no esportiva.
- Finalment, atés que no es tracta d'una prova d'aprenentatge, no hi ha cap problema que ajudeu els alumnes a resoldre els dubtes que puguen sorgir-los, però, òbviament, heu d'intentar no influir en les seues respostes.

- Quan acabeu l'aplicació, haureu de lliurar els fulls de lectura òptica al director o a la directora.

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

ANNEX III: RELACIÓ COMPLETA DELS MAPES CONCEPTUALS⁶ UTILITZATS EN L'ESTUDI

Figura 1. Mapa conceptual: *la visió general del problema*

Figura 2. Mapa conceptual: *els actors implicats*

Figura 3. Mapa conceptual: *l'agressor*

Figura 4. Mapa conceptual: *la víctima*

Figura 5. Mapa conceptual: *les línies d'actuació*

Figura 6. Mapa conceptual: *les causes*

Figura 7. Mapa conceptual: *el context*

Figura 8. Mapa conceptual: *el discurs dels estudiants*

Figura 9. Mapa conceptual: *el discurs dels professors*

Figura 10. Mapa conceptual: *el discurs de les famílies*

---

⁶ N de la T. Lamentem no poder oferir la versió en valencià dels mapes conceptuals, però ha sigut impossible traduir-los per tractar-se d'imatges i no de text.

Figura 4.1. Mapa conceptual: *la visió general del problema*

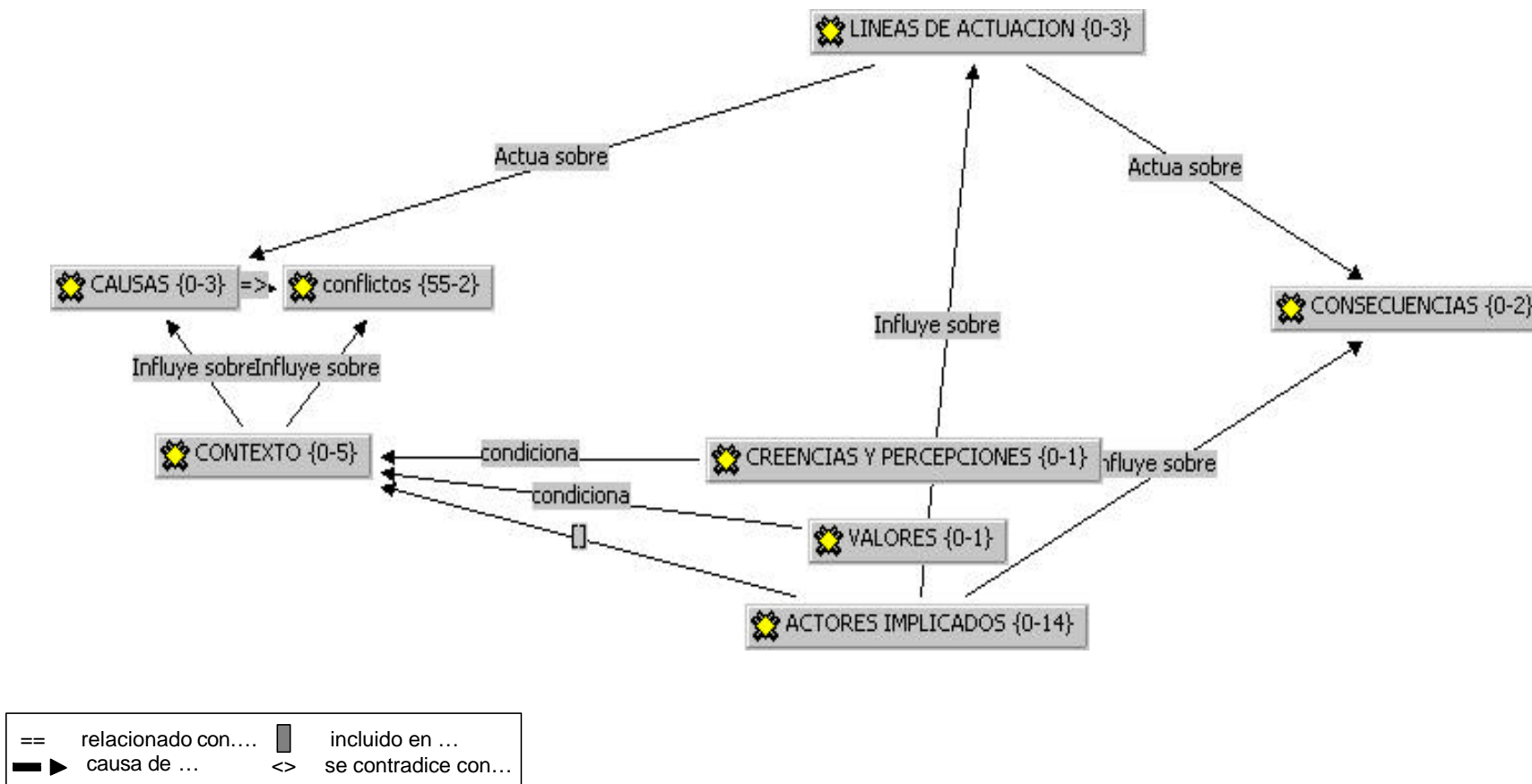
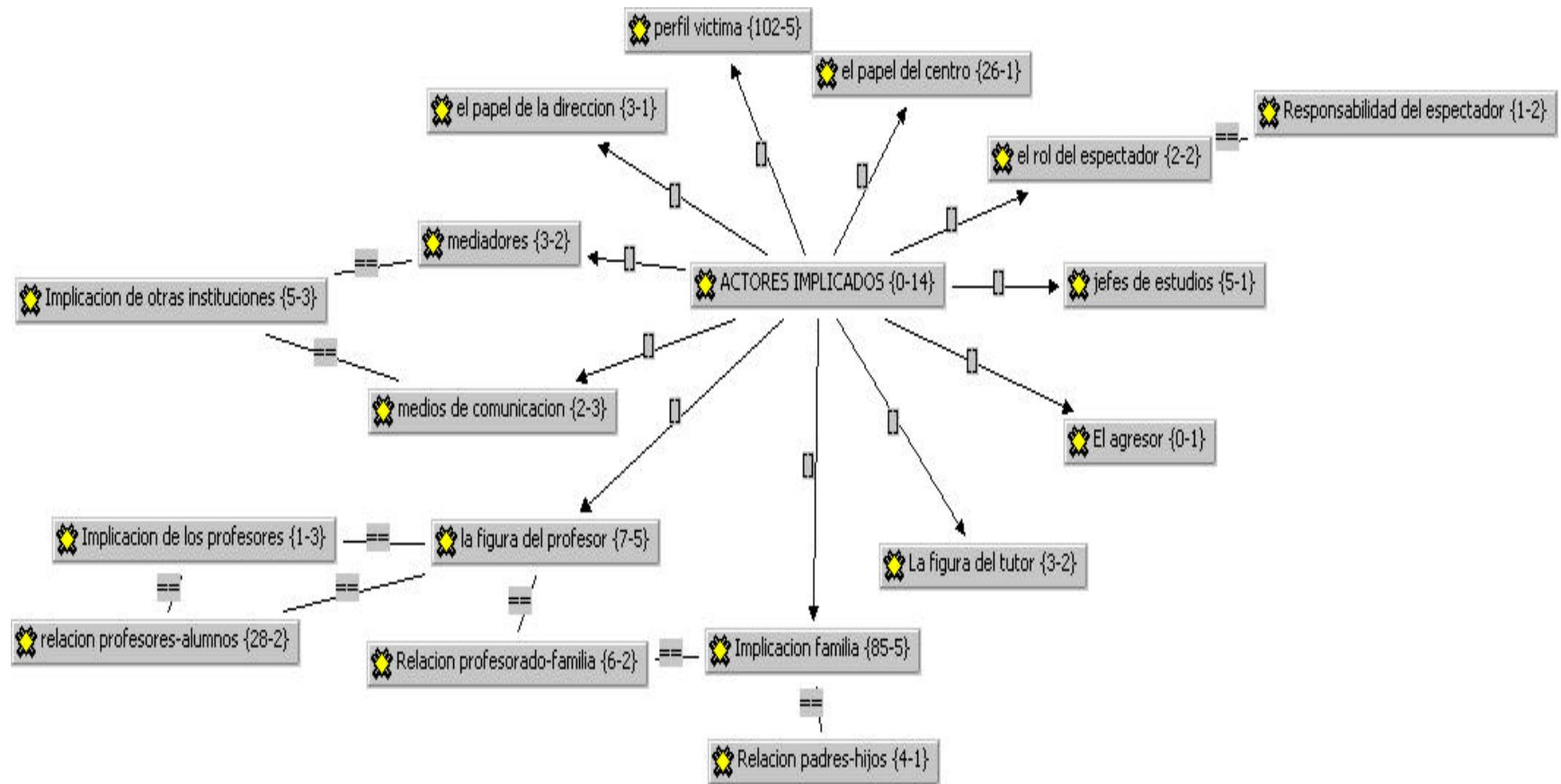

Figura 4.2.- Mapa conceptual: *els actors implicats*

== relacionado con...   ▭ incluido en ...
 —▶ causa de ...   <> se contradice con...

Figura 4.3. Mapa conceptual: *l'agresor*

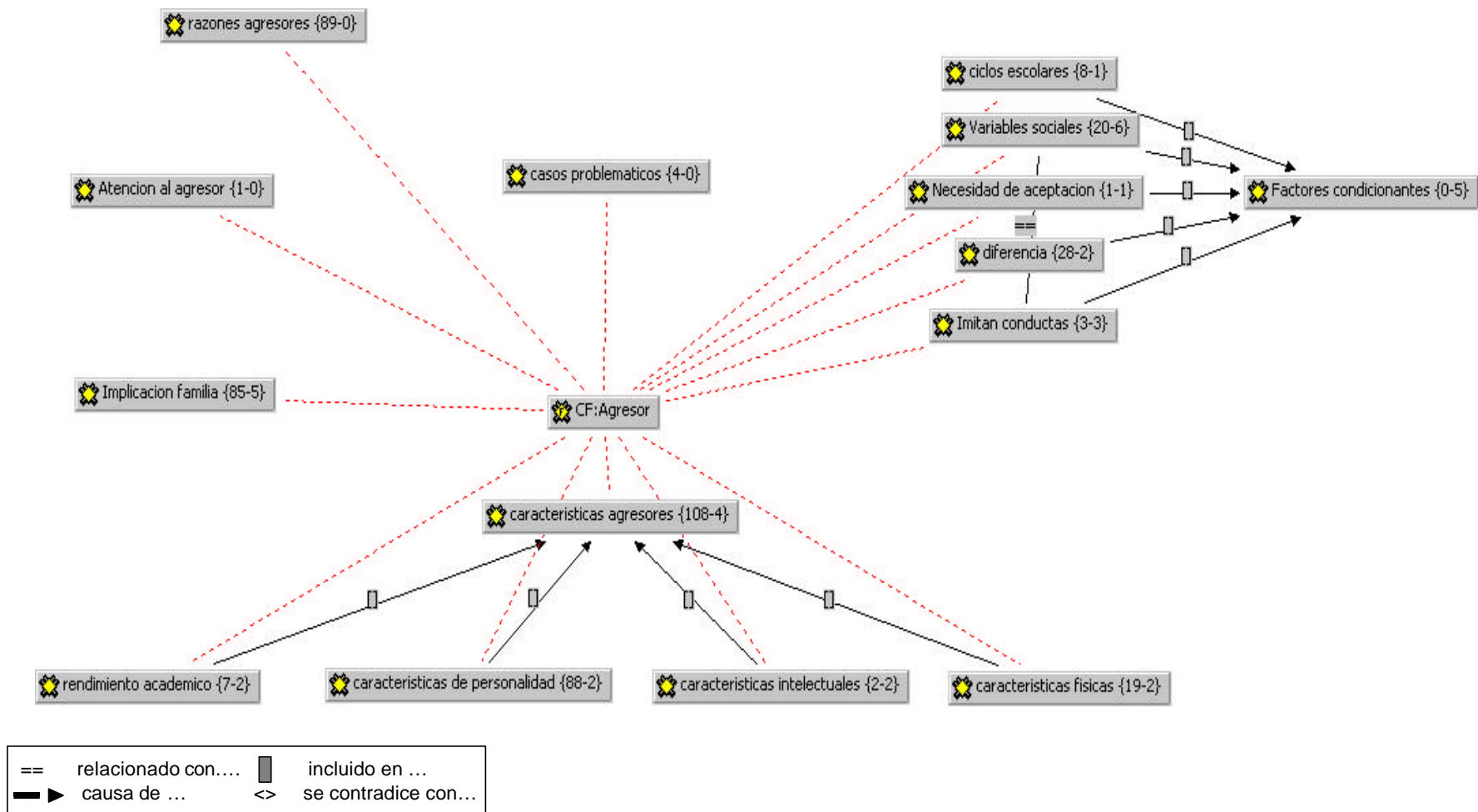
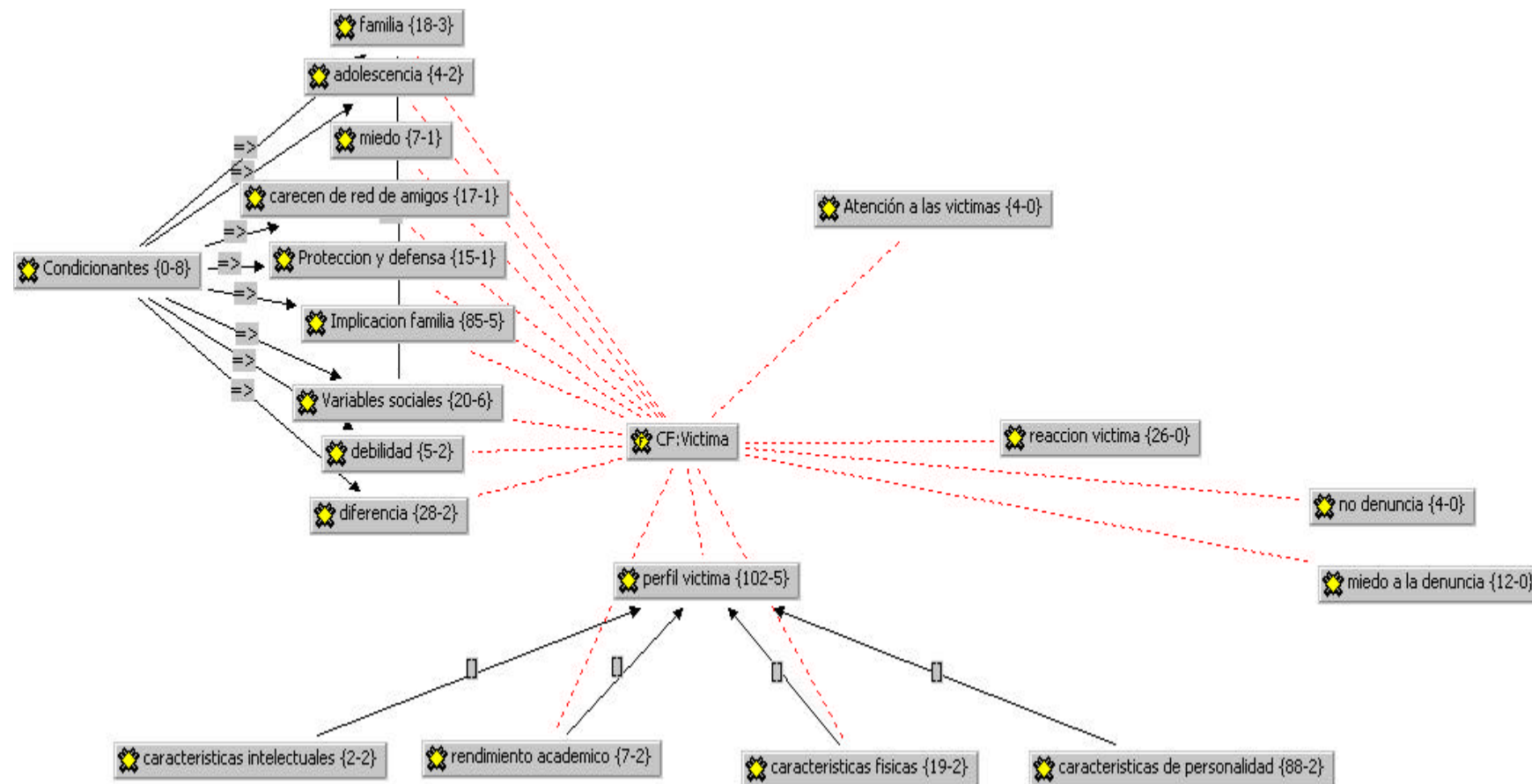
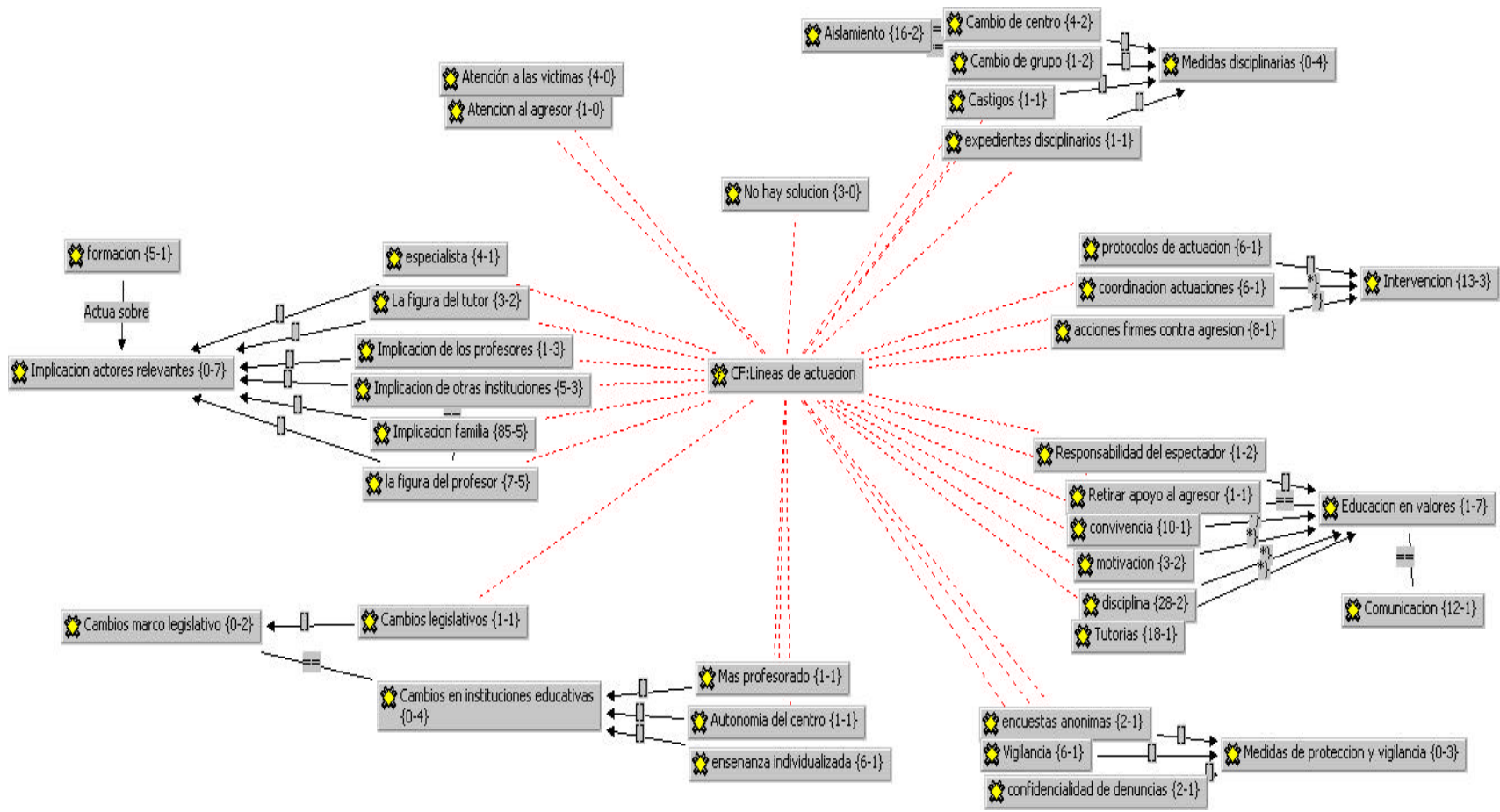

Figura 4.4. Mapa conceptual: *la víctima*

==	relacionado con...	▣	incluido en ...
—▶	causa de ...	<>	se contradice con...

Figura 4.5. Mapa conceptual: *los tipos de victimización*

== relacionado con....   incluido en ...
 —▶ causa de ...   <> se contradice con...

Figura 4.6. Mapa conceptual: *les causes*

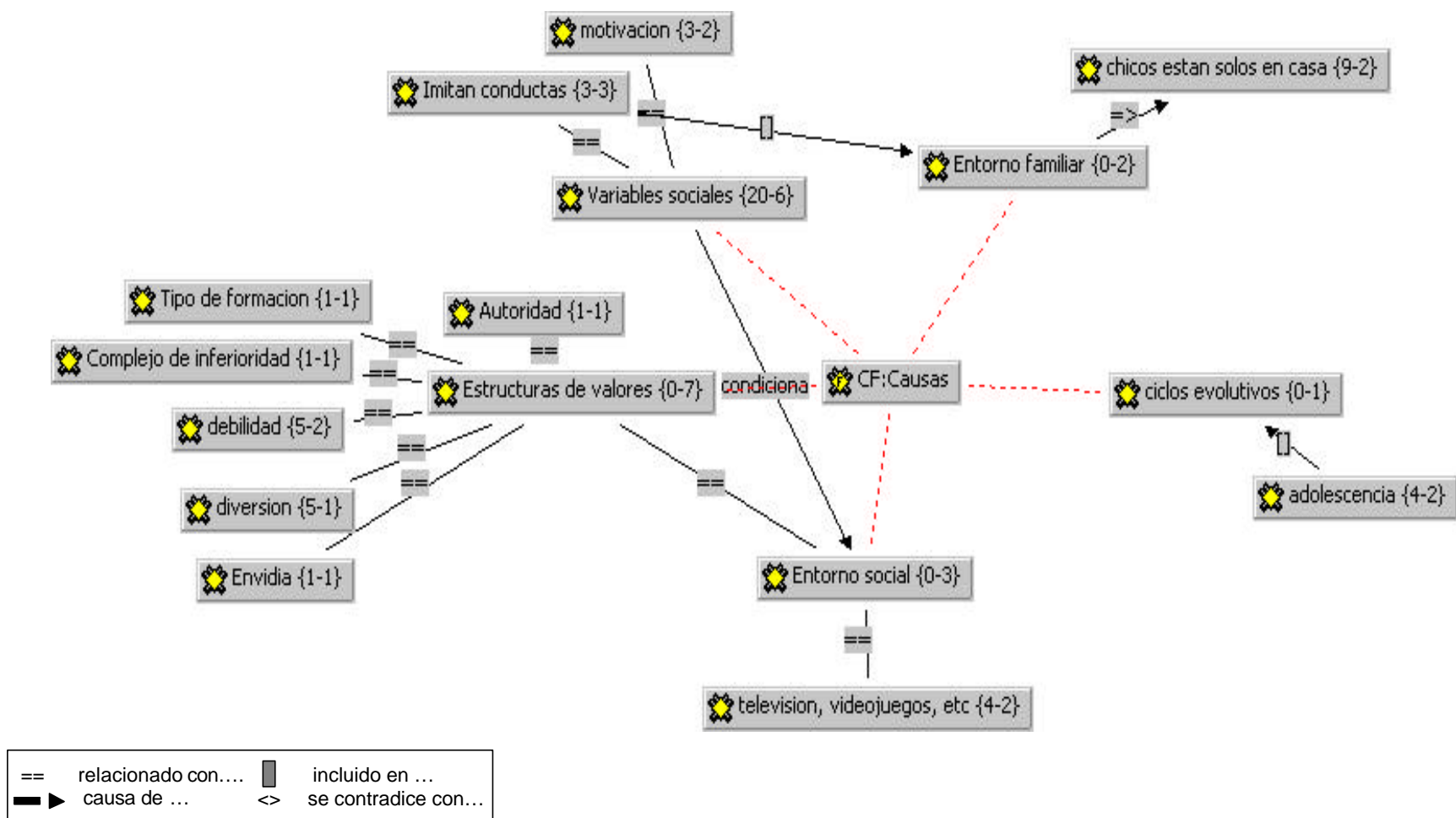
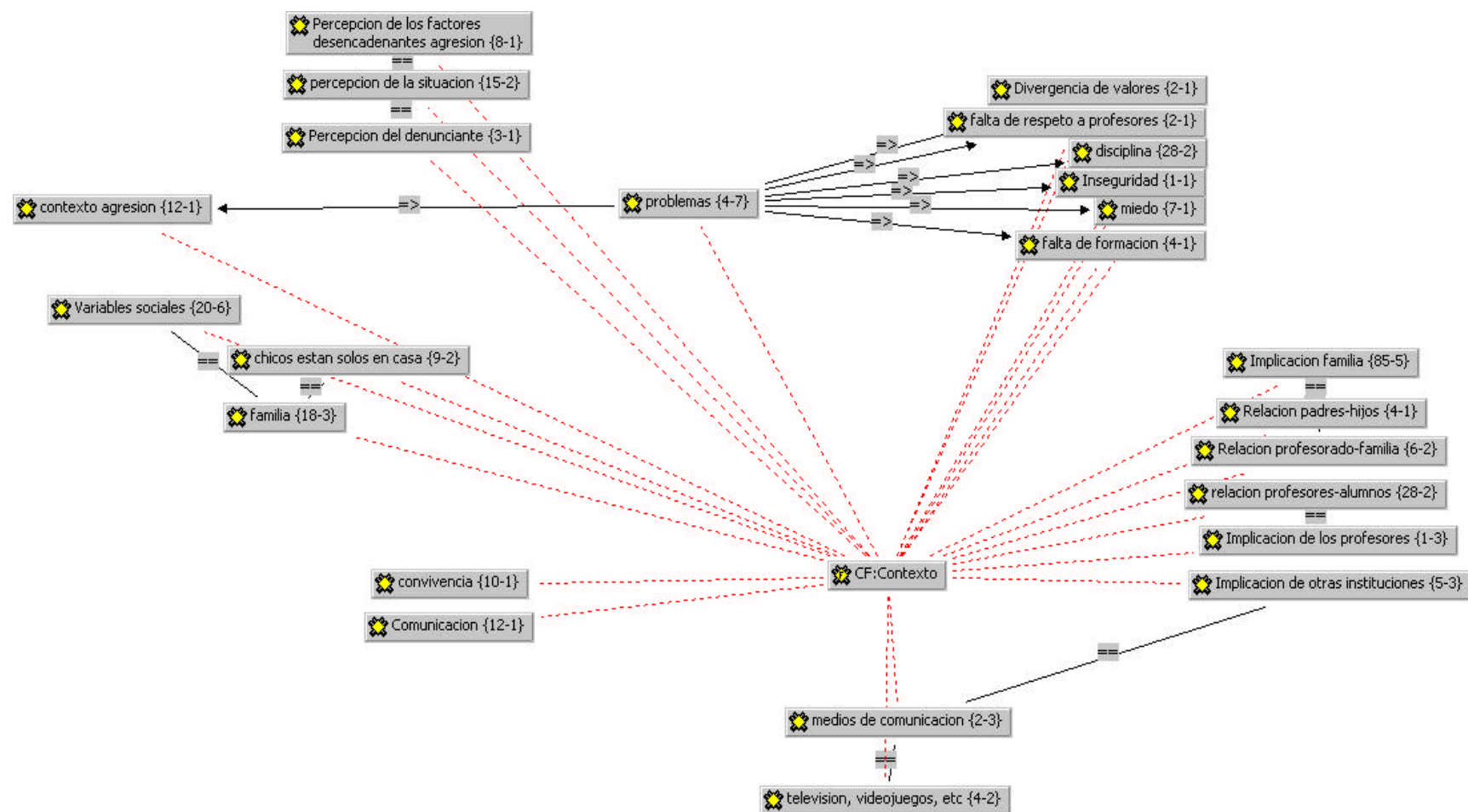

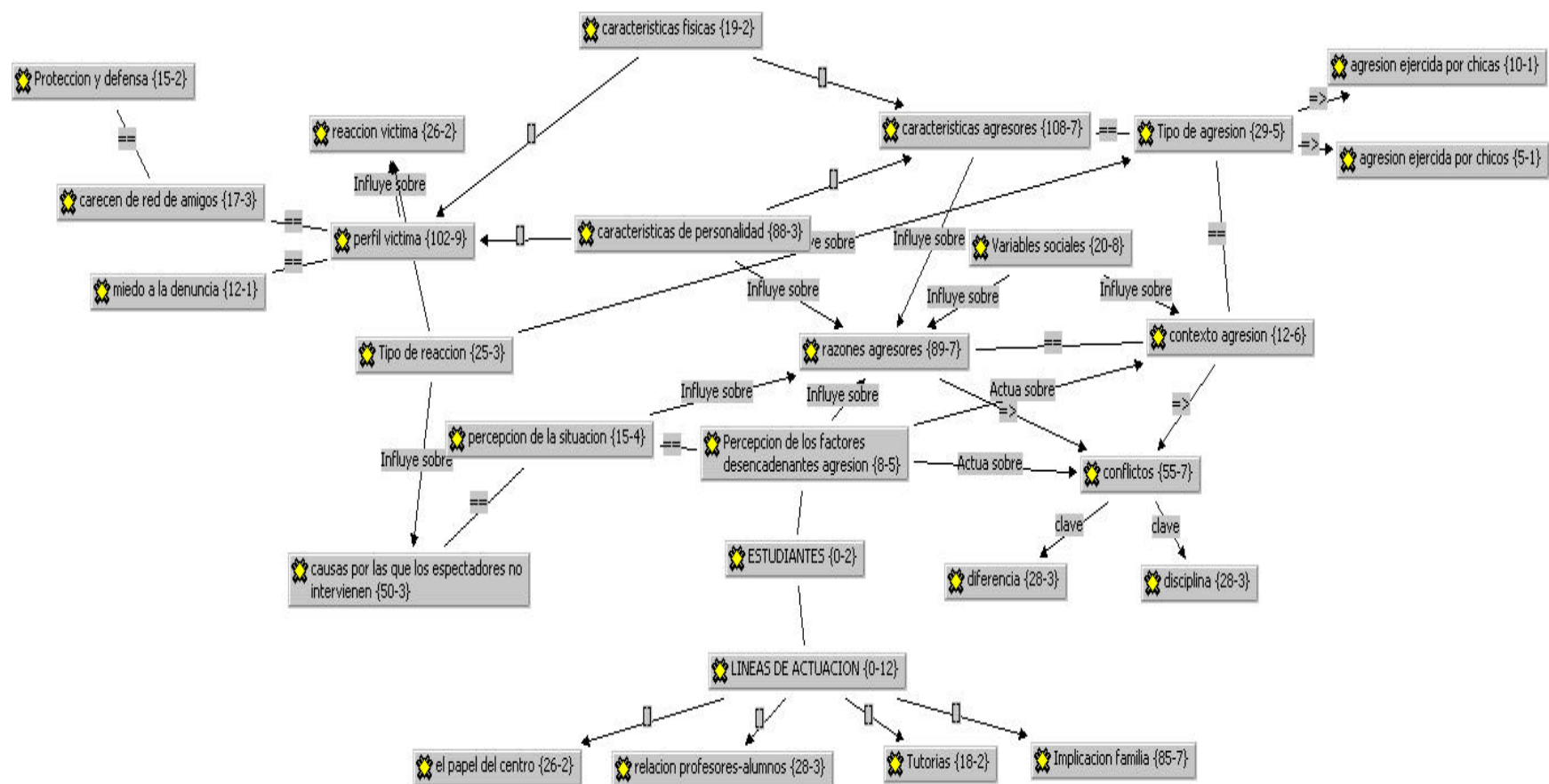

Figura 4.7. Mapa conceptual: *el context*

== relacionado con....   ▭ incluido en ...
 —▶ causa de ...   <> se contradice con...

Figura 4.8. Mapa conceptual: *el discurs dels estudiants*

== relacionado con...   ▣ incluido en ...
 —▶ causa de ...   <> se contradice con...

Figura 4.9. Mapa conceptual: *el discurs dels professors*

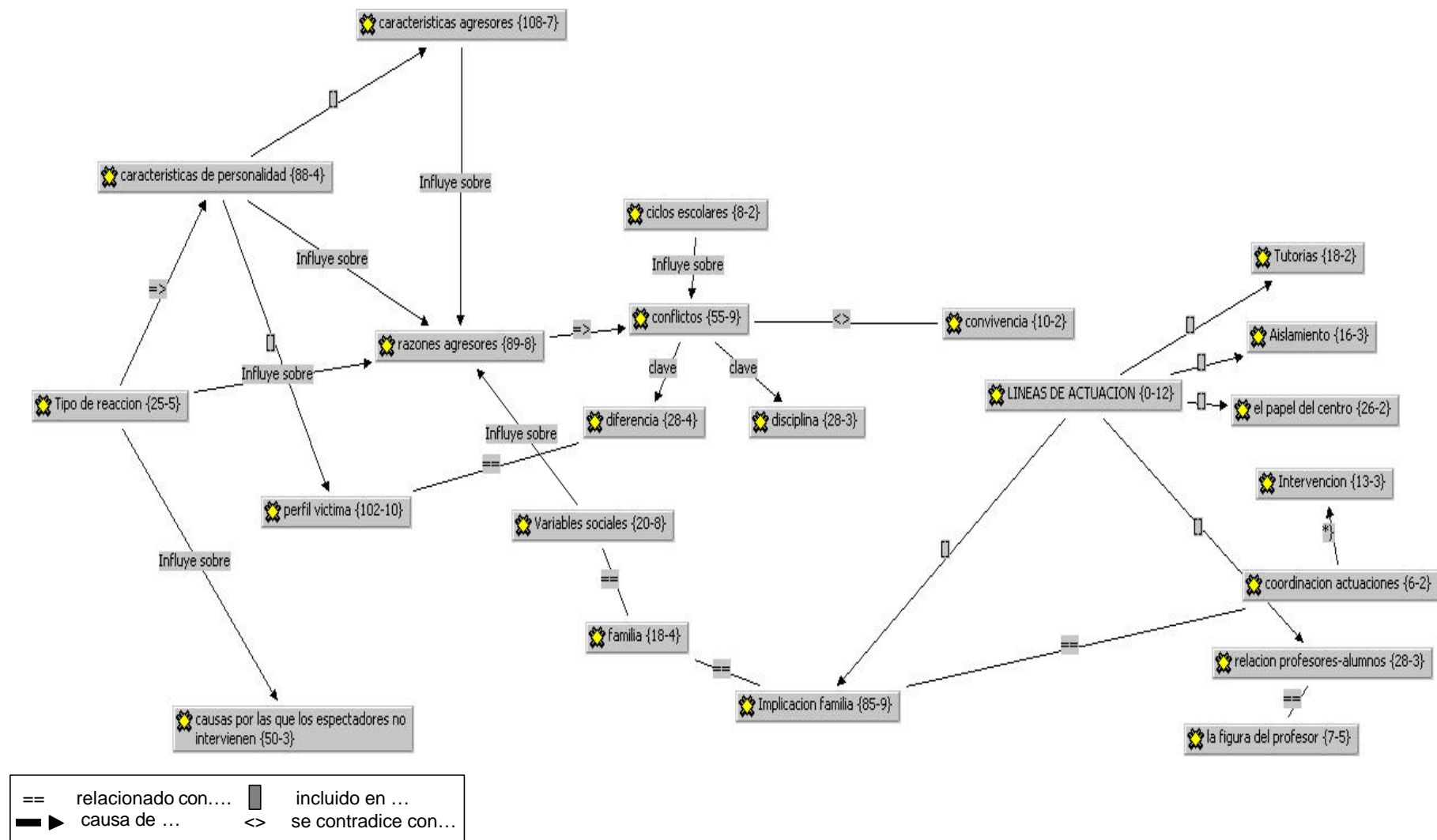
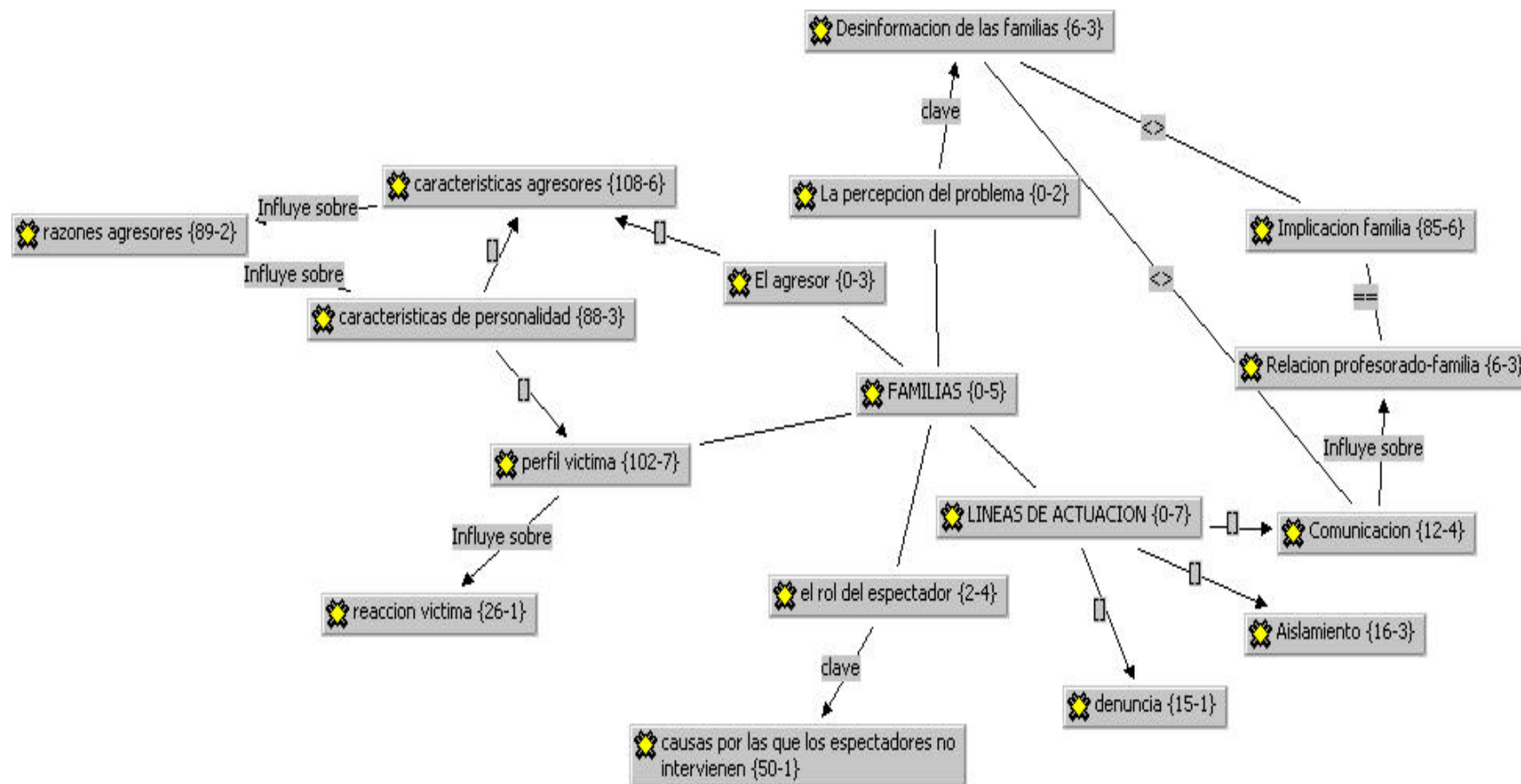

Figura 4.10. Mapa conceptual: *el discurs de les famílies*

==	relacionado con....	▣	incluido en ...
→	causa de ...	<>	se contradice con...

ANNEX IV: NOTA SOBRE LES TAULES DE DADE

En la versió escrita d'este informe només hem recollit algunes taules i figures: aquelles que han semblat més interessants d'acord amb el text, especialment en el capítol tres.

En la versió electrònica, però, i a manera d'annex final, hem incorporat **totes les taules i dades** obtingudes a partir dels qüestionaris. Per tant, la persona que estiga interessada a con totes les dades haurà d'acudir a la versió electrònica disponible en la pàgina web del Síndic Greuges de la Comunitat Valenciana (www.sindicdegreuges.gva.es)